

Långsiktigt försäkringssparande

– ett ekonomiskt skydd för en trygg ålderdom

Förord

Det allmänna pensionssystemet reformerades för drygt 15 år sedan, men det är först nu vi börjar se vilka pensioner systemet levererar.

Pensionssystemet är i grunden bra. Det är finansiellt stabilt och ger drivkrafter för arbete eftersom hela livets arbetsinkomster räknas. Svensk Försäkring ser därför inte att det finns några skäl att röra i pensionssystemets grundläggande egenskaper. Samtidigt har pensionssystemet ett antal effekter som vi vill bidra till att dämpa så att pensionssystemet fortsatt kan ha ett högt förtroende, upplevs som rättvist och ger pensioner som går att leva på.

Den allmänna pensionen och tjänstepensionen kommer för många att ge en lägre total pension än vad de förväntar sig och anser vara önskat och rimligt. Samtidigt innebär sloandet av avdragsrätten för privat pensionssparande en signal till de två miljoner människor som tidigare har pensionssparat med avdragsrätt att långsiktigt sparande till pensionen inte är viktigt.

Mot den bakgrunden påbörjade Svensk Försäkring under våren 2015 arbetet med denna rapport. Merparten av allt tjänstepensionssparande och privat pensionssparande är försäkringssparande som kompletterar den allmänna pensionen och bidrar till att ge enskilda individer ett tillfredsställande ekonomiskt skydd för en trygg ålderdom. Försäkrings-sparande har en viktig roll att fylla utifrån såväl ett individuellt som ett samhällsekonomiskt perspektiv. Behovet av ett långsiktigt försäkrings-sparande måste därför ingå som en självklar del i diskussionen om våra framtida pensioner.

Stockholm i juni 2016

Anna Brink, fil.dr. i nationalekonomi och ekonom vid Svensk Försäkring

Eva Erlandsson, fil.lic. i nationalekonomi och chefsekonom vid Svensk Försäkring

---

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Sammanfattning	9
1 Inledning	15
1.1 Bakgrund	15
1.2 Syfte och avgränsningar	16
1.3 Disposition	17
2 Behov av långsiktigt sparande	19
2.1 Livsinkomsten grund för konsumtionen	19
2.2 Konsumtionsutjämning	19
2.3 Pensioner jämnar ut konsumtionen över livet	20
2.4 Ett eget sparande jämnar ut konsumtionen ytterligare	21
2.5 Sammanfattning	23
3 Samhällsekonomiska aspekter på långsiktigt sparande	25
3.1 Ett välfärdssamhälle förutsätter pensionssparande	25
3.2 Beteendekonomiska aspekter av pensionssparande	26
3.3 Makroekonomiska aspekter av långsiktigt sparande	28
3.4 Samhällsekonomiska aspekter på avgifter	30
3.5 Sammanfattning	32
4 Långsiktigt försäkringssparande	35
4.1 Långsiktighet	35
4.2 Försäkrat sparande	36
4.3 Olika former av försäkringssparande	37
4.4 Pensionsförsäkring och kapitalförsäkring	38
4.5 Sammanfattning	39

---

5 Obligatoriskt och frivilligt långsiktigt sparande	41
5.1 Från grundskydd till standardskydd	41
5.2 Tjänstepensionsplanerna växer fram	43
5.3 Synen på obligatoriskt pensionssystem vid reformeringen	44
5.4 Det privata pensionssparandet roll i pensionssystemet	46
5.5 Sammanfattning	47
6 Det samlade pensionssystemet	49
6.1 Allmän pension	49
6.2 Tjänstepension	53
6.3 Privat pension	62
6.4 Sammanfattning	65
7 Hur stor blir pensionen?	67
7.1 Min Pensions urval och prognosberäkning	67
7.2 Måttet kompensationsgrad	68
7.3 Stor spridning i pensionerna	68
7.4 Allmän pension	70
7.5 Tjänstepension	71
7.6 Pensionsmyndighetens tumregler och typfall	75
7.7 Kompensationsgraden är lägre än tidigare riktmärket	76
7.8 Privat pensionssparande	80
7.9 Pension och låg ekonomisk standard	82
7.10 Sammanfattning	84
8 Långsiktigt sparande och margineffekter	85
8.1 Den allmänna pensionen påverkas inte av eget sparande	85
8.2 Låg pension kompletteras med bidrag	85
8.3 Bostadstillägget påverkas av eget sparande	86

8.4 Sparform påverkar storleken på bostadstillägget	87
8.5 Samhällsekonomiska konsekvenser av höga margineffekter för sparande	90
8.6 Sammanfattning	91
9 Det finns ett stort sparbehov	93
9.1 Vad är en rimlig kompensationsgrad?	93
9.2 Hur stort sparande behövs?	94
9.3 Sverige har ett högt aggregerat sparande	95
9.4 Det saknas offentlig förmögenhetsstatistik på hushållsnivå	98
9.5 Många är oroade inför sin pension	98
9.6 Fackligt tryck på mer tjänstepension	99
9.7 Det avdragsgilla pensionssparandet	100
9.8 Sammanfattning	100
10 Stimulanser för långsiktigt privat sparande	101
10.1 Den svenska modellen för privat pensionssparande	101
10.2 Oklara effekter av skattesubventionerat sparande	102
10.3 Danska erfarenheter av förändrad avdragsrätt	103
10.4 Höjda tjänstepensionsavsättningar ökar totalt sparande	104
10.5 Etiketten på sparandet spelar roll	105
10.6 Matchning bättre än skattesubventioner	105
10.7 Totalt sparande, försäkringssparande och långlevnadsrisk	106
10.8 Sammanfattning	107
11 En blick framåt	109
11.1 Behov av en ny sparform	109
11.2 Pensionskonto – en skiss	111
11.3 EU-initiativ om pensionssparande	116

11.4 Försäkringsbranschens roll	119
11.5 Behov av förutsägbar och långsiktigt stabil reglering	123
11.6 Sammanfattning	124
12 Slutsatser	127
12.1 Behov av ett privat sparande till pensionen	127
12.2 Behov av särskilda sparstimulanser	128
12.3 Försäkringssparande är unikt	129
12.4 Avslutande kommentar	130
Referenser	131
Offentligt tryck	131
EG-rättsligt offentligt tryck	131
Litteratur	132

Sammanfattning

Ett välfärdssamhälle förutsätter pensionssparande

Grunden i allt pensionssparande är att de inkomster som tjänas in under arbetslivet ska räcka till konsumtion även som pensionär. Det mesta pensionssparandet i Sverige är obligatoriskt för de som sparar och sker dels via det allmänna pensionssystemet, dels via tjänstepensionssystemet. Det obligatoriska sparandet finansieras med avgifter som betalas av arbetsgivaren, men det är i ekonomisk mening löntagarna som betalar eftersom avsättningen till pension är en del av ersättningen för utfört arbete. Vid sidan av det obligatoriska sparandet kan ett komplettande, privat, sparande bidra till att ytterligare jämna ut konsumtionen över livet.

Pensionssparande innebär framför allt en trygghet för den enskilde, men det kan även vara samhällsekonomiskt motiverat för staten att blanda sig i människors sparbeslut. Ett välfärdssamhälle som det svenska närmast förutsätter ett obligatoriskt pensionssparande. Annars skulle påfrestningarna på skattefinansierade bidragssystem riskera att bli alltför stora. Det finns även andra anledningar för staten att på ett eller annat sätt underlätta för människor att spara långsiktigt. Av den beteendeeconomiska forskningen framgår att pensionssparande är förknippat med många hinder som gör att det är svårt för den enskilde att fatta långsiktigt rationella beslut.

Pensionssparande är i allmänhet långsiktigt och har inslag av försäkring, oavsett om det sker via det allmänna pensionssystemet, tjänstepensionssystemet eller privat försäkringssparande. De försäkringsinslag som kan finnas i ett pensionssparande är försäkring mot placeringsrisk, försäkring mot långlevnadsrisk, efterlevandeskydd och premiefrielseförsäkring.

Alla val under arbetslivet påverkar pensionen

I slutet av 1990-talet infördes det allmänna pensionssystemet som ersatte det tidigare ATP-systemet. Reformen innebar att vi gick från ett förmånsbestämt till ett avgiftsbestämt pensionssystem. En liknande förändring skedde därefter på tjänstepensionsområdet, där samtliga stora tjänstepensionsplaner idag är avgiftsbestämda (ofta kallat premiebestämda). Avgiftsbestämda pensioner baseras på hela livets inkomster. Det innebär att alla mer eller mindre frivilliga val som påverkar inkomsten under arbetslivet även påverkar pensionen. Pensionen påverkas även av hur pensionskapitalet förvaltas. Den enskilde spararen väljer själv hur pensionskapitalet ska placeras både för premiepensionen (den fonderade delen av den allmänna pensionen) och för premiebestämd tjänstepension. Om inget aktivt val görs placeras pensionskapitalet enligt ett förvalsalternativ.

Pensionssparande är långsiktigt

Den sparform som brukar förknippas med privat pensionssparande är pensionssparande med avdragsrätt inom en pensionsförsäkring eller ett pensionssparkonto. Avdragsrätten slopades 2016, så den sparformen är inte längre aktuell för nysparande. Men det finns andra sparformer som lämpar sig för långsiktigt sparande. Inom ramen för tjänstepension kan man spara på frivillig väg genom s.k. löneväxling. Det innebär att en del av bruttolönen växlas mot mer tjänstepension. Löneväxling kan övervägas för höginkomsttagare, men passar inte så bra för dem med lägre inkomster. Det beror på att löneväxling innebär att man avstår bruttolön, vilket för låg- och medelinkomsttagare även innebär lägre socialförsäkringsförmåner, bland annat en lägre allmän pension. Långsiktigt sparande kan även bedrivas i en kapitalförsäkring, på ett investeringssparkonto eller på ett värdepapperskonto. Man kan även spara genom att amortera på exempelvis bolån och därmed minska sina boendekostnader. Det förutsätter dock att man har bolån. Av dessa sparformer är det enbart privat pensionssparande och tjänstepensionssparande som är öronmärkt

till pensionen. Allt annat sparande kan tas ut i förtid. Det går heller inte att förvänta sig att en sparform som garanterar långsiktighet avtalar fram på frivillig väg, utan det krävs lagstiftning.

Stor spridning i pensionsutfall

Personer födda på 1950-talet omfattas helt eller till övervägande del av de nya reglerna i det allmänna pensionssystemet. Deras pensioner ger därmed en fingervisning om vad pensionssystemet levererar. Enligt en studie av Min Pension kommer 1950-talisterna i genomsnitt att få en total pension (allmän pension och tjänstepension) som är omkring 60-65 procent av slutlönen. Spridningen är dock stor, så det är missvisande att tala om en typisk kompensationsgrad. Generellt sett får kvinnor lägre pension än män, även vid samma slutlön. Många får en allmän pension som är betydligt lägre än 60-65 procent av slutlönen, vilket var riktmärket när pensionssystemet reformerades. Det har flera förklaringar, bland annat den ökade medellivslängden, storleken på pensionsavgifterna och att pensionen bestäms av hela livets inkomster. Det innebär i sin tur att perioder med föräldraledighet, deltidsarbete och annan frånvaro från arbetsmarknaden ger avtryck i pensionen.

För att komma upp i en total pension som motsvarar 75-80 procent av slutlönen – vilket är en nivå som av många anses rimlig – behövs för de flesta ett ganska omfattande kompletterande sparande. Bristen på offentlig förmögenhetsstatistik gör det svårt att uttala sig om i vilken utsträckning människor sparar tillräckligt mycket för att kunna uppnå önskad ekonomisk standard som pensionär. Det finns däremot indikationer på att många människor som börjar närma sig pensionsåldern är oroade över sin ekonomiska situation som blivande pensionär.

Viktigt med förutsebara och långsiktigt stabila regelverk

Storleken på den allmänna pensionen och tjänstepensionen påverkas inte av annat sparande. Däremot kan inkomstprövade bidrag påverkas.

Det vanligaste bidraget som betalas ut till pensionärer är bostadstillägg. Ungefär 15 procent av pensionärerna har bostadstillägg. Ett privat sparande, oavsett om det är i form av löneväxlad tjänstepension, privat pension eller annat sparande, påverkar bostadstillägget. Marginaleffekten är i vissa fall så stor att en utbetald tjänstepension eller privat pension på 1 000 kronor efter skatt leder till en nedtrappning av bostadstillägget med 730 kronor. Marginaleffekten skiljer sig dock åt mellan olika sparformer. Reglerna är i det avseendet inte neutrala. Reglerna är dessutom svåra att förstå.

I stället för krångliga och godtyckliga regler vore det önskvärt att systemet för bostadstillägg hade tydliga regler för nedtrappning och en nedtrappning som uppfattas som rimlig och rättvis. Det är också viktigt att reglerna är förutsebara och långsiktigt stabila. Det skulle ge enskilda personer en bättre överblick över hur de kan påverka sin ekonomiska situation genom ett eget sparande och ge bättre förutsättningar för ett ökat långsiktigt sparande. Ett ökat långsiktigt sparande minskar behovet av skattefinansierade bidrag. Det innebär en ökad trygghet för den enskilde och det har dessutom en positiv inverkan på de offentliga finanserna.

Inför ett pensionskonto för låg- och medelinkomsttagare

Det privata avdragsgilla pensionssparandet var skattesubventionerat genom en nedsatt avkastningsskatt. För höginkomsttagare kunde avdragsrätten till och med förstärka skattesubventionen i och med att marginalskatten kunde förväntas vara lägre vid uttag än vid avdragstillfället. Skattesubventionen var ett sätt att stimulera sparandet, men vid sidan av den ekonomiska stimulansen fyllde sparformen även andra viktiga funktioner. Den sände en signal från politiskt håll att det är viktigt och angeläget att ta ansvar för sin pension, och taket för avdragsrätten (12 000 kronor per år) utgjorde ett riktmärke för hur mycket man behövde spara vid sidan av det obligatoriska sparandet. Någon sådan allmän norm finns inte längre kvar.

När avdragsrätten för privat pensionssparande slopades ersattes den inte med någon annan stimulans. Det betyder inte att det saknas möjliga alternativ. Med utgångspunkt i ekonomisk forskning skissar vi på en möjlig reform. Den innebär att det införs en ny form av pensionskonto som under sparandeperioden är identiskt med t.ex. en kapitalförsäkring. Utbetalningarna görs sedan varje månad, livet ut. Den enskilde spararen kan sätta in obegränsat med pengar på kontot och staten matchar med exempelvis 20 procent av beloppet, upp till ett tak. Sparformen riktar sig till låg- och medelinkomsttagare.

En ny europeisk pensionsprodukt (PEPP)

I många EU-länder är pensionerna under press. Pensioner som blir allt lägre i förhållande till lönen är således inte enbart ett svenskt fenomen utan är en utmaning i flertalet EU-länder. Som en del i arbetet att stärka pensionerna i medlemsländerna har EU-kommissionen därför lyft fram vikten av att stimulera det privata pensionssparandet, och initiativ har tagits för att förbättra förutsättningarna för privat pensionssparande. Bland annat pågår ett arbete med att utveckla ett nytt regelverk för en ny europeisk pensionsprodukt (PEPP) som ska kunna säljas och köpas i alla EU-länder.

Försäkringssparande har en roll att fylla

Oavsett hur framtida regelverk kommer att se ut har försäkringssparandet en viktig funktion att fylla. Försäkring ger skydd mot olika typer av risker – ett skydd som inte finns inom andra sparformer – och med ett försäkringssparande är det möjligt att få utbetalningar varje månad, livet ut. Samtidigt är försäkringsprodukter komplexa och den enskilde spararen behöver hjälp i beslutsprocessen, från att identifiera sparbehovet till att välja en passande sparprodukt med rätt försäkringsinnehåll. Här har försäkringsbranschen en viktig uppgift.

---

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Både i det allmänna pensionssystemet och i många tjänstepensionsplaner har hela livets arbetsinkomster betydelse för den framtida pensionen. Det finns en stark koppling mellan de avgifter som betalas in till systemen och de pensioner som betalas ut. Det innebär dock samtidigt att en ökad förväntad livslängd leder till lägre pensionsnivåer, eftersom det intjänade pensionskapitalet ska betalas ut under fler år.

En fråga att ställa sig är därför om dagens allmänna pensionssystem i kombination med tjänstepensionslösningar ger tillräckliga pensioner för olika grupper i samhället.

Inom ett par år börjar den första årskullen som får hela sin pension från det nya pensionssystemet att gå i pension. De personerna fyller 65 år 2019. I förhållande till lönen kommer deras pensioner inte att vara lika höga som för personer i tidigare årskullar och den här utvecklingen kommer att fortsätta, allt eftersom den genomsnittliga livslängden ökar.

Den enskilde kan påverka storleken på sin allmänna pension och sin tjänstepension på flera olika sätt. Faktorer som är av stor betydelse för pensionen är vid vilken ålder man börjar och slutar att arbeta och om man arbetar heltid eller deltid. Val av utbildning och arbetsgivare spelar också roll, eftersom det påverkar lönen och möjlighet till löneutveckling. Hela livets arbetsinkomster ligger till grund för pensionen och det är skälet till att mycket av de senare årens diskussion om pensioner har kretsat kring åtgärder som påverkar individens arbetsutbud, bland annat frågan om höjd pensionsålder.

En fråga som däremot har hamnat i skymundan är behovet av ett långsiktigt privat sparande. Utöver de åtgärder som är nödvändiga att vidta för att på olika sätt öka arbetsutbudet kan det för den enskilde även behövas

---

ett sparande som kompletterar den allmänna pensionen och tjänstepensionen. Den här rapporten handlar om långsiktigt sparande till pensionen.

1.2 Syfte och avgränsningar

Syftet med rapporten är att belysa vilken funktion ett långsiktigt privat försäkringssparande kan fylla utifrån ett individuellt och ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Mer specifikt vill vi besvara följande frågor:

- Finns det ur ett individuellt och ett samhällsekonomiskt perspektiv behov av ett privat sparande till pensionen?
- Behövs det särskilda stimulanser för privat sparande till pensionen?
- Vilken funktion kan försäkring fylla inom det privata sparandet till pensionen?

Rapporten är avgränsad till att belysa försäkringsbranschens roll ur ett sparandeperspektiv. Sparande används till investeringar. Frågor som rör långsiktigt sparande kommer därför naturligt in på frågor som rör långsiktiga investeringar. Rapporten tar dock inte upp försäkringsbranschens roll som vare sig investerare eller placerare.

Rapporten belyser långsiktigt sparande ur ett individperspektiv. Den tar enbart kort upp makroekonomiska aspekter av sparandet, och stabiliteten i det finansiella systemet berörs inte alls.

Eftersom rapporten handlar om sparande till pensionen är det naturligt att komma in på frågor som rör tjänstepensioner och det allmänna pensionssystemet. Syftet med rapporten är inte att diskutera utformningen av vare sig tjänstepensionsplaner eller det allmänna pensionssystemet. Däremot belyser rapporten vissa konsekvenser av systemens utformning. Svensk Försäkring har inom sitt arbete på välfärdsområdet tagit upp frågor om privat sparande kopplat till sjukvård och äldreomsorg. I den här rapporten går vi inte in på sådana frågor.

1.3 Disposition

Rapporten inleds i avsnitt 2 med en bakgrund till varför det behövs ett långsiktigt sparande till pensionen ur ett konsumtionstjämningsperspektiv.

I avsnitt 3 redogörs för samhällsekonomiska aspekter på långsiktigt sparande.

Såväl det allmänna pensionssystemet som tjänstepensionen och privat pensionssparande har inslag av försäkringssparande. I avsnitt 4 ges en beskrivning av vad som karakteriserar ett långsiktigt försäkringssparande. Det sparande som bedrivs via det allmänna pensionssystemet och det mesta av sparandet som bedrivs via tjänstepensionssystemet är obligatoriskt för den enskilde, medan annat sparande är frivilligt. I avsnitt 5 redogörs för framväxten av dagens pensionssystem och vilka motiv som fördes fram i samband med pensionsreformen.

I avsnitt 6 följer en beskrivning av det samlade pensionssystemet. Dessutom beskrivs olika former av privat långsiktigt sparande.

I avsnitt 7 redogörs för storleken på den totala pensionen (allmän pension, tjänstepension och privat pension) baserat på studier av Min Pension och Pensionsmyndigheten.

Ett långsiktigt privat sparande är ett komplement till den allmänna pensionen och tjänstepensionen. För dem med låg pension kan ett privat sparande påverka storleken på bostadstillägget. I avsnitt 8 redogörs för hur bostadstillägget trappas ner vid olika former av privat sparande. I avsnitt 9 diskuteras hur stort sparbehov människor kan tänkas ha och om de sparar tillräckligt mycket.

I avsnitt 10 diskuteras särskilda stimulanser för att människor ska spara långsiktigt, bland annat redogörs för vad forskningen säger om effekten av skatteincitament och andra sparstimulanser.

I avsnitt 11 blickar vi framåt. Där skissar vi på ett reformförslag för att stimulera det privata långsiktiga sparandet bland låg- och medelinkomsttagare – ett pensionskonto. Där beskrivs även ett initiativ som tagits på EU-nivå om en gemensam europeisk pensionsprodukt (PEPP) som är tänkt att underlätta för privat pensionssparande. I avsnittet diskuteras även vilken roll försäkringsbranschen kan spela inom långsiktigt sparande.

Rapportens slutsatser redovisas i avsnitt 12.

---

2. Behov av långsiktigt sparande

Ur den enskilde individens perspektiv har behovet av långsiktigt sparande till pensionen sin grund i att inkomsterna under arbetslivet ska räcka till konsumtion även som pensionär.

I det här avsnittet beskrivs vilken funktion långsiktigt sparande fyller ur ett konsumtionsutjämningsperspektiv. Möjligheten att jämna ut konsumtionen över livet är grunden i allt pensionssparande, oavsett om det sker via det allmänna pensionssystemet, via tjänstepensionssystemet eller genom annat långsiktigt sparande.

2.1 Livsinkomsten grund för konsumtionen

Det som avgör hur mycket som kan konsumeras under en livstid är den totala livsinkomsten. Den kan i sin tur bestå av inkomster från flera källor, bland annat arbete, näringsverksamhet och kapital.

Mer eller mindre frivilliga val i livet påverkar livsinkomsten, som utbildning, heltids- och deltidsarbete, ålder när man börjar och sluta arbeta, etc. Den fråga som har hamnat i centrum när framtidens pensioner diskuteras är pensionsåldern. Det beror på att pensionsåldern inte bara påverkar livsinkomsten, utan även hur många år som pensionen ska betalas ut. Hur länge människor vill och kan arbeta skiljer sig åt mellan olika individer och mellan olika yrkesgrupper. För att generellt höja den faktiska pensionsåldern krävs det insatser på flera olika områden. Det räcker inte att höja pensionsåldern från 65 till 67 år. Det krävs även att enskilda arbetsplatser och arbetslivet i stort utformas på ett sätt som gör det fysiskt och psykiskt möjligt att arbeta längre upp i åldrarna.

2.2 Konsumtionsutjämning

De som vill ha en någorlunda jämn konsumtionsnivå över livscykeln behöver jämna ut konsumtionen över tid genom att spara. Att spara till

pensionen innebär att man sparar under de yrkesverksamma åren för att i stället kunna konsumera under åren som pensionär. Detta gäller allt pensionssparande, oavsett om det sker via det allmänna pensionssystemet, via tjänstepensionssystemet eller utanför dessa system.

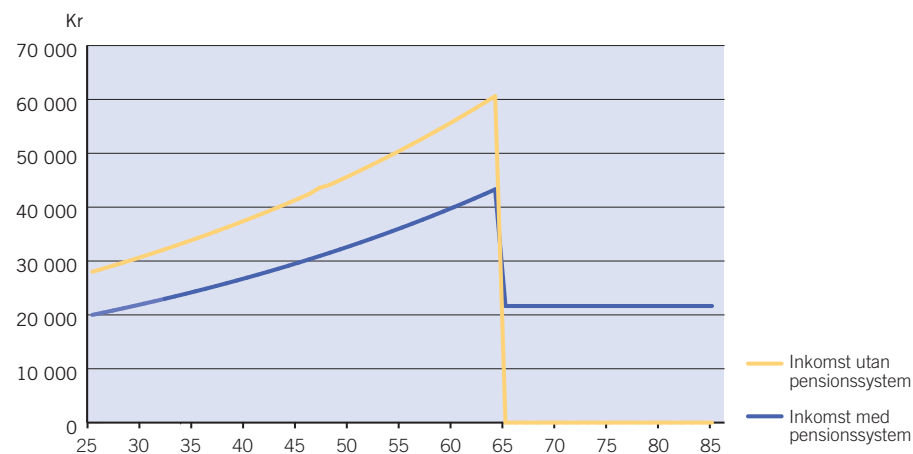
Även om det är arbetsgivaren som betalar in pensionsavgifterna till allmän pension och tjänstepension är i det i ekonomisk mening löntagaren som bekostar pensionen eftersom den är en ersättning, utöver lönen, som löntagaren erhåller för sitt arbete. I konsumtionshänseende spelar det därför ingen roll om pensionssparandet sker via det allmänna pensionssystemet, via tjänstepensionen eller på annat sätt. Detta förutsätter förstås att beloppet som sparas är detsamma och att avkastningen på sparandet är densamma oavsett hur formerna för sparandet ser ut.

2.3 Pensioner jämnar ut konsumtionen över livet

I diagram 1 illustreras den disponibla inkomsten över livet för en person som börjar arbeta vid 25 års ålder och har en stadig löneutveckling. Personen slutar arbeta vid 65 års ålder och dör vid 85 års ålder. Den gula linjen visar inkomsten i avsaknad av ett pensionssystem. Den blå linjen visar inkomsten då det finns ett pensionssystem som finansieras med avgifter som betalas in av arbetsgivaren. Avgifterna avser både allmän pension och tjänstepension. I det här exemplet är de sammanlagda avgifterna lika stora som de sammanlagda pensionsutbetalningarna. Det antas med andra ord att avkastningen på pensionskapitalet är noll.

Den pensionsnivå som visas i diagrammet är betydligt lägre än slutlönen. En sådan inkomstminskning innebär att även konsumtionen måste minska drastiskt vid pensioneringen, förutsatt att all konsumtion finansieras med den egna inkomsten. En person som föredrar en jämnare konsumtionsnivå behöver spara mer under arbetslivet.

Diagram 1. Disponibel inkomst över livsrykeln med och utan pensionssystem

Källa: Eget diagram.

2.4 Ett eget sparande jämnar ut konsumtionen ytterligare

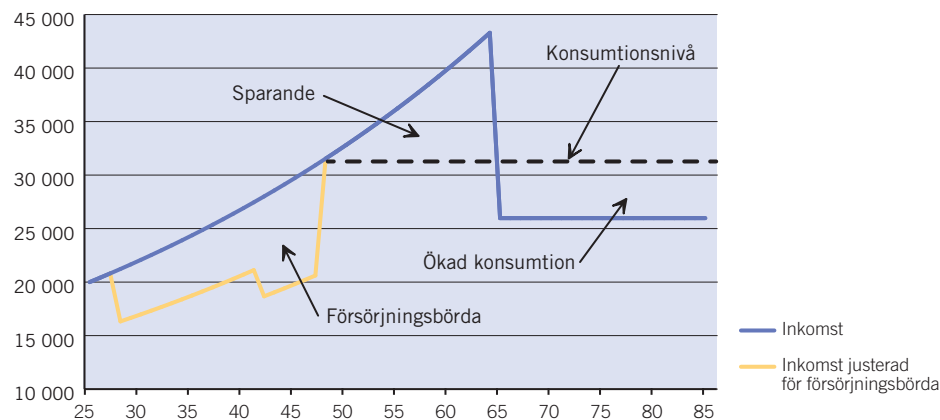
Ett eget långsiktigt sparande är ett komplement till den allmänna pensionen och tjänstepensionen. Med ett kompletterande sparande är det möjligt att uppnå en ännu jämnare konsumtion över livsrykeln. Detta illustreras i diagram 2. Den disponibla inkomsten över livet (blå linje) är densamma som i det tidigare exemplet med ett pensionssystem (blå linje i figur 1). I diagram 2 visas även den disponibla inkomsten justerad för försörjningsbörda (gul linje). Försörjningsbördan ökar när personen får ett barn vid 28 års ålder. Barnet flyttar hemifrån 20 år senare.¹

¹ Den vuxna personen ges vikt 1 och barnet ges i åldern 0–12 år vikt 0,3 och i åldern 13–19 år vikt 0,5.

I det här fallet sparas en del av inkomsten när barnet har flyttat hemifrån (arean av triangeln) för att konsumeras när man är pensionär (arean av rektangeln). Det skulle jämna ut konsumtionen från 48 års ålder och framåt, vilken illustreras med den streckade linjen. För att kunna utjämna konsumtionen över tid krävs, oavsett hur inkomstprofilen ser ut, att det kompletterande sparandet (triangeln i diagram 2) ska motsvara den ytterligare konsumtionen som pensionär (rektangeln i diagram 2).²

I detta exempel motsvarar den sammanlagda pensionen från allmän pension och tjänstepension 60 procent av slutlönen. Genom det egna sparandet hålls konsumtionen på en jämn nivå från 48 års ålder. Konsumtionsnivån uppgår i det här fallet till omkring 72 procent av slutlönen. För många människor är det en nivå som anses vara rimlig (se vidare avsnitt 9.1).

Diagram 2. Exempel på utjämnad konsumtion

Källa: Eget diagram.

² Här bortses från sparkapitalets värdeutveckling.

2.4.1 Inkomstprofilen är viktig för långsiktigt sparande

Varje person har en egen inkomstprofil. Hur mycket och när man behöver spara för att kunna utjämna konsumtionen är individuellt. De faktorer som påverkar inkomstprofilen i diagrammen 1 och 2 är följande:

- Inkomstnivå under arbetslivet
- Inkomstutveckling under arbetslivet
- Försörjningsbörda
- Pensionsnivå
- Tid som pensionär

En person som har en svag löneutveckling måste börja spara tidigare i livet än en person som har en stark löneutveckling. En person som har låg tjänstepension måste spara mer än en person som har hög tjänstepension, en person som går i pension tidigt behöver spara mer än en person som arbetar länge, etc.

Utöver de faktorer som tas upp i diagrammet finns det andra faktorer som påverkar möjligheten att utjämna konsumtionen, till exempel tillgångar och skulder och framtida arv.

2.5 Sammanfattning

Genom sparande kan konsumtionen utjämnas över livet. Avgörande för hur mycket som kan konsumeras är hur stor livsinkomsten är. Livsinkomsten påverkas bland annat av hur mycket man arbetar och till vilken lön. Hur mycket och när den enskilde behöver spara för att kunna jämna ut konsumtionen över livsrymden är individuellt.

---

3. Samhällsekonomiska aspekter på långsiktigt sparande

Ur ett välfärdsperspektiv kan det vara motiverat med statlig inblandning i marknadsekonomin om det är fördelningsmässigt önskvärt eller förbättrar effektiviteten i ekonomin. När det gäller långsiktigt sparande är det effektivitetsaspekten som står i fokus, eftersom ett sparande inte innebär en omfördelning mellan olika individer utan att konsumtion jämnas ut över den enskildes livscykel. I det allmänna pensionssystemet och i kringliggande bidragssystem finns det förstås fördelningspolitiska inslag, men detta ligger vid sidan av själva sparandet.

I det här avsnittet redogörs för när det kan vara samhällsekonomiskt motiverat för staten att blanda sig i människors beslut om långsiktigt sparande. I vissa fall kan det vara motiverat att ha ett obligatoriskt sparande, i andra fall kan det vara andra åtgärder som är mer lämpliga. I avsnittet tar vi även upp vilken roll ett långsiktigt sparande kan spela ur ett makroekonomiskt perspektiv. Dessutom diskuteras avgifter för sparprodukter ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.

3.1 Ett välfärdssamhälle förutsätter pensions-sparande

Det kan finnas skäl för ett statligt ingripande i de fall det förekommer att enskilda individer inte sparar till sin pension. I ett välfärdssamhälle som det svenska skulle det inte anses acceptabelt om somliga personer hade inkomster som var mycket låga. De som inte har pensionssparat skulle därför kunna förvänta sig skattefinansierade bidrag. På så sätt skulle andra få bära kostnaden för att vissa personer inte pensionssparar. Genom ett obligatoriskt pensionssparande kan denna risk minimeras.

Som en del av den svenska välfärdsstaten finns det ett grundskydd i form av garantipension och kringliggande bidragssystem. Utan tjänstepensionssparande och privat långsiktigt sparande skulle påfrestningarna

---

på bidragssystemen bli betydligt större än idag. Det är också troligt att det skulle uppstå ett större förändringstryck på garantipensionerna. Både garantipensioner och bidrag finansieras med skattemedel. Ur ett statsfinansierat perspektiv har därför både tjänstepension och privat långsiktigt sparande en funktion att fylla genom att minska trycket på de offentliga systemen.

3.2 Beteendekonomiska aspekter av pensions-sparande³

Vid sidan av risken för att andra ska få bära kostnaden för de fall då enskilda personer inte pensionssparar kan det finnas andra anledningar för staten att på ett eller annat sätt underlätta för människor att spara långsiktigt. Det framgår av den beteendekonomiska forskningen att frågan om pensionssparande är förknippad med många hinder som gör att det är svårt för den enskilde att fatta långsiktigt rationella beslut.

3.2.1 Begränsad rationalitet

Ingen individ har fullständig information om sin framtida livsinkomst eller om sin förväntade livslängd. Sådan information krävs för att fullständig kunna planera konsumtionen för varje enskilt år i relation till den samlade livsinkomsten.

Beteendekonomisk forskning visar att individers beslut präglas av personlighet, normer, kultur, erfarenheter och kunskap. Det kan leda till att helt olika beslut fattas av olika individer, även om de befinner sig i liknande ekonomiska omständigheter. Det kan också leda till att samma person fattar helt olika beslut vid olika tidpunkter. Det spelar dessutom roll hur information som ska vara till hjälp för beslutet utformas. Den måste vara jämförbar och anpassad utifrån varje individs behov.

3.2.2 Pensionssparande anses svårt och tråkigt

Pensionssparande är komplext och upplevs tyvärr vara ganska ointressant för de flesta. Det hänger till del samman med att många personer

³ Avsnittet baseras på Svensk Försäkring (2013), s. 18-23, och de referenser som anges där.

---

har begränsade finansiella kunskaper. När kunskapen inte finns är det svårt att bedöma nyttan av att definiera behovet av, samla in, använda och utvärdera information.

I praktiken innebär det att individer många gånger undviker komplexa frågeställningar och förenklar beslut genom att ta till olika slags tumregler. När det saknas givna tumregler skapar individer egna, vilka inte nödvändigtvis är korrekta eller rimliga. Det kan exempelvis handla om att jämföra sig själv med andra, med vänner, bekanta, vad som skrivs i media för att få ett ”kvitto” på hur väl man klarar sig relativt andra. Problemet med den tumregeln är att individer inte alltid väljer dem som är representativa för dem själva. Individer tenderar därtill att hellre berätta om sina mer lyckosamma val och mer sällan om det som inte blev så bra. Det blir på så sätt en omedveten snedvridning i urvalet av sociala erfarenheter.

Individer försöker även använda olika slags riktmärken för hur mycket det är rimligt att spara till sin pension. Den tidigare avdragsrätten utgjorde ett sådant riktmarke som individer kunde använda som mått för hur mycket det är rimligt att spara till sin pension utöver den allmänna pensionen och tjänstepensionen. Även om avdragsrätten fungerade som ett riktmarke i meningen att det signalerade att privat pensionssparande är viktigt, så gav det inte någon vägledning i fråga om vad som var ett rimligt sparbelopp för den enskilde individen. Det signalerade enbart att det var rimligt att spara upp till gränsen på 12 000 kronor om året när det lika gärna skulle kunna finnas ett behov av att spara mer, eller mindre.

Ytterligare ett exempel på tumregel är att människor tenderar att leta efter information som är bekant och styrker det som man redan känner till. Individer söker efter likheter med tidigare beslut. Ett exempel kan vara att se till dagens inkomst och relatera sparandebehovet till den utan att ha full insikt i hur stor den framtida pensionen blir.

3.2.3 Bristande självkontroll ett hinder för långsiktighet

Andra typiska beteenden är att många individer tenderar att fokusera på vad som händer på kort sikt, vilket gör pensionssparande till ett särskilt problem då utfallet av valet mellan att spara och inte spara ligger långt fram i tiden. Det handlar även om bristande självkontroll. Individer kan visserligen vara medvetna om behovet av att spara långsiktigt, men mer kortsiktig konsumtion upplevs i stunden som mer angelägen. En del personer är fullt medvetna om detta fenomen och hanterar det genom s.k. mental bokföring. Det kan ta sig uttryck i att de sparar pengar på olika konton som öronmärks för olika typer av utgifter, exempelvis pension. I den meningen spelade den tidigare inläsningen av pensionssparandet en viktig roll. Det innebär att pensionssparandet låstes in på ett specifikt konto.

3.3 Makroekonomiska aspekter av långsiktigt sparande

För den enskilde individen innebär ett långsiktigt sparande, oavsett om det bedrivs via det allmänna pensionssystemet, tjänstepensionssystemet eller genom ett privat sparande, en trygghet för ålderdomen. Samtidigt innebär ett utbrett långsiktigt sparande att statens utgifter för garanti-pension och olika bidrag hålls nere. För samhällsekonomin i stort har ett långsiktigt hushållssparande dessutom andra effekter, framför allt på investeringar och den aggregerade efterfrågan i ekonomin. Hushållens sparande diskuteras vidare i avsnitt 9.

3.3.1 Demografin påverkar sparandet

Ett långsiktigt sparande som jämnar ut konsumtionen över livsrytten innebär i allmänhet att individen sparar under arbetslivet och att spar-kapitalet används till konsumtion under åren som pensionär. En följd av detta blir att det aggregerade hushållssparandet i ekonomin påverkas av befolkningens ålderstruktur. Under perioder då många i befolkningen är i arbetsför ålder är sparandet högt medan det är lägre när många i befolkningen är pensionärer. I Sverige och många andra industrialiserade länder har vi en åldersstruktur som innebär att en växande andel av befolkningen

---

är pensionärer. Denna utveckling påverkar det aggregerade hushållssparandet i negativ riktning. En ökad andel äldre i befolkningen förväntas även ha en negativ påverkan på den offentliga sektorns sparande, bland annat till följd av ökade kostnader för sjukvård och äldreomsorg.

3.3.2 Sparandet skjuter upp konsumtionen

För den enskilde individen innebär allt långsiktigt sparande att konsumtionen skjuts framåt i tiden. Detsamma gäller på aggregerad nivå. På så sätt bidrar ett utbrett långsiktigt sparande till att den aggregerade konsumtionen inte blir lika känslig för demografiska förändringar som annars. En åldrande befolkning behöver därmed inte leda till samma minskning av efterfrågan i ekonomin som vore fallet utan ett omfattande långsiktigt sparande, utan konsumtionen blir jämnare mellan åren.

3.3.3 Sparandet finansierar investeringar

Den största delen av det allmänna pensionssystemet är ett fördelnings-system. Det betyder att de pensionsavgifter som betalas in går till att betala pensionerna för dagens pensionärer. De används således inte till investeringar.

Däremot används annat långsiktigt sparande till investeringar. Det gäller sparandet i premiepensionssystemet, i stora delar av tjänstepensions-systemet och hushållens övriga sparande. I den mån investeringarna görs i Sverige innebär ett ökat sparande att den svenska kapitalstocken ökar, vilket ökar produktiviteten i ekonomin och därmed även nivån på BNP. Och i den mån investeringarna görs i utlandet ökar kapitalstocken, produktiviteten och nivån på BNP i stället i de länder där investeringarna görs.

Det långsiktiga sparandet som syftar till pension ger också möjligheter till mer långsiktiga investeringar än annat sparande. Det kan inkludera samhällsviktiga infrastrukturinvesteringar och investeringar i onoterade aktieföretag.

3.4 Samhällsekonomiska aspekter på avgifter

För att få en god avkastning på ett långsiktigt sparande placeras det i olika tillgångar. Det gäller allt långsiktigt sparande, oavsett om det sker via premiepension, tjänstepension, privat pensionssparande eller andra former av långsiktigt sparande. För att täcka kostnaderna för förvaltningen av pensionssparandet belastas sparandet med avgifter.

3.4.1 Avgifter och förvaltning

Avgifterna är i allmänhet högre för aktiv förvaltning än för passiv förvaltning, vilket speglar skillnaden i förvaltningens kostnader. En fråga som har ställts i olika sammanhang, framför allt när det gäller fondförvaltning, är i vilken utsträckning de högre avgifterna för aktiv förvaltning motsvaras av en högre avkastning.

Passiv förvaltning (indexförvaltning) innebär att förvaltaren investerar utifrån en förutbestämd modell, ofta ett börsindex. Förvaltaren behöver därmed inte lägga resurser på att analysera företag. Målsättningen är att avkastningen ska överensstämma med utvecklingen för det index som följs, alltså den genomsnittliga utvecklingen på den marknad som valts.⁴

I aktiv förvaltning avviker placeringarna från index. Förvaltaren gör en egen analys av företag och den ekonomiska utvecklingen och väljer placeringar som bedöms ha störst chans att ge bra avkastning. Målet är att avkastningen ska vara högre än det index man jämför sig med. Aktiv förvaltning ger alltså möjlighet till en högre avkastning än index, men som sparare riskerar man också att förvaltaren inte lyckas fullt ut och att fonden ger en lägre avkastning eftersom alla inte kan slå ett genomsnitt.⁵

Det är avkastningen efter avgifter som är relevant för spararen. Eftersom avgifterna i genomsnitt är lägre för indexförvaltning än för aktiv förvaltning och avkastningen i genomsnitt är densamma, kan man dra slutsatsen att avkastningen efter avgifter i genomsnitt är högre för indexförvaltning.⁶

⁴ Fondbolagens förening (2014).

⁵ Ibid.

⁶ Premiepensionsmyndigheten (2009), s. 36.

För enskilda pensionssparare kan det däremot vara stor skillnad, eftersom en aktivt förvaltd fond kan ge avsevärt högre eller lägre avkastning än en indexfond, även efter avgifter.

Aktiv förvaltning är betydelsefull ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. För att indexförvaltning över huvud taget ska vara meningsfull måste priserna på marknaden spegla värdet på de underliggande tillgångarna. Det förutsätter att någon måste göra de analyser som krävs för att marknaden ska fungera effektivt.

3.4.2 Avgifter och information

I en teoretisk modellvärld med perfekt konkurrens speglar avgiften för en sparprodukt dess kostnader. Enskilda företag kan på en sådan marknad inte ta ut högre avgifter än vad som motsvaras av produktionskostnaden, eftersom det skulle leda till att köparna av sparprodukten söker sig till andra företag som erbjuder samma slags produkt till en lägre avgift.

En marknad med perfekt konkurrens förutsätter att köpare och säljare har tillgång till samma information. Det är inte fallet på marknaden för sparprodukter, där många sparare har svårt att förstå vilka avgifter och andra kostnader som är förknippade med olika produkter. Det gäller inte minst de sparprodukter som har försäkringsinslag. Den enskilde spararen kan därför hamna i ett informationsunderläge gentemot företaget som säljer sparprodukten. Det innebär i sin tur att företaget kan ta ut högre avgifter än vad som vore möjligt om konsumenten var bättre informerad.

För att skydda den enskilde spararen finns det omfattande informationskrav kopplade till försäkringar med sparandeinslag.⁷ Översiktliga bestämmelser finns i försäkringsrörelselagen och mer detaljerade bestämmelser finns i Finansinspektionens föreskrifter.⁸ Bestämmelserna har sin grund i flera EU-direktiv på området.

⁷ Se Svensk Försäkring (2015) för en översikt.

⁸ FFFS 2011:39.

Försäkringsbranschen arbetar gemensamt med att underlätta jämförelser mellan olika livförsäkringsprodukter med sparandeinslag. Ett sådant exempel är att Konsumenternas Försäkringsbyrå har fått i uppdrag att hantera insamling och presentation av jämförpris för livförsäkrings- och pensionsprodukter. Det inkluderar framtagandet av en räknenumra för beräkning av individualiserade jämförpriser. Det innebär att konsumenten ska kunna beräkna ett individuellt jämförpris som gör det möjligt jämföra avgifter, kostnader och den avkastning som går förlorad (på grund av de avgifter och kostnader som tas ut). Arbetet sker i flera steg och första lanseringen sker i juni 2016 och avser kollektivavtalad tjänstepension. Resterande produktområden är privat pensionsförsäkring, kapitalförsäkring och individuell tjänstepension.

3.5 Sammanfattning

Ett långsiktigt sparande till pensionen innebär inte bara en trygghet för den enskilde, utan påverkar även samhällsekonomin i stort. I ett välfärdssamhälle förutsätts ett visst långsiktigt sparande, exempelvis genom ett obligatoriskt pensionssystem, eftersom det annars riskerar att bli en större belastning på skattefinansierade bidragssystem. Det finns flera orsaker till att många människor inte på frivillig väg sparar i tillräcklig utsträckning. Många har begränsade finansiella kunskaper, de anser att långsiktigt sparande är svårt och tråkigt, de utgår inte från det egna behovet, utan jämför sig i stället med andra. Därtill har många bristande självkontroll.

Långsiktigt sparande har påverkan på makroekonomin. Långsiktigt sparande i syfte att jämna ut konsumtionen över livsrytmen innebär att den aggregerade efterfrågan i ekonomin inte blir lika känslig för demografiska förändringar. Vidare används sparande till investeringar. I den mån investeringarna görs i Sverige har sparandet en positiv inverkan på produktiviteten och därmed på BNP.

Långsiktigt sparande placeras i olika tillgångar. Kostnaderna för förvaltningen täcks med avgifter. Det är ur både den enskildes spararens och ett samhällsekonomiskt perspektiv viktigt att avgifterna sätts så att de

---

återspeglar kostnaderna för förvaltningen. För att skydda spararen finns det omfattande informationskrav kopplade till försäkringar med sparandeinslag. Det bedrivs även ett branschgemensamt arbete för att underlätta jämförelser.

---

4. Långsiktigt försäkrings-sparande

Ett långsiktigt försäkringssparande är ett sparande som bedrivs med en lång sparhorisont och som har inslag av försäkring. Pensionssparande är i allmänhet långsiktigt och har försäkringsinslag, oavsett om det gäller den allmänna pensionen, tjänstepensionen eller privat försäkringssparande. I detta avsnitt beskrivs mer ingående vad som karakteriserar ett långsiktigt försäkringssparande och vilka produkter för försäkringssparande som finns i Sverige.

4.1 Långsiktighet

När olika sparformer och placeringar diskuteras är det vanligt att göra en åtskillnad mellan pengar som ska användas inom de närmaste fem åren och pengar som ska användas längre fram. Tidshorisonten för ett pensionssparande är i allmänhet betydligt längre än fem år. Sparandet i det allmänna pensionssystemet börjar så snart man har en pensionsgrundande inkomst och tjänstepension börjar för dagens unga tjäna in från 25 års ålder eller tidigare. Pensionen betalas ut först 40 till 60 år senare för den som går i pension vid 65 och lever till 85 års ålder. Ett privat pensionssparande inleds i allmänhet senare än vid 25 års ålder, men det rör sig fortfarande om en mycket lång sparhorisont.

Långsiktighet gäller inte bara tiden då sparandet ackumuleras. Även perioden då sparandet betalas ut präglas i allmänhet av långsiktighet. Utbetalningarna av ett försäkringssparande sker vanligen i s.k. rater, vilket innebär att utbetalningarna sker med viss regelbundenhet, exempelvis en gång per månad, under ett bestämt antal år. Utbetalningar som sker i rater livet ut brukas benämnas livränta.

Långsiktighet i utbetalningen finns i det allmänna pensionssystemet, eftersom inkomstpensionen betalas ut varje månad, livet ut. Tjänstepen-

---

sioner kan betalas ut livsvarigt eller under en begränsad tid, men detta kan skilja sig åt mellan olika pensionsplaner. I privat försäkringssparande finns det möjlighet till utbetalning i rater såväl under en begränsad tid som livsvarigt.

4.2 Försäkrat sparande

I ett försäkringssparande kan olika ekonomiska risker försäkras.

4.2.1 Placeringsrisk

En risk som kan täckas i ett försäkringssparande är risken för låg avkastning på sparandet, dvs. placeringsrisken. I traditionella pensionsförsäkringar och i vissa fondförsäkringar finns en garanti om ett lägsta pensionsbelopp. Garantin kan innebära att utbetalt belopp minst motsvarar insatt kapital. Om avkastningen blir högre än det garanterade beloppet får man ett högre belopp.

Försäkringssparande med en garanterad avkastning finns för tjänstepension och privat pensionssparande. I det allmänna pensionssystemets premiepension finns det möjlighet att välja traditionell försäkring när utbetalningen ska börja. Då får man minst ett garanterat belopp och, om förvaltningen går bra, ett tilläggsbelopp.

4.2.2 Långlevnadsrisk

En risk som är central när det gäller pensionssparande är risken för att leva längre än förväntat, så kallad långlevnadsrisk. Lever man längre än förväntat kan sparpengarna ta slut innan man dör. För att gardera sig mot den risken krävs det stora marginaler i sparandet. I ett försäkringssparande kan man dela långlevnadsrisken med andra genom ett system med arvsvinster. Det innebär att de pengar som finns kvar när en försäkringstagare dör fördelas mellan de försäkringstagare som fortfarande lever. På så sätt behöver man i sitt sparande inte ta höjd för risken att man lever tills man blir 96 eller 100 eller ännu äldre. I stället räcker det att man sparar tillräckligt för att täcka den genomsnittliga livslängden.

Försäkring mot långlevnadsrisk finns inte bara i privat försäkring, utan även i olika former av tjänstepensionslösningar och i det allmänna pensionssystemet.

4.2.3 Efterlevandeskydd

När man dör finns risken att man efterlämnar en familj som behöver ett ekonomiskt skydd. Det finns olika former av efterlevandeskydd som kan komplettera ett försäkringssparande. Återbetalningsskydd innebär att sparkapitalet tillfaller förmånstagarna om den försäkrade personen dör. Familjeskydd, som är en form av dödsfallsförsäkring, innebär att de efterlevande får ett fast belopp som inte är kopplat till sparkapitalet. Genom ett förmånstagarförordnande anges vem ska erhålla utfallande försäkringsbelopp. Då kommer försäkringen inte att ingå i dödsboet utan betalas direkt till förmånstagaren.

Olika former av efterlevandeskydd finns som tillvalsförsäkring i det allmänna pensionssystemets premiepension, i de kollektivavtalade tjänstepensionsplanerna och i privata försäkringar.

4.2.4 Premiefrielse

Ytterligare en risk är att man blir sjuk eller skadad och av den anledningen inte kan fortsätta spara som planerat. Med en premiefrielseförsäkring kan den risken försäkras.

Premiefrielseförsäkring ingår i de kollektivavtalade tjänstepensionsplanerna och finns som tillval i privata försäkringar. I det allmänna pensionssystemet är funktionen med premiefrielse inbyggd, eftersom ersättning från socialförsäkringarna är pensionsgrundande inkomst.

4.3 Olika former av försäkringssparande

Ett långsiktigt försäkringssparande bedrivs antingen i en traditionell försäkring, i en fondförsäkring eller i en depåförsäkring. I en traditionell försäkring väljer försäkringsbolaget hur pengarna ska fördelas mellan räntebärande papper, aktier och fastigheter. Den som sparar i en traditionell

---

försäkring är garanterad en viss avkastning och kan därutöver få ytterligare avkastning. Vill man hellre placera sina pengar själv kan man spara i en fondförsäkring eller en depåförsäkring. I en fondförsäkring väljer försäkringstagaren mellan olika värdepappersfonder. I en depåförsäkring kan man dessutom placera sparkapitalet i aktier, obligationer och andra värdepapper.

4.4 Pensionsförsäkring och kapitalförsäkring

Både pensionsförsäkringar och kapitalförsäkringar kan tecknas av såväl företag som privatpersoner. Båda formerna av försäkring kan användas till långsiktigt sparande. Den egentliga skillnaden mellan en pensionsförsäkring och en kapitalförsäkring är hur de beskattas.

Sparande i en privat pensionsförsäkring har tidigare varit avdragsgillt (inom vissa gränser) och utbetald pension beskattas som inkomst av tjänst. Numera är det enbart enskilda näringsidkare och anställda som saknar tjänstepension i anställningen som har rätt till avdrag. På liknande sätt får ett företags kostnader för tjänstepensionsförsäkring dras av (inom vissa gränser) och den utbetalda pensionen beskattas som inkomst av tjänst.

I en kapitalförsäkring är det tvärtom. Såväl en privatperson som ett företag som sparar i en kapitalförsäkring gör det med skattade pengar medan utbetalningar från försäkringen är skattefria. Ett företag kan använda en kapitalförsäkring för att trygga ett pensionslöfte till en anställd. Pensionen betalas ut av företaget, som har avdragsrätt för pensionsutbetalningarna. Den utbetalda pensionen beskattas som inkomst av tjänst. En annan skattemässig skillnad är att sparkapitalet beskattas lägre i en pensionsförsäkring än i en kapitalförsäkring. Skattesatserna är 15 respektive 30 procent.

För att ett försäkringssparande skattemässigt ska klassas som en pensionsförsäkring ställs det vissa kvalitativa krav på villkoren i försäkrings-

---

avtalet. Ett krav är att sparandet inte får tas ut innan man är 55 år och inte under kortare tid än fem år, med samma eller stigande belopp de första fem åren.⁹ Ett annat krav är att pensionsförsäkringen inte får pantsättas eller belånas. Några sådana krav finns inte på en kapitalförsäkring.

4.5 Sammanfattning

Det finns många sätt att spara på, men försäkringssparande är unikt i meningen att det innehåller försäkringsinslag som inte går att uppnå inom andra sparformer. En annan skillnad är att det går att få regelbundna utbetalningar. Ett långsiktigt försäkringssparande är ett sparande som bedrivs utifrån en lång sparhorisont och som har inslag av försäkring. Pensionssparande är i allmänhet långsiktigt och har försäkringsinslag, oavsett om det gäller den allmänna pensionen, tjänstepensionen eller privat försäkringssparande. De försäkringsinslag som kan finnas i ett långsiktigt försäkringssparande är försäkring mot placeringsrisk, försäkring mot långlevnadsrisk, efterlevandeskydd och premiebefrielseförsäkring.

---

⁹Det finns ett utredningsförslag på att detta krav ska ändras, så att det blir möjligt att förlänga utbetalningstiden från fem år till en längre period eller göra uppehåll i utbetalningarna de första fem åren, se SOU 2015:68, s. 301 ff.

---

5. Obligatoriskt och frivilligt långsiktigt sparande

Delar av det svenska pensionssystemet är obligatoriska medan andra delar är frivilliga. Alla som har en pensionsgrundande inkomst måste betala avgifter till det allmänna pensionssystemet och får i gengäld pensionsrätter. För den enskilde individen är även tjänstepensionen i allmänhet obligatorisk. Det går inte att avtala bort tjänstepensionen och i stället få en högre lön. Det finns däremot vissa frivilliga inslag i sparandet i tjänstepensionen. Enskilda arbetstagare kan komma överens med arbetsgivaren om att växla delar av lönen mot tjänstepensionsavsättningar genom s.k. löneväxling. Privat försäkringssparande och annat privat sparande är alltid frivilligt.

I det här avsnittet redogörs för utvecklingen av pensionssystemet, hur synen på obligatorium har kommit till uttryck och vilken roll det privata pensionssparandet har i pensionssystemet.

5.1 Från grundskydd till standardskydd

Med den höjning av levnadsstandarden som skedde under efterkrigstiden ökade kraven på att pensionen skulle ha en koppling till pensionärens standard under den förvärsaktiva tiden snarare än att utgöra en enhetlig grundnivå. Från att ha varit inriktat på att ge ett grundskydd, där förmånerna är enhetliga och saknar koppling till inkomsten, har det allmänna pensionssystemet med tiden därför kommit att innehålla mer av inkomstrelaterade förmåner och i stället ge ett s.k. standardskydd. Genom införandet av ATP 1960, som var ett komplement till folkpensionen, fick pensionssystemet en koppling till individens tidigare inkomster. Finansieringen av ATP kom att ske genom arbetsgivaravgifter utan tillskott av skattemedel.

Vid utformningen av dagens pensionssystem var en utgångspunkt att det offentliga pensionssystemet ska svara för grundskyddet och större

---

delen av inkomstskyddet. Grundskyddet definierades som ”[...] en nivå som ligger klart över vad som krävs för en ’skälig levnadsstandard’ enligt socialtjänstlagens mening.”¹⁰

Ett grundläggande syfte med reformeringen av pensionssystemet var att stärka sambandet för den enskilde mellan förvärvsinkomst och pensionsförmåner. Inom dagens system finns därför en tydlig koppling mellan den avgift som betalas in till det från statsbudgeten fristående pensionssystemet och de pensionsrätter som individen kan tillgodoräkna sig upp till ett tak på 7,5 inkomstbasbelopp. Takregeln följer av ett ställningstagande om att det inte är rimligt att ge pensionsrätt för hur höga inkomster som helst och att det offentliga systemet därmed inte ska stå för hela pensionsskyddet.¹¹

En annan utgångspunkt var att intjänandereglererna inte generellt skulle utformas utifrån fördelningspolitiska hänsyn samt att det inte är pensionssystemets uppgift att kompensera för skillnader som har sin orsak i faktorer och strukturer utanför pensionssystemet som exempelvis skillnader i lönesättning under yrkeslivet.¹²

En tredje utgångspunkt vid pensionsreformen var att det offentliga systemet och den komplettering som avtalspensionerna ger sammanlagt ska ge ett fullt tillfredsställande pensionsskydd.¹³

För dem med låg eller ingen inkomstrelaterad pension infördes fortsatt ett grundskydd som utgörs av garantipension, bostadstillägg och äldreomsörjningsstöd, se vidare avsnitt 6.1.3 och 8.2. På samma sätt som inom den tidigare folkpensionen är garantipensionen högre för ensamstående än för gifta. Till skillnad från den inkomstrelaterade pensionen finansieras garantipensionen med skattemedel.

¹⁰ Prop. 1993/94:250, s. 50.

¹¹ Ibid, s. 50 f.

¹² Ibid, s. 52 f.

¹³ Ibid, s. 52 f.

5.2 Tjänstepensionsplanerna växer fram

Parallellt med utvecklingen av den allmänna pensionsförsäkringen kom tjänstepensionsförmåner, dvs. pensionsförmåner som följer av ett anställningsförhållande, att i allt högre grad regleras inom pensionsplaner för de olika avtalsområdena privatanställda tjänstemän, privatanställda arbetare, statsanställda och anställda i kommuner och landsting.¹⁴

År 1960 undertecknade arbetsgivar- och arbetstagsidans Tjänstepensionsplanen Industrins Tilläggspension (ITP-planen) för privatanställda tjänstemän. ITP-planen innehöll till en början endast rekommendationer till enskilda arbetsgivare som således fick välja huruvida de ville följa planen eller inte. År 1969 fick arbetstagsidans igenom sitt krav på att ITP-planen skulle gälla som kollektivavtal och den blev därmed tvingande för arbetsgivare som var anslutna till avtalet.¹⁵ För statligt anställda introducerades tjänstepensionsplanen SPR 1959 och för privatanställda arbetare nåddes en uppgörelse om särskild tilläggspension (STP) mellan LO och SAF 1973. Även planerna för anställda i kommuner och landsting reformerades vid samma tid.¹⁶

Den centrala frågan inom samtliga avtalsområden var hur tjänstepensionsplanerna skulle komplettera folkpensionen och ATP. Statligt anställda garanterades en pensionsinkomst motsvarande 65 procent av slutlönen där tjänstepensionen utgjorde skillnaden mellan 65 procent av slutlönen (genomsnittlig lön under de senaste fem åren före pensionering) minskat med folkpension och ATP. En liknande lösning valdes för anställda inom kommuner och landsting. ITP var inte direkt koordinerad med folkpension och ATP, utan ”flöt” i stället ovanpå. Från 67 års ålder (den pensionsålder som gällde 1960) gällde att ITP motsvarande 10 procent av den faktiska slutlönen betalades ut för inkomster under inkomsttaket på 7,5 basbelopp och 32,5 procent för inkomster mellan 20 och 30 basbelopp. 30 års arbetstid krävdes för full ITP. ITPK infördes 1977 och var konstruerat på samma sätt som idag, dvs. att ytterligare 2 procent av lönen sattes av

¹⁴ SOU 2004:101, s. 98 och 111.

¹⁵ PTK (2015), s. 6 f.

¹⁶ Hagen (2013), s. 66–72.

---

till pension. Privatanställda arbetare fick rätt till tjänstepension först 1973 när LO och SAF enades om en tjänstepensionsplan för dem, Särskild tillläggspension (STP). STP betalades ut ovanpå folkpension och ATP och motsvarade 10 procent av slutlönen. De kunde dock inte tjäna in pensionsrätter för inkomster över inkomsttaket.¹⁷

I början av 1990-talet blev det aktuellt med ett slopande av ATP-systemet. I och med att samtliga tjänstepensionsplaner var direkt eller indirekt kopplade till ATP blev det nödvändigt att reformera även tjänstepensionsplanerna.¹⁸

Reformeringen av tjänstepensionsplanerna innebar för de äldre generationerna att de i huvudsak är fortsatt förmånsbestämda medan de för de yngre generationerna är premiebestämda alternativt en kombination av premie- och förmånsbestämda.

Tjänstepensionerna har med tiden kommit att fylla en allt viktigare roll inte minst till följd av inkomsttaket, där inkomster över 7,5 inkomstbasbelopp (knappt 445 000 kronor 2016) inte ger mer pensionsrätt inom det allmänna pensionssystemet. Inkomsttaket utgjorde redan vid införandet en medveten avvikelse från inkomstbortfallsprincipen genom att det försvagar sambandet mellan livsinkomst och pension inom det allmänna pensionssystemet.¹⁹ I dag hanteras en inte oväsentlig del av det samlade pensionsskyddet av parterna på arbetsmarknaden och andelen är ökande. Omkring 90 procent av de anställda omfattas idag av kollektivavtal och tjänstepension.

5.3 Synen på obligatoriskt pensionssystem vid reformeringen

I samband med reformeringen av det allmänna pensionssystemet motiverades ett obligatoriskt pensionssparande med att det alltid finns en risk för att individer, av oförstånd eller medvetet, avstår från pensionsskydd

¹⁷ Ibid, s. 66–72.

¹⁸ Ibid, s. 72–74.

¹⁹ Prop. 1993/94:250, s. 52 f.

---

eller väljer ett alltför litet pensionsskydd och ändå räknar med att få någon form av försörjning på ålderdomen eftersom ingen lämnas helt utan försörjning²⁰. Med andra ord skulle en frivillighet inom systemet kunna leda till att vissa avstår från att spara och belastar samhällets trygghets-system på andra sätt.

Som motiv för att ha ett inkomstbaserat system (standardskydd) utöver ett obligatoriskt grundskyddssystem framfördes att det är svårt för en enskild individ att konkretisera utfallet av valet mellan att pensionsspara och att inte pensionsspara då det ligger långt fram i tiden. Individer tenderar helt enkelt att fokusera på kort sikt och sannolikt även att underskatta sitt behov av pensionssparande. Vidare framfördes att legitimiteten i ett pensionssystem stärks om alla, oavsett inkomst, får en betydande del av sitt pensionsskydd från det.²¹

Sammantaget ansågs således en obligatorisk och inkomstrelaterad pensionsförsäkring fylla funktionen att förhindra att den enskilde gör en välfärdsförlust i det att fördelningen av inkomst över livscykelns inte blir den som han eller hon skulle välja med full överblick över hela livscykelns.²² Det motiverar dock inte att den obligatoriska inkomstrelaterade försäkringen tillhandahålls av staten och inte någon annan part. I den avvägningen ligger något annat. Ett skäl som framfördes som motiv för att staten bör tillhandahålla ett obligatoriskt pensionssystem var att övergången till ett nytt system var förknippat med övergångsproblem i och med att de intjänade pensionsförmånerna inom ATP måste infrias vilket belastar kommande generationer. Även effektivitetsskäl framfördes, att ett offentligt system kan utnyttja administrativa stordriftsfördelar samt kan undvara kostnader för marknadsföring, försäljning m.m.²³

²⁰ Ibid, s. 47 och Möller och Nielsen (2011), s. 11 f.

²¹ Prop. 1993/94:250, s. 49.

²² Ibid s. 50.

²³ Ibid s. 48 f.

5.4 Det privata pensionssparandet roll i pensionssystemet

För de allra flesta pensionärer utgör inkomster från den allmänna pensionen den klart dominerande inkomstkällan. För många har även tjänstepensionen en stor betydelse. Det gäller inte minst för individer med inkomster över förmånstaket i det allmänna pensionssystemet. I jämförelse med dessa inkomstkällor utgör det privata pensionssparandet en mycket liten del av den samlade inkomsten. Det är i sig ingenting konstigt. Tanken med det privata pensionssparandet var att det skulle ha karaktären av ett extra tillskott vars omfattning och utformning den enskilde själv skulle styra över.²⁴ Det har helt enkelt ansetts finnas ett behov, inte minst för individer som vid pensioneringen kommer att ha en låg kompensationsgrad från allmän pension och tjänstepension, av att kunna komplettera pensionen från det allmänna pensionssystemet med ett eget sparande.²⁵

Avdragsrätten för privat pensionssparande slopades 2016, trots att regeringen såg ett fortsatt behov av att spara privat till sin pension, inte minst för individer som vid pensioneringen kommer att ha en låg kompensationsgrad från allmän pension och tjänstepension.²⁶

Som skäl för att slopa avdragsrätten framförde regeringen att avdraget främst gynnar dem med höga inkomster vid spartillfället som kan dra nytta av skillnader i skattesatser vid tidpunkten för avdrag respektive uttag. Vidare menade regeringen att personer med högre inkomster drar större nytta av den lägre avkastningsskatten på pensionssparande än personer med lägre inkomster då individer med högre inkomster sparar mer. Ett tredje skäl var att den ökade internationaliseringen i form av sparande utanför Sverige och individer som bosätter sig utomlands innebär att det kan vara svårt att få skattekrediter (som avdragsrätten innebär) återbetalda. Det fördes inte något resonemang i linje med beteendeecko-

²⁴ Ibid s. 51 f.

²⁵ Prop. 2015/16:1, s. 216.

²⁶ Ibid, s. 217.

---

nomiska forskningsresultat motsvarande de som fördes vid reformeringen av det allmänna pensionssystemet och det gjordes således ingen konsekvensbedömning av hur slopandet skulle komma att påverka människors sparbetende.

5.5 Sammanfattning

Det finns samhällsekonomiska motiv för att ha ett obligatoriskt pensionsparande. I samband med reformeringen av pensionssystemet lyftes det fram att det annars finns en risk för att personer inte pensionssparar tillräckligt mycket och ändå räknar med att få någon form av försörjning av samhället. Tjänstepensionen utgör idag för många ett mycket viktigt komplement till den allmänna pensionen, och det privata pensionssparandet är ett extra tillskott.

---

6. Det samlade pensions-systemet

Pensionen kommer från flera håll. Staten har ansvar för det allmänna pensionssystemet, som administreras av Pensionsmyndigheten. De flesta arbetsgivare, men inte alla, tecknar tjänstepension för sina anställda. Som ett komplement till allmän pension och tjänstepension kan man spara privat.

I detta avsnitt beskrivs översiktligt hur de tre systemen är utformade. Bakgrunden till regelverken och grundläggande principer bakom pensionssystemet beskrivs också.

6.1 Allmän pension

Det allmänna pensionssystemet infördes 1999 och ersatte det tidigare ATP-systemet.

Det allmänna pensionssystemet består av inkomstpension, premiepension och garantipension. De som är födda 1953 och tidigare kan även få tilläggspension som en del av sin allmänna pension. Garantipensionen ger ett grundskydd för den som har liten eller låg arbetsinkomst under livet. Därutöver finns bidrag som bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd. De som är födda 1937 och tidigare omfattas inte av reglerna för inkomstpension och premiepension. Deras allmänna pension består av tilläggspension, som beräknas enligt reglerna i ATP-systemet, och eventuell garantipension. För senare årgångar har det gjorts en infasning så att de som är födda 1938–1953 i stigande grad får sin pension enligt de nya reglerna. De som är födda 1954 och senare omfattas enbart av reglerna för inkomstpension, premiepension och garantipension.

ATP-systemet var ett s.k. förmånsbaserat system, där pensionen baserades på inkomsten de 15 bästa åren av 30. Det allmänna pensionssystemet

---

är i stället ett s.k. avgiftsbestämt system där pensionen i stor utsträckning beror på hur mycket avgifter som har betalats in till systemet. Varje år räknas. Det går därför inte att kompensera ett kort arbetsliv med en hög årsinkomst under ett begränsat antal år på det sätt som var möjligt i ATP-systemet.

6.1.1 Inkomstpension och premiepension

I det allmänna pensionssystemet beräknas varje år hur mycket pension som tjänats in, så kallad pensionsrätt. Pensionsrätten baseras på den pensionsgrundande inkomsten (PGI) vilken motsvarar 93 procent av lönen och andra skattepliktiga ersättningar. Pensionsrätten utgörs av 18,5 procent av PGI upp till ett förmånstak (7,5 inkomstbasbelopp). Det finns också en nedre gräns, som innebär att PGI inte beräknas om man har en total inkomst som är lägre än 42,5 procent av prisbasbeloppet. Har man däremot en beräknad PGI baseras pensionsrätten på inkomsten från första kronan. Pensionsrätt kan också fås för bland annat tid med små barn och studier.

Den största delen av pensionsrätten går till inkomstpensionen (16 procentenheter av de 18,5 procenten). Intjänad inkomstpension skrivs årligen upp för att följa den allmänna inkomstutvecklingen. Pensionerna anpassas till den ökande livslängden genom att pensionen beräknas utifrån den förväntade livslängden för varje enskild årskull.

För att säkerställa den finansiella hållbarheten i pensionssystemet finns det en automatisk balansering ("bromsen"). Den innebär att inkomstpensionerna skrivs upp långsammare än den allmänna inkomstutvecklingen när skulderna i systemet är större än tillgångarna.

Premiepensionen (2,5 procentenheter av de 18,5 procenten) är en fonderad del av den allmänna pensionen, där man själv kan välja hur pengarna ska placeras, som i en fondförsäkring. Om inget aktivt val görs placeras pengarna i förvalsalternativet AP7 Såfa. Värdet av intjänad premiepensionsrätt följer värdeutvecklingen av de fonder som valts. Det finns möjlighet att årligen överföra premiepensionsrätt till make, maka eller

---

registrerad partner. När man ansöker om premiepension går det också att teckna efterlevandeskydd till förmån för make, maka, registrerad partner eller sambo.

Inkomstpension och premiepension kan tas ut från 61 års ålder, helt eller delvis. De betalas livet ut. Inkomstpensionens storlek beräknas med ledning av den förväntade genomsnittliga livslängden samt en s.k. förskottsränta om 1,6 procent. Också premiepensionen beräknas utifrån den förväntade genomsnittliga livslängden.

6.1.2 Särskilt om avgifter och finansiering

För att finansiera inkomstpensionen och premiepensionen tas det ut pensionsavgifter som motsvarar 18,5 procent av den pensionsgrundande inkomsten. Som nämnts uppgår den pensionsgrundande inkomsten till 93 procent av lönen och andra skattepliktiga ersättningar. Pensionsavgifterna motsvarar därför 17,21 av den verkliga inkomsten. 10,21 procent betalas genom ålderspensionsavgiften och 7 procent genom den allmänna pensionsavgiften.

Ålderspensionsavgiften är en del av arbetsgivaravgifterna och tas ut på hela lönesumman, inklusive inkomster som ligger över förmånstaket i pensionssystemet. För lönedelar som ligger över taket kan ålderspensionsavgiften därmed för den enskilde betraktas som en skatt. De avgifter som tas in på lönedelar över taket går inte heller in i pensionssystemet, utan förs över till statsbudgeten. På ett liknande sätt kan även den ålderspensionsavgift som betalas av den som har en så pass låg total inkomst att PGI inte beräknas betraktas som en skatt. De avgifterna går däremot in i pensionssystemet.

Den allmänna pensionsavgiften är en egenavgift, som betalas av den enskilde individen, upp till förmånstaket. Den enskilde individen kompenseras emellertid fullt ut för avgiften genom en skattereduktion. Det betyder att den allmänna pensionsavgiften i praktiken helt finansieras av staten och inte av den enskilde individen.

Att ålderspensionsavgiften tas ut på inkomster som inte ger pensionsrätt och att staten i praktiken betalar den allmänna pensionsavgiften försvagar inte kopplingen mellan pensionsgrundande inkomst och pensionsrätt, men de är relevanta för beskrivningen av hur pensionerna finansieras. Att den pensionsgrundande inkomsten motsvarar 93 procent av den verkliga inkomsten är en annan detalj som är relevant för beskrivningen av det allmänna pensionssystemet. Få kan relatera till begreppet pensionsgrundande inkomst, och det kan för många verka som att både pensionsavgifter och pensionsrätter är högre än de i själva verket är, eftersom de uttrycks som procent av den pensionsgrundande inkomsten.

6.1.3 Garantipension

Den som har en låg inkomstgrundad pension har rätt till garantipension. För hel garantipension krävs 40 bosättningsår i Sverige mellan 25 och 64 års ålder. Garantipension kan tas ut tidigast från 65 års ålder. En person som har bott i Sverige en kortare tid får reducerad garantipension med 1/40 av hel garantipension per år.

En ogift pensionär som inte har några andra pensionsinkomster får 2016 en garantipension på 7 863 kronor per månad (2,13 prisbasbelopp per år) före skatt. En gift pensionär får en lägre garantipension, 7 014 kronor per månad (1,9 prisbasbelopp per år). Garantipensionen räknas av mot annan allmän pension, men inte mot tjänstepension eller privat pension.²⁷ Över ett visst belopp är avräkningen inte fullständig, utan varje hundralapp i annan pensionsinkomst minskar garantipensionen med 48 kronor. Vid en pensionsinkomst på 11 343 kronor per månad för en ogift pensionär och 10 054 kronor per månad för en gift pensionär är hela garantipensionen avräknad och man får ingen garantipension alls.

Till skillnad från inkomstpensionen och premiepensionen finansieras garantipensionen inte med avgifter, utan över statsbudgeten via årliga anslag.

²⁷ För dem som är födda tidigare än 1938 räknas garantipensionen av mot tjänstepension.

6.2 Tjänstepension

De flesta anställda har en arbetsgivare som har tecknat kollektivavtal eller s.k. hängavtal. I båda fallen tecknas tjänstepension åt de anställda enligt kollektivavtal. Även arbetsgivare som inte är bundna av kollektivavtal kan teckna tjänstepension åt sina anställda, men det är i dessa fall frivilligt. Hur många arbetstagare som står utan tjänstepension vet vi inte. Det finns däremot uppgifter på hur många anställda som inte omfattas av kollektivavtal. I slutet av 2014 stod 10,4 procent av alla anställda 16–64 år utan kollektivavtal. Det motsvarade 428 000 personer.²⁸

Räknar man även med arbetslösa, vilka uppgår till omkring 380 000 personer²⁹, och företagare utan tjänstepension blir andelen betydligt större.

Allt större grupper på arbetsmarknaden rör sig mellan anställningar med och utan tjänstepensionsavtal. Det försämrar deras slutliga tjänstepension.

6.2.1 Informationsplikt om kollektivavtalad tjänstepension

Arbetsgivaren är enligt lagen om anställningsskydd skyldig att informera arbetstagare om vilket kollektivavtal som är tillämpligt på arbetsplatsen. Kravet gäller information till arbetstagare som är fackligt anslutna, men även oorganiserade arbetstagare bör informeras.

Det finns däremot inga krav på att en arbetsgivare ska informera om att man inte tillämpar ett kollektivavtal. Det innebär att arbetsgivare som tecknar icke-kollektivavtalad tjänstepension åt sina anställda inte behöver informera om denna förmån, men det ligger förstås i arbetsgivarens intresse att ändå informera om det.

Arbetsgivare som inte tecknar någon tjänstepension åt sina anställda behöver inte heller informera om det. I sådana fall finns det en risk för att de anställda står utan tjänstepension utan att vara medvetna om det. Det är viktigt att de anställda är medvetna om att det saknas tjänstepension, bland annat för att anställda som inte har rätt till tjänstepension kan spara i privat pensionssparande med avdragsrätt (se avsnitt 6.3.1).

²⁸ Kjellberg (2013), s. 17.

²⁹ I april 2016 uppgick antalet arbetslösa till 381 000 personer enligt AKU.

6.2.2 Fyra stora tjänstepensionsplaner

Det finns många olika kollektivavtalade pensionsplaner. De fyra största har omkring 6,7 miljoner försäkrade.

Tabell 1. Premiebestämda och förmånsbestämda delar i de fyra största tjänstepensionsavtalen

	Pensionsavtal	Premie- (P) eller förmånsbestämt (F)	Ålder för intjänande	Premiebestämd del	Förmånsbestämd del (efter 30 år)
Privat-anställda tjänstemän	ITP1 (födda 1979 och senare)	P	25–65	4,5 % av lön upp till 7,5 ibb 30 % av lön över 7,5 ibb	-
	ITP2 (födda 1978 och tidigare)	P och F	28–65	ITPK: 2 % av lön	10 % av lön upp till 7,5 ibb 65 % av lön 7,5–20 ibb 32,5 % av lön 20–30 ibb
Privat-anställda arbetare	Avtalspension SAF-LO	P	25–65	4,5 % av lön upp till 7,5 ibb 30 % av lön över 7,5 ibb	-
Kommun- och landstingsanställda	AKAP-KL (födda 1986 och senare)	P	Inga gränser	4,5 % av lön upp till 7,5 ibb 30 % av lön över 7,5 ibb (4,5 % av lön över 7,5 ibb om man är 67 år eller äldre)	-
	KAP-KL (födda 1985 och tidigare)	P och F	Från och med 21 (P) 28–65 (F)	4,5 % av lön upp till 30 ibb	55 % av lön 7,5–20 ibb 27,5 % av lön 20–30 ibb
Statligt anställda	PA 16 avd. I (födda 1988 och senare)	P	Upp till 67	Ålderspension obligatorisk: 2 % av lön upp till 7,5 ibb 10 % av lön över 7,5 ibb Ålderspension valbar: 2,5 % av lön upp till 7,5 ibb 20 % av lön över 7,5 ibb Ålderspension flex: 1,5 % av lön	-
	PA 16 avd. II (f.d. PA 03) (födda 1987 och tidigare)	P och F	23–65 (P) 28–65 (F)	Individuell ålderspension: 2,5 % av lön upp till 30 ibb Kompletterande tjänstepension: 2 % av lön upp till 30 ibb	60 % av lön 7,5–20 ibb 30 % av lön 20–30 ibb

Källa: Egen tabell.

Inom ett och samma pensionsavtalsområde kan det finnas flera pensionsplaner, där det vanligen är arbetstagarens födelseår som avgör vilken pensionsplan man tillhör. Det beror på att pensionsavtal omförhandlas och att nya villkor inte ska gälla redan ingångna avtal. Inom vissa pensionsavtal finns det i stället övergångsregler.

I skrivande stund är inte alla detaljer kring det nya statliga tjänstepensionsavtalet PA 16 kända. I viss utsträckning hänvisas i stället till PA 03, det förra avtalet på området. PA 16 har två avdelningar, I och II, där avdelning II i princip motsvarar PA 03.

En tjänstepensionsplan innehåller flera försäkringar, inte bara för ålderspension. Vilka ytterligare försäkringar som ingår skiljer sig åt mellan planerna, men det rör sig i allmänhet om sjukförsäkring (sjukpension), efterlevandeskydd och livförsäkring vid dödsfall (TGL). Dessutom finns inom några avtalsområden möjlighet att gå i delpension efter överenskommelse med arbetsgivaren. Delpension innebär för offentlig-anställda att man tidigast vid 61 års ålder går ner i arbetstid medan lönen inte minskar i samma utsträckning och tjänstepensionen inte minskar alls. Inom privat sektor finns det ett flertal olika avtalslösningar. Inom vissa avtalsområden har man kommit överens om att utnyttja en del av löneutrymmet till en extra insättning av premier till ålderspensionen. Förstärkningen kan sedan användas antingen till en delpension eller blir ett tillskott till den vanliga tjänstepensionen. Denna lösning har ibland kallats för flexpension.

På tjänstepensionsområdet råder samma utveckling som i det allmänna pensionssystemet, att vi går från förmånsbestämda till avgiftsbestämda (i tjänstepensionssammanhang ofta benämnda premiebestämda) pensioner. Det innebär att pensionskostnaderna blir mer förutsebara för arbetsgivarna medan pensionsförmånerna blir mindre förutsebara för arbetstagarna. Det innebär också att varje år på arbetsmarknaden räknas. I de förmånsbestämda tjänstepensionsplanerna tjänar man in full pension efter 30 år och storleken på pensionen baseras i allmänhet på lönen under de fem sista åren. I de premiebestämda planerna är däremot lönen för alla

---

är viktig. I flertalet premiebestämda planer finns visserligen åldersgränser för intjänande (se tabell 1) men det rör sig om minst 40 år i de rent premiebestämda planerna.

De rent premiebestämda planerna är lika varandra i utformningen så tillvida att premien uppgår till 4,5 procent av lönen upp till 7,5 inkomstbasbelopp. För lönedelar över 7,5 inkomstbasbelopp uppgår premien till 30 procent av lönen. På så sätt kompenserar tjänstepensionen för taket som finns i det allmänna pensionssystemet, där ingen pensionsrätt utgår för inkomster över 7,5 inkomstbasbelopp.³⁰ I det nya statliga tjänstepensionsavtalet, PA 16 avdelning I, sätts det dessutom av 1,5 procent av lönen i s.k. ålderspension flex, vilken efter överenskommelse med arbetsgivaren kan användas till en delpension.

Av de tjänstepensionsplaner som är mer eller mindre förmånsbestämda (ingen plan är helt förmånsbestämd) utgår de största förmånerna i löneintervallet 7,5–20 inkomstbasbelopp. Ingen förmånsbaserad pension betalas för lön som överstiger 30 inkomstbasbelopp. Det finns däremot inga tak för pensionsavsättningar i de premiebestämda planerna.

6.2.3 Tjänstepensionen är ofta en pensionsförsäkring

I allmänhet byggs tjänstepensionskapitalet upp successivt under tiden som tjänstepensionen tjänas in. Detta så kallade tryggande kan göras i olika former: pensionsförsäkring, särskild redovisning av pensionsavsättning i balansräkning i kombination med kreditförsäkring, avsättning till en pensionsstiftelse och överföring till ett utländskt tjänstepensionsinstitut. Den i särklass vanligaste tryggandeformen är pensionsförsäkring. Omkring 75 procent av allt tjänstepensionskapital finns i livförsäkringsbolag.³¹

³⁰Definitionen av vilken inkomst som ger rätt till pension skiljer sig åt mellan det allmänna pensionssystemet och tjänstepensionsplanerna. I tjänstepensionsplanerna används ofta begreppet pensionsmedförande lön, men den definieras på olika sätt i olika pensionsplaner. En konsekvens av att den pensionsgrundande inkomsten i det allmänna pensionssystemet är lägre än den pensionsmedförande lönen i tjänstepensionsplanerna är att den delen av lönen som ligger i intervallet 7,5–8,07 inkomstbasbelopp ger en mycket hög sammantagen pension (se Pensioner och förmåner, 2014).

³¹ SOU 2015:68, tabell 2.1.

6.2.4 Många val om tjänstepensionen

Anställda med tjänstepension står inför flera val som påverkar såväl den egna pensionen som det ekonomiska skyddet för efterlevande när man dör. Det val som ska göras för premiebestämd tjänstepension är följande:

- Vilket försäkringsbolag ska förvalta tjänstepensionen?
- Ska pengarna placeras i en traditionell försäkring eller i en fondförsäkring?
- Vilket skydd ska finnas för efterlevande?

Den som har en premiebestämd tjänstepension får bestämma hur pensionspengarna ska förvaltas. Den som har en förmånsbestämd tjänstepension får inte bestämma hur pensionskapitalet förvaltas.

För att ge ekonomiskt skydd åt sin familj finns det möjlighet att välja olika former av efterlevandeskydd (se avsnitt 4.2.3). Det är enbart i premiebestämda tjänstepensioner som det är aktuellt med återbetalningskydd, men i både premiebestämda och förmånsbestämda tjänstepensioner kan man välja till ett familjeskydd. Kostnaden för familjeskyddet dras från pensionspremien.

Oavsett om tjänstepensionen är premiebestämd eller förmånsbestämd ska man dessutom fatta beslut om när tjänstepensionen ska börja betalas ut. I de flesta pensionsplanerna betalas tjänstepensionen ut automatiskt från 65 års ålder om man inte aktivt skjuter upp den.

Tjänstepensionen kan betalas ut livsvarigt eller under en begränsad tid. Alla premiebestämda tjänstepensioner med undantag för delar av pensionen i statliga PA 03 kan tas ut under en begränsad tid, i allmänhet minst 5 år. Förmånsbestämd pension betalas alltid ut livsvarigt, med undantag för ITP2, som gäller för privatanställda tjänstemän födda 1978 och tidigare, vilken kan betalas ut under en tidsbegränsad tid om man så önskar.

Tabell 2. Val i de fyra största tjänstepensionsavtalen

	Pensionsavtal	Valcentral (ägs av)	Antal valbara förvaltare	Utbetalningstid
Privat-anställda tjänstemän	ITP	Collectum (Svenskt Näringsliv och PTK)	Traditionella försäkringar: 4 Fondförsäkring: 5	Tidsbegränsat (minst 5 år) eller livsvarigt ITPK: Tidsbegränsat (minst 2 år) eller livsvarigt
Privat-anställda arbetare	Avtalspension SAF-LO	Fora (Svenskt Näringsliv och LO)	Traditionella försäkringar: 3 Fondförsäkring: 10	Tidsbegränsat (minst 5 år) eller livsvarigt
Kommun- och landstingsanställda	KAP-KL, AKAP-KL	Pensionsvalet (Folksam och SKL), Valcentralen (Skandikon)	Traditionella försäkringar: 3 Fondförsäkring: 11	Premiebestämd del: Tidsbegränsat (minst 5 år) eller livsvarigt Förmånsbestämd del: Livsvarigt
Statligt anställda	PA 03	Statens pensionsverk	Traditionella försäkringar: 7 Fondförsäkring: 12	Förmånsbestämd del: Livsvarigt Premiebestämd del: Individuell ålderspension: Livsvarigt Kompletterande ålderspension: Tidsbegränsat (minst 5 år) eller livsvarigt

Anm.: I avtalen finns olika typer av valbara efterlevandeskydd, t.ex. återbetalningsskydd och familjeskydd. Vilka val som kommer att kunna göras i PA 16 är ännu inte känt.

Källa: Egen tabell.

6.2.5 Valcentraler

De flesta valen som rör tjänstepensionen administreras av en valcentral. Valcentralerna sköter även upphandlingen av de försäkringsbolag som de försäkrade ska få välja mellan när de placerar sin tjänstepension.

Via valcentralerna kan man göra val som rör framtida inbetalningar och i många fall också begära flytt av tidigare intjänat tjänstepensionskapital från en förvaltare till en annan. Det finns ingen lagstadgad rätt till att flytta tidigare intjänat tjänstepensionskapital, men i tre av de fyra kollektivavtalade planerna är flytt möjlig om det görs till någon av de inom avtalet valbara förvaltarna. Den plan som inte har avtalad flytträtt är det statliga PA 03.

6.2.6 Traditionell försäkring med livsvariga utbetalningar är förval

I alla tjänstepensionsplaner finns det ett förvalsalternativ (också benämnt icke-valsalternativ). Om den anställde inte fattar några aktiva beslut placeras tjänstepensionen i en traditionell försäkring med livsvariga utbetalningar, det vill säga med utbetalning varje månad livet ut, med ett undantag. Den delen av tjänstepensionen i det statliga avtalet PA 03 som benämns "Kåpan Tjänste" betalas ut under fem år om inget annat val görs.

En annan skillnad mellan pensionsplanernas förval rör återbetalningsskydd, det vill säga huruvida den intjänade tjänstepensionen ska betalas ut till de efterlevande om man dör. Har man inget återbetalningsskydd går pengarna i stället till tjänstepensionskollektivet i form av arvsvinster. Samtidigt får man enbart ta del av arvsvinsterna från andra försäkringstagare om man själv inte har ett återbetalningsskydd. Förvalsalternativen i AKAP-KL, KAP-KL och PA 03 inkluderar återbetalningsskydd. Övriga gör det inte.

Tabell 3. Förval i de fyra största tjänstepensionsavtalen

	Pensionsavtal	Förvaltare och typ av premiebestämd försäkring	Utbetalningstid	Återbetalningsskydd
Privat-anställda tjänstemän	ITP	Alecta Traditionell försäkring	Livsvarig	Nej
Privat-anställda arbetare	Avtalspension SAF-LO	AMF Traditionell försäkring	Livsvarig	Nej
Kommun- och landstings-anställda	KAP-KL, AKAP-KL	KPA Traditionell försäkring	Livsvarig	Ja
Statligt anställda	PA 03	Kåpan Pensioner Traditionell försäkring	Förmånsbestämd del: Livsvarig Premiebestämd del Individuell ålderspension: Livsvarig Kompletterande tjänstepension: 5 år	Individuell ålderspension: Ja Kompletterande tjänstepension: Nej

Anm.: Förvalsalternativet i PA 16 är ännu inte känt.

Källa: Egen tabell.

6.2.7 Löneväxling

Löneväxling innebär att en anställd byter lön mot en förmån. När det rör sig om tjänstepension avstår den anställde bruttolön för att i stället öka avsättningarna till tjänstepension.

Genom att avstå bruttolön går arbetstagaren miste om de socialförsäkringsförmåner som baseras på bruttolönen. Av det skälet brukar det inte rekommenderas att växla bruttolön mot tjänstepension om man efter löneväxlingen har en lön som ligger under förmånstaken i socialförsäkringarna. Högst är inkomsttaket i det allmänna pensionssystemet, 8,07 inkomstbasbelopp. För 2016 motsvarar det en månadslön på 39 879 kronor.

Avstådd bruttolön kan i sig innebära lägre tjänstepension. På de lönenivåer där löneväxling kan vara aktuellt görs enligt kollektivavtalen stora avsättningar till tjänstepensionen. I de premiebestämda planerna motsvarar avsättningarna 30 procent av den delen av lönen som överstiger 7,5 inkomstbasbelopp. För att löneväxling ska vara en god idé för den anställde krävs att den tjänstepensionsavsättning som är ett resultat av löneväxlingen är lika stor som summan av den avstådda bruttolöneökningen och den dit tillhörande avstådda tjänstepensionsavsättningen. Ett sätt att uppnå det är att den pensionsmedförande lönen (det vill säga den lön som är tjänstepensionsgrundande) utgörs av lönen före löneväxling. På så sätt förlorar den anställde ingen tjänstepension på att avstå bruttolön.

Arbetsgivaren betalar arbetsgivaravgift för lön men inte för tjänstepension. I stället betalas särskild löneskatt (24,26 procent) som är lägre än arbetsgivaravgiften (31,42 procent 2016). Det kan därför vara lönsamt för både arbetsgivare och arbetstagare att den anställde löneväxlar. Om den anställde avstår 1 000 kronor i bruttolöneökning och har en lön som överstiger 7,5 inkomstbasbelopp är det kostnadsneutralt för arbetsgivaren om det görs ökade avsättningar till tjänstepensionen som uppgår till 1 358 kronor. Av detta belopp utgörs 300 kronor av den tjänstepension som hör till den uteblivna bruttolöneökningen och 58 kronor av skillna-

---

den i kostnad mellan den särskilda löneskatten och arbetsgivaravgiften (2016 års nivåer).

Vilken möjlighet som finns till löneväxling skiljer sig åt mellan olika kollektivavtal och mellan olika arbetsgivare. Huruvida den pensionsmedförande lönen ska baseras på bruttolönen före löneväxling är också en avtalsfråga och bestäms genom lokala avtal eller enskilda överenskommelser mellan arbetsgivare och arbetstagare.

6.3 Privat pension

Förutom allmän pension och eventuell tjänstepension har många ett eget pensionssparande. Den sparform som brukas förknippas med privat pensionssparande är pensionsparande med avdragsrätt, men det finns även andra sätt att spara till pensionen.

6.3.1 Privat pensionssparande med avdragsrätt

Privat pensionssparande med avdragsrätt är egentligen inte en särskild sparform, utan snarare en särskild skatteform. Den innebär att man får göra avdrag i inkomstdeklarationen för premier för pensionsförsäkringar och inbetalningar på pensionssparkonton.

Från och med 2016 slopades avdragsrätten utom för näringsidkare och de som saknar pensionsrätt i sin anställning. Reglerna för deras avdragsrätt är lika dem som gäller för tjänstepension.

Avdragsrätt för privat pensionssparande har funnits länge men har stegvis begränsats och gått från att vara inkomstberoende – en högre inkomst gav till och med inkomståret 2007 ett högre avdragsutrymme – till att bli lika stort för alla. Åren 2008–2014 var det högsta avdraget 12 000 kronor per år. Det sänktes 2015 till 1 800 kronor per år, och 2016 slopades det helt.

Avdragsrätten beskrivs emellanåt som en skattefördel för den som gör avdraget, men så behöver inte vara fallet. Det beror på att den privata pensionen ska tas upp till beskattning när den betalas ut. På så sätt

---

innebär avdragsrätten att betalningen av inkomstskatten skjuts upp, från året då avdraget görs till året då pensionen betalas ut. Om marginalskattetsatserna är densamma vid de två tidpunkterna innebär avdraget ingen skattemässig fördel. Om marginalskattetsatsen däremot är högre när avdraget görs än när pensionen betalas ut innebär avdragsrätten en skattefördel. På motsvarande sätt innebär avdragsrätten en skattenackdel om marginalskattetsatsen är lägre när avdraget görs än när pensionen betalas ut. När jobbskatteavdraget infördes blev det en skillnad i beskattning mellan arbetsinkomst och pensionsinkomst. Av det skälet kan avdragsrätt innebära en skattenackdel för låg- och medelinkomsttagare.

En skattefördel som privat pensionssparande har framför annat sparande ligger i hur sparkapitalet beskattas. Kapitalet i en pensionsförsäkring eller på ett pensionskonto beskattas med en nedsatt avkastningsskatt. Skattetsatsen är 15 procent i stället för 30 procent, vilken gäller för annat kapital. Den skattemässigt klassificerade formen av privat pensionssparande kan bedrivas i flera olika sparformer. Historiskt har det handlat om sparande i en pensionsförsäkring. År 1994 infördes skatteregler för pensionssparkonto, vilket innebar att skattereglerna för pensionsförsäkringar utvidgades till att även gälla pensionssparande utan försäkringsinslag. Ett sådant konto kan innehålla aktier, fonder, räntebärande papper och inlåning.

6.3.2 Annat långsiktigt sparande

Begreppet pensionssparande har som en följd av skattereglerna varit starkt förknippat med avdragsgillt sparande i en pensionsförsäkring eller på ett pensionssparkonto. Ett långsiktigt sparande kan förstås bedrivas också på andra sätt.

Sparande i värdepapper, exempelvis aktier och fondandelar, kan bedrivas på ett värdepapperskonto, på ett investeringssparkonto och i en kapitalförsäkring. Det finns vissa skillnader mellan de olika sätten att spara, bland annat är sparande i kapitalförsäkring den enda formen som kombinerar sparande och försäkring. En annan väsentlig skillnad mellan sparformerna är den skattemässiga behandlingen.

Värdepapperskonto

Sparandet på ett värdepapperskonto beskattas konventionellt med kapitalinkomstskatt 30 procent, och kapitalförluster får kvittas mot kapitalvinster enligt särskilda regler. Om det inte finns tillräckliga vinster att kvitta mot får 70 procent av förlusterna dras av. Underskott av kapital ger rätt till en skattereduktion som innebär att skatten minskas med 30 procent av den del av underskottet som inte överstiger 100 000 kronor och med 21 procent av det återstående underskottet.

Investeringsparkonto

Den finns stora likheter mellan sparande på ett värdepapperskonto och sparande på ett investeringsparkonto. Den stora skillnaden är hur beskattningen går till. Sparande som bedrivs på ett investeringsparkonto beskattas inte med inkomstskatt, utan med avkastningsskatt. Avkastningsskatten är oberoende av den verkliga avkastningen och utgår från en schablonberäknad avkastning baserad på statslåneräntan plus ett tillägg, som beskattas med en skattesats på 30 procent.

Kapitalförsäkring

Det finns stora likheter mellan en pensionsförsäkring och en kapitalförsäkring. En pensionsförsäkring är en livförsäkring som uppfyller de villkor som anges i skattelagstiftningen. En livförsäkring som inte uppfyller villkoren för att vara en pensionsförsäkring är i stället en kapitalförsäkring.

I en kapitalförsäkring kan sparande kombineras med ett försäkringsinslag, det vill säga försäkring mot placeringsrisk, försäkring mot långlevnadsrisk, efterlevandeskydd och premiefrielseförsäkring (se avsnitt 6.3.1 för en genomgång av försäkringsmomenten).

I en kapitalförsäkring ägs värdepappren av försäkringsbolaget och inte av spararen, vilket är fallet när sparandet finns på ett värdepapperskonto eller på ett investeringsparkonto. Att aktier ägs av försäkringsbolaget innebär bland annat att spararen inte har rösträtt för aktierna.

Vid dödsfall tillfaller en kapitalförsäkring en förmånstagare i stället för dödsboet, vilket annars är det normala.

I likhet med sparande på ett investeringsparkonto beskattas sparande i en kapitalförsäkring med avkastningsskatt på 30 procent av en schablonberäknad avkastning.

Amortering är också ett sparande

Att amortera sina lån kan betraktas som ytterligare en form av sparande, där avkastningen är de minskade ränteutgifter som amorteringen ger upphov till. Skattemässigt ingår ränteutgifter i kapitalinkomstbeskattningen, där underskott av kapital ger rätt till en skattereduktion, enligt samma regler som beskrivits ovan för värdepapperskonto.

Från och med den 1 juni 2016 ska nya bostadslån amorteras med 2 procent om året ner till 70 procent av marknadsvärdet på bostaden och med 1 procent om året ner till 50 procent av marknadsvärdet. Detta amorteringskrav kan ur ett sparandeperspektiv liknas vid ett tvångssparande.

6.4 Sammanfattning

Det samlade pensionssystemet består av det allmänna pensionssystemet, tjänstepensionssystemet och eget sparande till pensionen.

Det allmänna pensionssystemet ger en pension som är nära kopplad till de avgifter som betalas in under livet. Storleken på den allmänna pensionen beror på den pensionsgrundande inkomsten under hela livet, den allmänna inkomstutvecklingen och värdetillväxten i premiepensionen. Personer med låg allmän pension får garantipension.

Omkring 90 procent av de som arbetar har tjänstepension. De flesta tjänstepensionsplanerna är numera premiebestämda, där premierna uppgår till 4,5 procent av löneinkomsten upp till ett tak på 7,5 inkomstbasbelopp och 30 procent av löneinkomsten över taket. Storleken på en premiebestämd tjänstepension beror bland annat på värdetillväxten. Storleken på

---

en förmånsbestämd tjänstepension skiljer sig mellan avtalen. De största förmånerna finns för löneinkomster över 7,5 inkomstbasbelopp.

En övergång från förmånsbestämda till premiebestämda pensioner har skett inom både det allmänna pensionssystemet och de stora tjänstepensionsplanerna. Denna övergång innebär bland annat att den finansiella risken har förts över till den enskilde individen.

För anställda som har en lön som är högre än intjänandetaket i det allmänna pensionssystemet kan så kallad löneväxling övervägas. Då avstår den anställde bruttolön för att i stället öka avsättningarna till tjänstepension. För anställda med lägre lön passar löneväxling inte lika bra, eftersom de då går miste om pensionsrätt i det allmänna pensionssystemet.

Ett eget långsiktigt sparande kan från och med 2016 inte längre bedrivas i ett avdragsgillt pensionssparande. Sparande i aktier och fondandelar kan göras på ett värdepapperskonto, i en kapitalförsäkring eller på ett investeringssparkonto. Ett annat sätt att spara är att minska sina framtida kostnader genom att amortera av bolån.

---

7. Hur stor blir pensionen?

Eftersom den allmänna pensionen bestäms utifrån inkomsten under hela arbetslivet går det inte att på förhand med säkerhet säga hur stor pensionen kommer att bli. Detsamma gäller för de premiebestämda tjänstepensionerna. Däremot går det att göra bedömningar av hur stor pensionen kommer att bli.

I det här avsnittet presenteras uppskattningar av den framtida allmänna pensionen och tjänstepensionen för de som är födda 1951–1959. De som är födda 1951 fyller 65 år 2016. De får till stora delar pension enligt de reformerade reglerna, men inte enbart (se avsnitt 6.1). De som är födda 1954 omfattas helt av de reformerade reglerna. Uppskattningarna kommer från Min Pension, som är ett helägt dotterbolag till Svensk Försäkring. I avsnittet jämförs uppskattningarna med Pensionsmyndighetens typfallsberäkningar och med det riktmärke som var en utgångspunkt i utformningen av det nya pensionssystemet. I avsnittet redovisas även statistik över privat pension och på vilket sätt olika pensionsinkomster bidrar till att höja den ekonomiska standarden för pensionärerna.

7.1 Min Pensions urval och prognosberäkning³²

I urvalet i Min Pensions studie ingår individer som är födda 1951 eller senare, har en månadslön mellan 5 000 kronor och 200 000 kronor och har gjort pensionsprognos på Min Pension någon gång under år 2015. I de födelsekohorter som studeras här, 1951–1959, ingår knappt 167 000 individer i urvalet, varav 46 procent är kvinnor och 54 procent är män.

I Min Pensions simuleringar sätts lönetillväxten, liksom den allmänna inkomstutvecklingen, till noll. Därmed uppgår slutlönen i beräkningarna till den nuvarande lönen. Den allmänna pensionen fluktuerar i början

³² För en närmare beskrivning av urvalet och beräkningarna, se Min Pension (2016).

---

av utbetalningstiden. Av det skälet mäts den pensionsnivå som ingår i beräkningarna två år efter tidpunkten för pensionering.

Beräkningarna som redovisas här utgår från pensionsåldern 65 år och med livsvarig uttagstid av alla delar av pensionen.

7.2 Mättet kompensationsgrad

Det mått som presenteras är den så kallade kompensationsgraden. Den definieras som den totala pensionens andel av slutlönen. Den totala pensionen definieras som summan av allmän pension (inkomstpension, premiepension och garantipension), tjänstepension och privat pension (privat pensionsförsäkring och pensionssparkonto). Annat långsiktigt sparande ingår inte i måttet. Kompensationsgraden kan även beräknas för de olika delarna av den totala pensionen.

7.3 Stor spridning i pensionerna

I diagram 3 visas hur hög summan av den allmänna pensionen, tjänstepensionen och privat pension blir i relation till slutlönen. Kompensationsgraden visas med gula prickar för kvinnor och blå prickar för män.

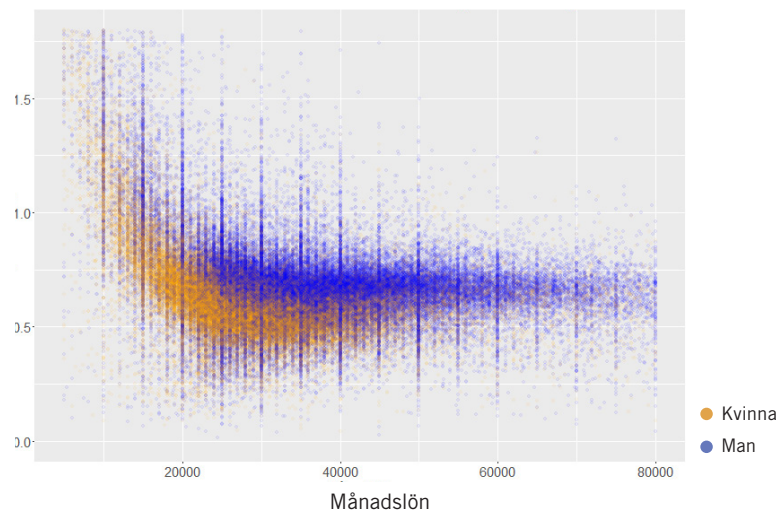
Av figuren framgår tydligt att spridningen i kompensationsgrad är mycket stor. Den spänner över tiotals procentenheter. Det betyder att två personer som har en lika hög slutlön kan få väldigt olika stor pension. Slutlönen kan med andra ord inte ge en bra förutsägelse om hur stor pension en enskild person kommer att få.

Eftersom spridningen är så stor är det missvisande att säga att pensionsystemet generellt sett ger en pension som motsvarar en viss procent av slutlönen.

Diagram 3. Månadslön och total kompensationsgrad för kvinnor och män födda 1951–1959

Kompensationsgrad

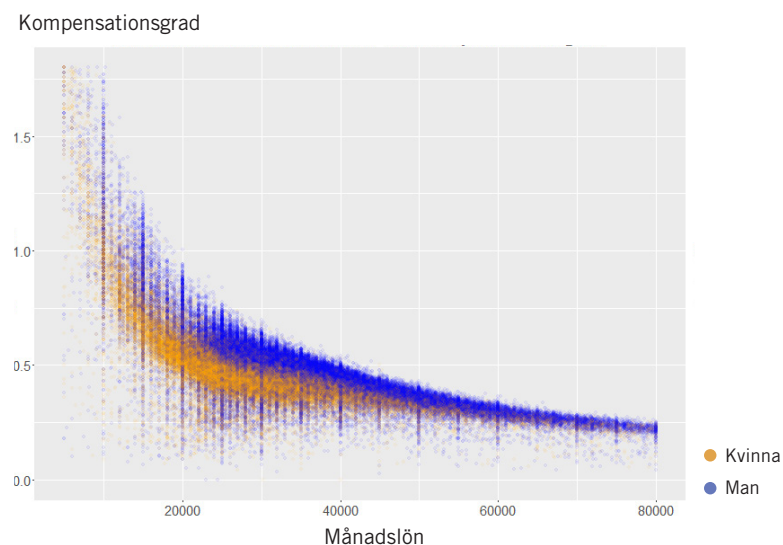
Källa: Min Pension.

Det är tydligt att kvinnor generellt sett får lägre pension än män. Pensionerna är lägre både mätt i kronor och mätt som kompensationsgrad. Att kvinnor får lägre kompensationsgrad än män betyder att vid samma slutlön får kvinnor i genomsnitt lägre pension än män.

7.4 Allmän pension

I diagram 4 visas den delen av kompensationsgraden som kommer från allmän pension.

Diagram 4. Månadslön och kompensationsgrad från allmän pension för kvinnor och män födda 1951–1959

Källa: Min Pension.

De högsta kompensationsgraderna finns framför allt bland dem med de lägsta lönerna. Det kan förklaras av att garantipensionen utgör ett golv för hur låg pensionen blir i kronor räknat. Om pensionen blir högre än slutlönen är kompensationsgraden större än ett.

Det är en stor spridning i kompensationsgrad bland dem som har en lön under 40 000 kronor. Bland dem som har en lön över 40 000 kronor finns det däremot ett starkt samband mellan lön och allmän pension. Exempelvis är det ganska tydligt att en person med en slutlön på 60 000

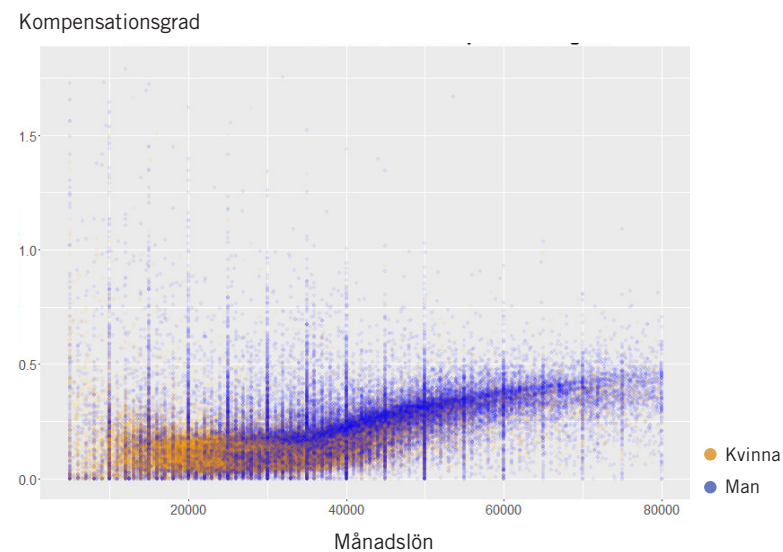
kronor kan förvänta sig en allmän pension på omkring 25–30 procent av slutlönen, dvs. 15 000–18 000 kronor. Det beror på att förmånstaket i det allmänna pensionssystemet gör att olikheter i livsinkomst inte på samma sätt avspeglas i den allmänna pensionen för dem med högre lön som för dem med lägre lön.

Vi ser att kvinnor i genomsnitt får en lägre allmän pension än män. Denna skillnad är mest tydlig i löneintervallet 15 000–50 000 kronor. Bland dem som har en lön utanför detta intervall är skillnaden mellan kvinnors och mäns kompensationsgrad inte lika tydlig.

7.5 Tjänstepension

I diagram 5 visas den delen av kompensationsgraden som kommer från tjänstepension.

Diagram 5. Månadslön och kompensationsgrad från tjänstepension för kvinnor och män födda 1951–1959

Källa: Min Pension.

I löneintervallet 15 000–35 000 motsvarar tjänstepensionen för de flesta 5–20 procent av slutlönen. För högre löner ökar kompensationsgraden med lönenivån. Detta kan förklaras av utformningen av tjänstepensionsplanerna, vilka generellt sett ger högre pensionsavsättningar för lönedelar över 7,5 inkomstbasbelopp.

Det är en stor spridning i kompensationsgrad över hela lönefördelningen. Det finns många möjliga förklaringar till det. De som ingår i urvalet är födda på 1950-talet. Deras tjänstepensioner är i allmänhet premiebestämda för lönedelar upp till 7,5 inkomstbasbelopp och till stor del förmånsbestämda för lönedelar därutöver.

Premiebestämda pensioner har två egenskaper som skulle kunna bidra till att förklara spridningen i den lägre delen av lönefördelningen. För det första räknas hela livets löneinkomst (från en viss ålder). Det innebär att perioder med föräldraledighet, deltidsarbete, arbetslöshet och annan frånvaro ger avtryck i tjänstepensionen. För det andra bärs den finansiella risken av den enskilde, vilket kan leda till att pensionen blir olika stor för två personer som har haft lika stora premieavsättningar till följd av olika värdeutveckling av det sparade kapitalet.

Det är mer förvånande att spridningen är så pass stor i den övre delen av lönefördelningen, där det mesta av tjänstepensionen är förmånsbestämd. En bidragande förklaring skulle kunna vara att vissa personer med en lön på över 10 inkomstbasbelopp har valt att ersätta ett förmånsbestämt intjänande med ett premiebestämt, en s.k. tiotaggarlösning. Utfallande premiebestämd pension kan bli högre eller lägre än en förmånsbestämd och på så sätt bidra till en större spridning.

7.5.1 Tidsbegränsade uttag

I de kompensationsgrader som redovisats ovan antas att all tjänstepension betalas ut livsvarigt. I verkligheten är det många som väljer att ta ut hela eller delar av tjänstepensionen under en kortare period.

Möjligheten att ta ut tjänstepensionen under en kort tid är relativt ny och har införts succesivt inom de olika avtalsområdena med början från 1990. Enligt en studie av Inspektionen för socialförsäkringen har det blivit alltmer vanligt med tidsbegränsade uttag, men det finns ingen samlad bild av hur uttagen och utvecklingen ser ut.³³

I tabell 4 visas uttagsvalen för de som fyllde 65 år 2014 och samma år tog ut tjänstepension, enligt uppgifter från KPA, Alecta, Kåpan och AMF.³⁴

Tabell 4. Pensioneringar vid 65 års ålder fördelat per uttagstid, 2014, procent

	Premie bestämd KAP-KL	ITP2	ITPK (U)*	ITPK (A)**	Kåpan Tjänste	AMF***
Livsvarig	38	76	1	66	0	72
Temp, längre än 5 år	36	10	5	11	2	9
Temp, 5 år eller kortare	26	15	94	24	98	20
Totalt	100	100	100	100	100	100

Anm.: * Ursprunglig ITPK, ** ITPK placerad i Alecta Optimal Pension, *** Uttag från alla avtalsområden där AMF är ett möjligt alternativ för pensionen. AMF är förvalsalternativ inom Avtalspension SAF-LO.

Källa: Inspektionen för socialförsäkringen (2015), s. 53-59.

Förekomsten av tidsbegränsade uttag skiljer sig åt mellan olika avtalsområden. Inom den premiebestämda delen av KAP-KL är tidsbegränsade uttag vanligare än livsvariga uttag. Den vanligaste uttagstiden är 10 år, vilket drygt var tredje person har valt.³⁵ I KAP-KL finns det en förmåns-

³³ Inspektionen för socialförsäkringen (2015), s. 19.

³⁴ Ibid, s. 51.

³⁵ Ibid, s. 53.

bestämd del för lönedelar över 7,5 inkomstbasbelopp. Den förmånsbestämda pensionen kan inte tas ut tidsbegränsat, utan måste tas ut livsvarigt. För dem med pension från KAP-KL som har haft en månadslön på 25 000–30 000 kronor motsvarar tjänstepensionen normalt sett omkring 10 procent av slutlönen.³⁶

Inom ITP-planen är ITP2 förmånsbaserad och ITPK en kompletterande premiebaserad del. ITP2 får tas ut tidsbegränsat, men drygt tre fjärdedelar tar ut den livsvarigt. Av de som tar ut ITP2 tidsbegränsat är det 10 procent som tar ut den på 10–15 år och 15 procent som tar ut den på 5 år. Det är vanligare att ITPK tas ut tidsbegränsat. Enligt Alecta, vars kunder i stor utsträckning omfattas av ITP-planen, är det främst personer med ett litet kapital som tar ut sin ITP2 tidsbegränsat.³⁷

Kåpan Tjänste utgör en liten del av den totala pensionen i PA 03 och tas nästan uteslutande ut under ett fåtal år. Det är inte möjligt att ta ut vare sig den förmånsbestämda pensionen eller den delen av den premiebestämda pensionen som benämns individuell ålderspension under en begränsad tid.

De flesta som har sin tjänstepension i AMF tar ut den livsvarigt. Bland dem som tar ut den under en begränsad tid är en kort uttagstid på 1–5 år vanligast.³⁸

Sammanfattningsvis kan sägas att tidsbegränsade uttag är vanligast inom de premiebestämda delarna av tjänstepensionen. I de pensionsplaner som är aktuella för dagens pensionärer utgör den premiebestämda tjänstepensionen en mindre del av den totala pensionen. Det beror på att tjänstepensionen för lönedelar över 7,5 inkomstbasbelopp i allmänhet är förmånsbestämda.

³⁶ Min pension (2016), s. 43.

³⁷ Inspektionen för socialförsäkringen (2015), s. 89.

³⁸ Ibid, s. 87 f.

7.6 Pensionsmyndighetens tumregler och typfall

Pensionsmyndigheten har tagit fram så kallade tumregler för att visa vilken storlek på den allmänna pensionen och tjänstepensionen som man generellt kan förvänta sig. Beräkningarna är baserade på olika typfall.³⁹ Typfallen utgår från en person som börjar jobba vid 23 års ålder, har en tjänstepension och har en lön som utvecklas i samma takt som den allmänna inkomstutvecklingen. Pensionsmyndigheten har också tagit fram en handledning för hur man själv kan beräkna närmevärdet för allmän pension och tjänstepension.⁴⁰

I tabell 5 visas Pensionsmyndighetens beräkningar av pensionen i förhållande till slutlön för personer i olika årskullar.

Tabell 5. Pension vid 65 års ålder som andel av slutlön enligt Pensionsmyndighetens typfallsberäkningar

Årskull	Allmän pension	Tjänstepension	Totalt
1930	58,5	21,7	80,2
1940	53,4	21,4	74,8
1945	48,1	20,0	68,1
1950	46,8	19,0	65,8
1955	45,5	18,1	63,6
1960	45,3	17,6	62,9
1965	45,2	17,3	62,5
1970	45,5	17,0	62,5
1975	45,4	16,9	62,3
1980	45,6	16,8	62,4
1985	45,4	16,8	62,2
1990	45,1	16,8	61,9
1995	44,7	16,8	61,5

Källa: <https://www.pensionsmyndigheten.se/5126.html>.

³⁹ <https://www.pensionsmyndigheten.se/5126.html>.

⁴⁰ <http://www.pensionsmyndigheten.se/TumreglerForPensionsberakningar15.html>.

Som framgår av tabell 5 beräknas pensionerna, uttryckt som andel av slutlön, bli lägre för personer födda på 1950-talet och senare än för tidigare årskullar.

7.7 Kompensationsgraden är lägre än tidigare riktmärket

7.7.1 Riktmärke för det nya pensionssystemet

När det allmänna pensionssystemet infördes var en utgångspunkt att det vid en normal ekonomisk utveckling skulle ge samma ersättning för förvärvsinkomster som det gamla pensionssystemet. I det gamla pensionssystemet kunde en person som förvärvsarbetade i normal omfattning räkna med en ålderspension på mellan 55 och 65 procent av slutlönen (under vissa förutsättningar). Riktmärket för det nya pensionssystemet var att en person som har förvärvsarbetat i 40 år och haft en helt jämn inkomstutveckling som sammanfallit med den genomsnittliga inkomstökningen i ekonomin ska få en allmän pension som uppgår till 55–60 procent av inkomsten det sista året före pensioneringen om han eller hon går i pension vid 65 års ålder, vid den tidens nivå på medellivslängden. Avgiftsuttaget på 18,5 procent bestämdes utifrån detta riktmärke.⁴¹

Jämfört med riktmärket är den allmänna pensionen för dem som i dag går i pension betydligt lägre. De flesta med en slutlön som är 25 000 kronor eller högre kan räkna med en allmän pension som är betydligt lägre än 55–60 procent av slutlönen.

7.7.2 Möjliga förklaringar till varför pensionen inte är högre

Både prognoserna från Min Pension och Pensionsmyndighetens typfallsberäkningar visar att den allmänna pensionen kommer att vara lägre än de 55–60 procent som var riktmärket för pensionsreformen.

Det finns flera möjliga förklaringar till varför pensionerna inte når 55–60 procent av slutlönen. De omständigheter som lyfts fram här ska betraktas

---

⁴¹ Prop. 1993/94:250, s. 50–51, 62–63.

---

som en första inventering. Vi gör ingen storleksuppskattning och gör inte anspråk på att uppräkningsen är fullständig.

Den ökade medellivslängden

Riktmärket 55–60 procent sattes utifrån den genomsnittliga livslängd som gällde vid tiden för pensionsreformen. Sedan dess har den genomsnittliga livslängden ökat. Vid 65 års ålder var den förväntade livslängden 82 år och 5 månader för en person född 1930 medan den var 85 år och 3 månader för en person född 1950.⁴² Med andra ord förväntas pensionen betalas ut 2 år och 10 månader längre för en person född 1950 än för en person född 1930, givet att båda gick i pension vid 65 års ålder.

Pensionsavgifterna

Pensionsavgifterna är inte 18,5 procent av inkomsten som tänkt, utan 17,21. Det beror på att den pensionsgrundande inkomsten (PGI) beräknas som 93 procent av den verkliga inkomsten.⁴³ Om PGI i stället hade definierats som den verkliga inkomsten hade det inneburit dels höjd avgiftssats, dels sänkt intjänandetak.

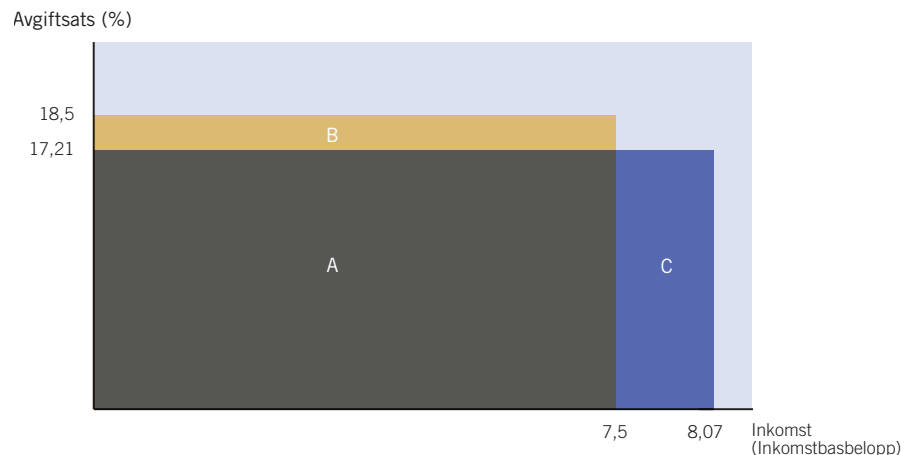
Detta illustreras i diagram 6. Den vertikala axeln visar avgiftssatsen och den horisontella axeln visar individens årsinkomst, uttryckt i termer av inkomstbasbeloppet. De olika rutorna motsvarar pensionsrätten vid olika avgiftssatser, inkomster och förmånstak.

---

⁴² <http://www.pensionsmyndigheten.se/PensionsaldernsBetydelse.html>

⁴³ $18,5\% \times 93\% \times \text{inkomsten} = 17,21\% \times \text{inkomsten}$.

Diagram 6. Pensionsrätt vid olika avgiftssatser, inkomster och förmånstak

Källa: Eget diagram.

Ruta A motsvarar pensionsrätten för en individ som har en inkomst motsvarande 7,5 inkomstbasbelopp vid nu gällande avgiftssats. Om avgiftssatsen hade varit 18,5 procent i stället för 17,21 procent hade individens pensionsrätt motsvarat rutorna A+B.

Rutorna A+C motsvarar pensionsrätten för en individ som har en inkomst motsvarande minst 8,07 inkomstbasbelopp vid nu gällande avgiftssats. Om avgiftssatsen hade varit 18,5 procent i stället för 17,21 procent och taket hade varit 7,5 inkomstbasbelopp i stället för 8,07 hade individens pensionsrätt motsvarat rutorna A+B. Ruta B och ruta C är i det närmaste lika stora. Om PGI i stället hade definierats som den verkliga inkomsten hade pensionsrätten för denna individ därmed varit ungefär lika stor som med nuvarande regler.⁴⁴

För en individ med en lön under 7,5 inkomstbasbelopp (ca 37 000 kronor per månad) innebär pensionsavgifter på 18,5 procent i stället för 17,21 procent att pensionen blir 7,5 procent högre. Översatt till kompen-

⁴⁴ Att de inte är identiska beror på man i lagstiftningen har avrundat 8,0645 (=7,5/0,93) till 8,07.

sationsgrad betyder det att en person som med nuvarande regler får en allmän pension som motsvarar 50 procent av lönen i stället skulle få en allmän pension som motsvarar 53,7 procent av lönen om pensionsavgifterna var 18,5 procent.

Begränsad premiepension för 50-talisterna

När det nya pensionssystemet infördes gjordes avsättningar till premiepensionen först 1995. Inga avsättningar gjordes retroaktivt. Det innebär bland annat att personer födda på 1950-talet hamnade i kläm. De var mellan 35 och 44 år gamla när de fick sina första premiepensionsrätter och hade då varit många år på arbetsmarknaden utan att det hade gjorts några avsättningar till premiepensionen.

Antaganden med svag verklighetsförankring

I arbetet med pensionsreformen fanns resonemang om att ett normalt arbetsliv betyder att man jobbar i 40 år. Riktmärket på 55–60 procent utgick från ett så pass långt arbetsliv. Ett längre arbetsliv än så antas i Pensionsmyndighetens typfallsberäkningar, vilka utgår från att man börjar jobba vid 23 års ålder. Om man tar ut pension från 65 års ålder innebär det ett arbetsliv på 42 år. Dessutom antas det att man under dessa år har en stadig inkomstutveckling, vilket inte lämnar utrymme för perioder med studier, föräldraledighet, sjukdom eller deltidsarbete.

Inträdesåldern på arbetsmarknaden är i dag högre än 23 år. Det betyder att det är många människor som inte kommer upp i ett 40-årigt arbetsliv. Skälen till det är många, exempelvis att ungdomar väljer att resa eller att studera under en längre tid. Det betyder i sin tur att de antaganden som har gjorts för att beräkna storleken på framtida pensioner inte alltid är förankrade i verkligheten, vilket också ger avtryck i skillnaden mellan beräknad och faktisk pension.

Bromsen i pensionssystemet

Den automatiska balanseringen i pensionssystemet aktiverades 2010 och pågår fortfarande. Utan balansering hade uppräkningsperioden av pensioner och pensionsrätter varit kopplad till den allmänna inkomstutvecklingen. Under en balanseringsperiod frångås den normala uppräkningsperioden. I början av en balanseringsperiod räknas pensioner och pensionsrätter upp i en lägre takt än normalt. Därefter följer en period då pensioner och pensionsrätter räknas upp i en högre takt än normalt. När balanseringsperioden är över, vilket enligt Konjunkturinstitutets prognos⁴⁵ beräknas ske 2018, är pensioner och pensionsrätter åter på samma nivå som de hade varit utan balansering. De som är pensionärer eller går i pension innan balanseringsperioden är över får dock erfara en period med pensioner som är lägre än vad som följer av den normala uppräkningsperioden.⁴⁶

7.8 Privat pensionssparande

Storleken på den privata pensionen är högst individuell. Av dagens 65-åringar är det ungefär hälften som har någon privat pension.

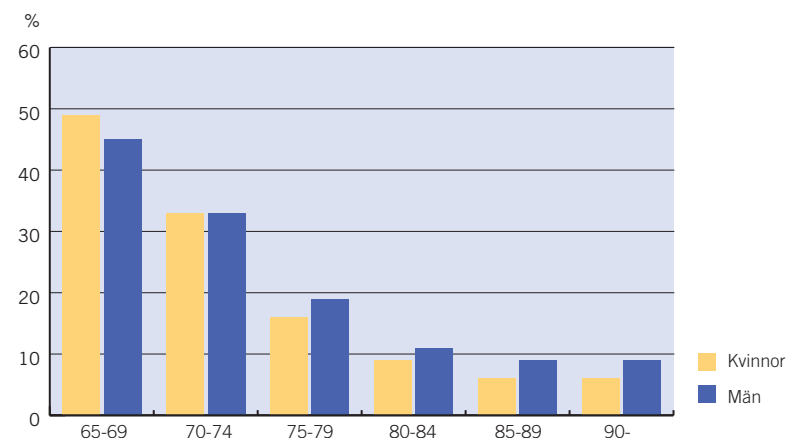
7.8.1 Andel med privat pension

Av de kvinnor och män som 2014 var 65 år eller äldre var det 28 procent som hade någon inkomst från privat pension. Andelen skiljer sig mellan åldersgrupperna. I gruppen 65-69 år var det nära hälften av pensionärerna som hade privat pension, men andelen var lägre för de äldre grupperna. I åldersgruppen 90 år eller äldre var det endast 6 procent som hade privat pension.

⁴⁵ Konjunkturinstitutet (2015).

⁴⁶ Pensionsmyndigheten (2015).

Diagram 7. Andel med privat pension i olika åldersgrupper 2014

Källa: SCB.

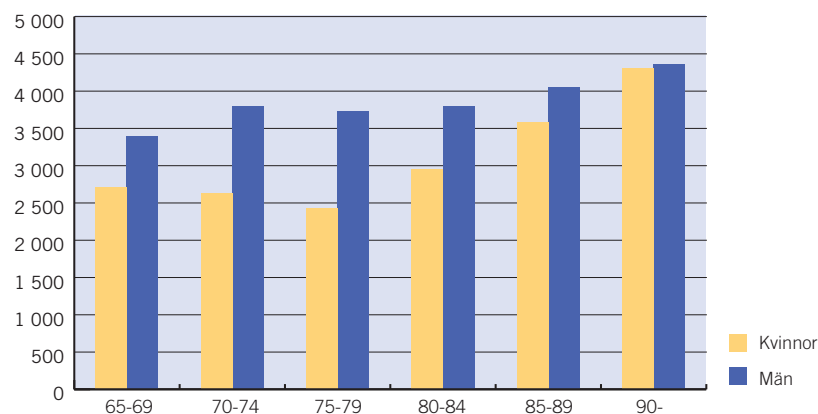
Det finns flera förklaringar till att andelen med privat pension är lägre i höga åldrar. En förklaring är att privat pension kan tas ut tidsbegränsat. Om pensionen börjar tas ut vid 65 års ålder och tas ut under exempelvis fem år sker inga utbetalningar efter 70. En annan förklaring kan vara att det inte har varit lika vanligt att pensionsspara privat i alla födelsekohorter.

7.8.2 Genomsnittlig privat pension

För de som 2014 hade någon privat pension uppgick den genomsnittliga utbetalningen till drygt 3 100 kronor per månad. Beloppet var högre för de äldre pensionärerna. I åldersgruppen 90 år eller äldre betalades det i genomsnitt ut 3 300 kronor per månad.

I alla åldersgrupper utom 90 år eller äldre var de genomsnittliga utbetalningarna till män högre än till kvinnor.

Diagram 8. Genomsnittlig privat pension i olika åldersgrupper 2014, kronor per månad

Källa: SCB.

7.9 Pension och låg ekonomisk standard

Tjänstepension och privat pensionssparande är långt ifrån oväsentligt när det gäller att påverka den ekonomiska standarden för äldre. Pensionsmyndigheten har beräknat hur många som skulle ha hamnat under den så kallade relativa gränsen för låg ekonomisk standard⁴⁷ givet olika inkomstslag, se även tabell 6.⁴⁸ År 2014 uppgick antalet personer som var 65 år eller äldre till knappt 1,9 miljoner. Ett fåtal av dem, 6 procent, hade en arbetsinkomst som översteg 60 procent av medianinkomsten i samhället. Med beaktande av arbetsinkomst hamnade omkring 1,75 miljoner personer av det totala antalet äldre under gränsen för låg ekonomisk standard.

⁴⁷ Låg ekonomisk standard definieras som ett hushåll med en standard understigande 60 procent av medianstandard för samtliga hushåll. Med ekonomisk standard avses hushållets disponibla inkomst justerad för försörjningsbördan. Se Pensionsmyndigheten (2014) s. 18 ff.

⁴⁸ Pensionsmyndigheten (2014), s. 30 f.

Med tillägg av den allmänna pensionen (inkomst-, premie- och tilläggs-pension) minskar antalet personer under den relativa gränsen till knappt 1,2 miljoner, motsvarande 63 procent av det totala antalet äldre. Om vi till det lägger tjänstepensionen så minskar antalet personer som hamnar under den relativa gränsen för låg ekonomisk standard till 828 500 personer, dvs. andelen minskar med närmare 20 procentenheter från 63 till 44 procent. Inberäknat privat pensionssparande minskar antalet personer som annars skulle ha legat under den relativa gränsen med ytterligare 48 000 personer.

Sammanfattningsvis skulle antalet personer under den relativa gränsen för låg ekonomisk standard ha varit 399 500 fler om de inte hade haft tjänstepension och privat pensionssparande. Det visar att tjänstepensionssparande och privat pensionssparande fyller en mycket viktig roll som komplement till det allmänna pensionssystemet.

Tabell 6. Olika inkomstslags betydelse för äldres ekonomiska standard, antal personer respektive andel med låg ekonomisk standard

	Totalt	Procent
Antal 65 år och äldre	1 862 200	100%
Enbart arbetsinkomst	1 748 100	94%
+ Allmän inkomstrelaterad pension	1 180 000	63%
+ Tjänstepension	828 500	44%
+ Privat pension	780 500	42%

Källa: Egen bearbetning av *Från fattigvård till ekonomisk trygghet vid ålderdom* s. 30, Pensionsmyndigheten.

7.10 Sammanfattning

Många personer födda på 1950-talet med en slutlön över 20 000 kronor per månad kommer att få en allmän pension som är lägre än 50 procent av slutlönen. Den sammanlagda pensionen inklusive tjänstepension blir för många människor lägre än 60-65 procent av slutlönen. Eftersom spridningen är stor är det dock missvisande att säga att den totala pensionen generellt sett motsvarar en viss procent av slutlönen.

Vid utformningen av det nya pensionssystemet var en allmän pension på 55–60 procent av slutlönen ett riktmärke. Dagens pensionsnivåer ligger långt ifrån denna nivå. Det finns flera möjliga förklaringar till varför den allmänna pensionen i allmänhet är lägre än så, bland annat att den förväntade livslängden har ökat och att de antaganden som har legat till grund för olika beräkningar har svag verklighetsförankring, exempelvis vad gäller arbetslivets längd.

Omkring hälften av nyblivna pensionärer har privat pension med i genomsnitt omkring 3 000 kronor i månaden. Bland de äldre pensionärerna är det ovanligare med privat pension, men beloppen är i genomsnitt högre.

Hela pensionssystemet bidrar till de äldres ekonomiska standard. Utan tjänstepension eller privat pension hade 63 procent i åldergruppen 65 år eller äldre hamnat under gränsen för låg ekonomisk standard. Tjänstepensionen lyfter 19 procent av dem äldre över gränsen och privat pension ytterligare 2 procent.

---

8. Långsiktigt sparande och marginaleffekter

Ett privat långsiktigt sparande kompletterar den allmänna pensionen och tjänstepensionen och gör det möjligt att hålla en mera jämn konsumtionsnivå. Pensionärer med låg pension kan emellertid ha svårt att påverka sin konsumtionsnivå genom ett privat sparande. Det beror på att den grundtrygghet som garanteras genom bidragssystemen är inkomstprövad. Ett privat sparande kan därför helt eller delvis åtas upp av motsvarande minskning av bidrag.

I det här avsnittet beskrivs vilka effekter ett privat sparande har på den disponibla inkomsten för en ensamstående pensionär med låg pension.

8.1 Den allmänna pensionen påverkas inte av eget sparande

Inkomstpensionen och premiepensionen baseras enbart på intjänade pensionsrätter och inte på andra inkomster eller andra ekonomiska förhållanden. Detsamma gäller garantipensionen, vilken bestäms enbart utifrån storleken på inkomstpensionen och premiepensionen samt antalet bosättningsår i Sverige.

Detta innebär att allt annat sparande, oavsett om det bedrivs inom ramen för tjänstepensionssparande, privat pensionssparande eller på annat sätt, inte påverkar den allmänna pensionen.

8.2 Låg pension kompletteras med bidrag

De som har en låg pension kan få bostadstillägg, särskilt bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd. Tillsammans med pensionen ska dessa bidrag garantera en skälig levnadsnivå. Omkring 15 procent av Sveriges pensio-

---

närer får bostadstillägg och knappt 1 procent får särskilt bostadstillägg eller äldreförsörjningsstöd.⁴⁹

Bostadstillägg är det vanligaste bidraget för pensionärer. Det genomsnittliga beloppet som betalades ut 2014 var för kvinnor 2 500 kronor och för män 2 000 kronor. Det är framför allt ensamstående kvinnor som får bidraget – omkring 80 procent av de sammanlagda bostadstilläggen går till kvinnor och omkring 90 procent av de som får bostadstillägg är ensamstående.⁵⁰

8.3 Bostadstillägget påverkas av eget sparande

Storleken på bostadstillägget bestäms utifrån dels boendekostnaden, dels den sökandes ekonomiska situation. Högsta möjliga bostadstillägg uppgår till 95 procent av boendekostnaden upp till 5 000 kronor per månad plus ett tillägg på 170 kronor för gifta och 340 kronor för ensamstående. Bostadstillägget minskar om hushållets inkomster är högre än en viss nivå. Inte bara den egna inkomsten räknas med, utan även inkomsterna för make, maka eller sambo. Alla slags inkomster påverkar bostadstillägget, men de ges olika stor vikt; allmän pension och kapitalinkomster påverkar bostadstillägget mer än vad tjänstepension och privat pension gör. Minst vikt ges till arbetsinkomster och inkomst från näringsverksamhet. Förmögenhet påverkar också bostadstillägget genom att 15 procent av förmögenhet över 100 000 kronor per person ges samma vikt som kapitalinkomst. I förmögenheten räknas inte värdet på permanentbostaden med, men däremot ingår exempelvis aktier, fonder, kapitalförsäkringar och tillgångar på ett investeringssparkonto.

⁴⁹ Riksrevisionen (2013), s. 31.

⁵⁰ Prop. 2015/16:1 Utgiftsområde 11, s.14.

Den delen av den viktade inkomsten som överstiger ett fribelopp på ca 96 000 kronor för ensamstående och ca 86 000 kronor för gifta påverkar beräkningen av bostadstillägget.⁵¹

8.4 Sparform påverkar storleken på bostadstillägget

Det finns flera olika sparformer för ett kompletterande långsiktigt sparande, och sparandets effekter på bostadstillägget skiljer sig åt mellan sparformerna.

Vi gör här en jämförelse mellan sparande i privat pensionsförsäkring, tjänstepensionsförsäkring, kapitalförsäkring och amortering på lån. För att underlätta jämförelsen görs vissa förenklade antaganden. De är följande:

- En person sparar 340 kronor efter skatt, alternativt 500 kronor före skatt, varje månad i 20 år.
- Avkastningen är 5 procent efter skatt och avgifter.
- För sparande med avdragsrätt (pensionsförsäkring) är marginalskattesatsen 32 procent vid både avdragstillfälle och utbetalningstillfälle.

Tillsammans innebär dessa antaganden att sparandet ger ett sparkapital på ca 141 655 kronor efter skatt. Detta sparkapital betalas ut med 947 kronor per månad (efter skatt) i 20 år utom i det fall då sparandet sker genom amortering. Då amorteras i stället 141 655 kronor vid pensioneringstillfället.

⁵¹ Beräkningen av bostadstillägget görs enligt följande: Det högsta möjliga bostadstillägget minskas med en del av den viktade inkomsten som överstiger ett fribelopp. Fribeloppet uppgår till 2,17 prisbasbelopp (96 131 kronor 2016) för ensamstående och 1,935 prisbasbelopp (85 721 kronor 2015) för gifta. Den viktade inkomsten med avdrag för fribeloppet benämns reduceringsinkomst. Bostadstillägget beräknas genom att det högsta möjliga bostadstillägget minskas med 62 procent av reduceringsinkomsten upp till ett prisbasbelopp (44 300 kronor 2016) och med 50 procent av överstigande reduceringsinkomst.

I tabell 7 redovisas bostadstillägget för en ensamstående pensionär som har en bostadskostnad på 5 000 kronor per månad och en pension på mellan 7 900 och 14 000 kronor i månaden och som inte har något sparande. I tabellen visas hur mycket lägre bostadstillägget blir om pensionären har ett kompletterande sparande av den storleken som beskrivits ovan. I tabell 8 redovisas hur stor denna nedtrappning av bostadstillägget är i relation till det utbetalda sparkapitalet efter skatt, dvs. margineffekten av sparandet för bostadstilläggets storlek.

Tabell 7. Bostadstillägg (BTP) utan och med sparande. Kronor per månad.

	Allmän pension per månad					
	7 900	9 000	10 000	12 000	14 000	16 000
BTP utan sparande	5 090	4 477	3 857	2 652	1 652	652
Förändring av BTP med p-försäkring	-622	-691	-691	-557	-557	-557
Förändring av BTP med k-försäkring	-254	-323	-323	-260	-260	-260
Förändring av BTP med amortering	-393	-393	-393	-393	-393	-393

Källa: Egna beräkningar utifrån 102 kap. Socialförsäkringsbalken (2010:110).

Tabell 8. Avtrappning av bostadstillägg (BTP) som andel av utbetalat sparkapital efter skatt. Procent.

	Allmän pension per månad					
	7 900	9 000	10 000	12 000	14 000	16 000
Sparande i p-försäkring	66 %	73 %	73 %	59 %	59 %	59 %
Sparande i k-försäkring	27 %	34 %	34 %	27 %	27 %	27 %

Källa: Egna beräkningar baserade på tabell 7.

8.4.1 Tjänstepension och privat pension

Tjänstepensionen och den privata pensionen påverkar bostadstillägget på samma sätt. En månatlig tjänstepension eller privat pension på 1 393 kronor före skatt (947 kronor efter skatt) leder till att bostadstillägget minskar med 557–691 kronor, beroende på hur stor den allmänna pensionen är. Ett sparande via tjänstepension eller privat pension leder till att bostadstillägget i dessa fall minskar med 59–73 procent av tjänstepensionen efter skatt.

Denna effekt består under hela tjänstepensionens eller den privata pensionens utbetalningstid.

8.4.2 Kapitalförsäkring⁵²

Ett sparkapital som finns i en kapitalförsäkring räknas med i pensionärens förmögenhet och kan på så sätt leda till att bostadstillägget minskar. Om pensionären inte har några andra tillgångar minskas bostadstillägget med 254–323 kronor per månad. Sparandet leder i dessa fall till att bostadstillägget minskar med 27–34 procent av det sparkapital som betalas ut efter skatt.

Nedtrappningen av bostadstillägget baseras på sparkapitalets storlek. Allt eftersom det görs utbetalningar från sparkapitalet minskar dess storlek. Avtrappningen av bostadstillägget blir därför mindre med tiden. I de här exemplen tar det ungefär fyra år innan sparkapitalet har minskat så pass mycket att det är mindre än fribeloppet. Då görs inte längre någon avtrappning av bostadstillägget.

8.4.3 Amortering på lån

Om en pensionär har amorterat på exempelvis sitt huslån med 141 655

⁵² Sparande på investeringssparkonto och på värdepapperskonto har liknande, men inte identiska, effekter som sparande i kapitalförsäkring. Skillnaderna beror bland annat på att förmögenhetstillägget beräknas på annat sätt och att nedtrappningen av bostadstillägget även påverkas av inkomst av kapital.

---

kronor innebär det en lägre räntekostnad, medräknat skattereduktionen, på 413 kronor per månad. Vid amortering av huslån kan bostadstillägget därför som mest minska med 95 procent av detta belopp, vilket kan beräknas till 393 kronor per månad.

8.5 Samhällsekonomiska konsekvenser av höga margineffekter för sparande

För en person som har en pensionsinkomst på mindre än 16 000 kronor per månad är det med nuvarande regler för bostadstillägg svårt att påverka sin ekonomiska situation med ett kompletterande sparande. Det beror på att bostadstillägget trappas ned om man har ett sparande.

Bostadstillägget finns till för att stödja ekonomin för pensionärer som har det dåligt ställt ekonomiskt. Har man ett sparande är behovet av bostadstillägg inte lika stort. Samtidigt är det problematiskt om det inte ska gå att påverka sin pension genom att spara. Vi talar här inte om några stora förmögenheter, utan om ett långsiktigt sparande på 500 kronor per månad.

Den här typen av regler kan betraktas som godtyckliga, vilket urholkar legitimiteten. Det finns också en risk för att reglerna kringgås genom att man i stället sparar på annat sätt, till exempel genom att investera i en dyrare bostad. Förmögenhet i permanentbostaden beaktas nämligen inte när bostadstillägget beräknas.

Reglerna kan också få oönskade konsekvenser på enskildas ekonomiska situation och på samhälls ekonomin i stort. Ett bidragssystem med höga margineffekter kan leda till att människor avstår från att spara för att det inte är lönt. Det gör att de har begränsat med utrymme för att förbättra sin ekonomiska situation och därmed riskerar att få en önskat låg ekonomisk standard. Vidare innebär bidrag som trappas ner alltför mycket av ett eget sparande att det enda sättet att påverka den egna ekonomiska situationen är genom att arbeta mer. Alla har inte möjlighet att arbeta mer. Det gäller inte minst de som har sjukersättning. Andra har

---

möjlighet att arbeta länge, men kan ändå få en låg pension i förhållande till sin slutlön, exempelvis till följd av kort bosättningstid i Sverige eller av längre perioder med arbetslöshet, studier, föräldraledighet eller deltidsarbete. Det är önskvärt att också dessa personer ska kunna utjämna sin konsumtion över livet med hjälp av ett privat sparande.

En ytterligare konsekvens av reglerna för bostadstillägg är att de kan uppmuntra individen att ta ut sin tjänstepension och privata pension temporärt innan 65 års ålder eller mellan 65 och 70 års ålder för att därefter ha rätt till bostadstillägg. Även ett förtida uttag av allmän pension kan resultera i ett högre bostadstillägg än vad som hade varit fallet ifall individen tar ut sin pension vid 65 års ålder. Reglerna lämnar alltså utrymme för bidragsplanering.

8.6 Sammanfattning

Pensionärer med låg pensionsnivå kan ha svårt att påverka sin disponibla inkomst och därmed sin konsumtionsnivå genom ett privat sparande. Den allmänna pensionen påverkas inte av ett kompletterande sparande. Det finns däremot inkomstprövade bidrag som kan påverkas.

Den som har en låg allmän pension har rätt till bostadstillägg. Genom några räkneexempel framgår effekterna av ett privat sparande på bostadstillägget. Effekten påverkas inte bara av pensionsnivån och storleken på sparandet. Den påverkas också av vilken form sparandet bedrivs inom. Sparande som bedrivs inom ramen för tjänstepensionsförsäkring eller privat pensionsförsäkring leder till större nedtrappning av bostadstillägget än om sparandet finns i en kapitalförsäkring eller har bedrivits genom amortering av bolån.

Reglerna för bostadstillägg är krångliga. Det är svårt för den enskilde att överblicka vilken effekt ett privat sparande har på tillägget. De exempel som redovisats här visar att reglerna inte är neutrala mellan olika sparformer och att margineffekterna i vissa fall är mycket stora.

Bidragssystem som brister i förutsebarhet i kombination med stora marginaleffekter ger dåliga förutsättningar för ett privat långsiktigt sparande. Det kan ha negativa konsekvenser för såväl den enskilde som samhället i stort.

---

9. Det finns ett stort sparbehov

De som fyller 65 år 2019 hör till den första årskullen som får hela sin allmänna pension från det nya pensionssystemet. Många av dem kan vänta sig en total pension som motsvarar 60–65 procent av slutlönen. Samtidigt uppger de flesta när de tillfrågas att en rimlig pension snarare ligger på 75–80 procent av lönen.⁵³ LO anser att den sammanlagda pensionen för en LO-medlem ska uppgå till 70 procent av lönen.⁵⁴ Vilken pensionsnivå som kan anses vara rimlig skiljer sig åt mellan olika individer, men det är tydligt att den faktiska pensionen för många kommer att vara betydligt lägre än den pension som de själva uppfattar som rimlig.

I det här avsnittet diskuteras hur stort sparbehovet kan tänkas vara och om det sparande som bedrivs är tillräckligt stort för att fylla behovet.

9.1 Vad är en rimlig kompensationsgrad?

Det är rimligt att utgå från att människor i allmänhet föredrar en någorlunda jämn konsumtionsnivå över livsrykten. Det betyder inte att pensionen måste vara lika hög som den tidigare lönen. Som pensionär behöver man inte spara till pensionen, utan en större del av inkomsten kan konsumeras. Det finns även andra omständigheter som talar för att pensionen inte behöver vara lika hög som den tidigare lönen. Många har personliga utgifter som är kopplade till arbetet, exempelvis två bilar

⁵³ I t.ex. SEB:s välfärdsbarometer för 2009 angavs i genomsnitt att 77 procent av nuvarande lön är en rimlig pension. Nuvarande lön är inte samma sak som slutlön. Lönen för en 30-åring är i allmänhet betydligt lägre än lönen för en 64-åring inom samma yrke. Trots det är skillnaderna i vad som anses vara en rimlig pension små mellan åldergrupperna, vilket kan vara en indikation på att det är svårt att förhålla sig till en inkomst som ligger långt fram i tiden, då både den egna inkomsten och inkomsterna generellt är högre än i dag. (SEB, 2009)

⁵⁴ Morin och Andersson (2016).

i hushållet i stället för en, ett dyrt boende som ligger nära arbetsplatsen och utgifter för kläder och arbetsluncher. Vid pensioneringen försvinner de arbetsrelaterade utgifterna. Det kan också vara lättare att leva billigare som pensionär än som yrkesverksam genom att man kan planera sin tid bättre och utnyttja exempelvis lågpriserbjudanden i en större utsträckning än vad som är möjligt för den som arbetar och har en mera uppstyrd tid. Det finns samtidigt saker som blir dyrare när man blir äldre. Det kan finnas större behov av att köpa städtjänster och andra tjänster i hemmet som kan vara svåra att utföra själv. Det kan också finnas behov av vård, medicin och hjälpmedel, som även om de i stor utsträckning är skattefinansierade ändå kan vara en märkbar utgift för den enskilde pensionären.

Det finns inget entydigt och utifrån sett rätt svar på vilken kompensationsnivå som är rimlig, vare sig för befolkningen som helhet eller för enskilda individer. En möjlig förklaring till att många anger att 75–80 procent av lönen är en rimlig nivå kan vara att ersättningsnivån i stora delar av socialförsäkringssystemet är 80 procent av inkomsten, upp till ett tak. När det gäller ersättningen från a-kassan, där kompensationsgraden för de flesta är betydligt lägre, är 80 procent av lönen ett riktmärke när förändringar av ersättningsnivåer diskuteras.

9.2 Hur stort sparande behövs?

Med utgångspunkt i att 75–80 procent av slutlönen är en önskad nivå på pensionen kan det konstateras att det krävs ett omfattande kompletterande sparande för att fylla upp skillnaden mellan en faktisk pension på exempelvis 60 procent av slutlönen och den önskade pensionen. Ett sparkapital motsvarande två årslöner räcker till utbetalningar som motsvarar 10 procent av slutlönen i 20 år. Ett sparkapital motsvarande fyra årslöner räcker till 20 procent av slutlönen i 20 år.

En person som har 30 000 kronor per månad i slutlön skulle därmed behöva ett sparkapital på 720 000 kronor för att komplettera pensionen med utbetalningar som motsvarar 10 procent av slutlönen i 20 år. Ska ut-

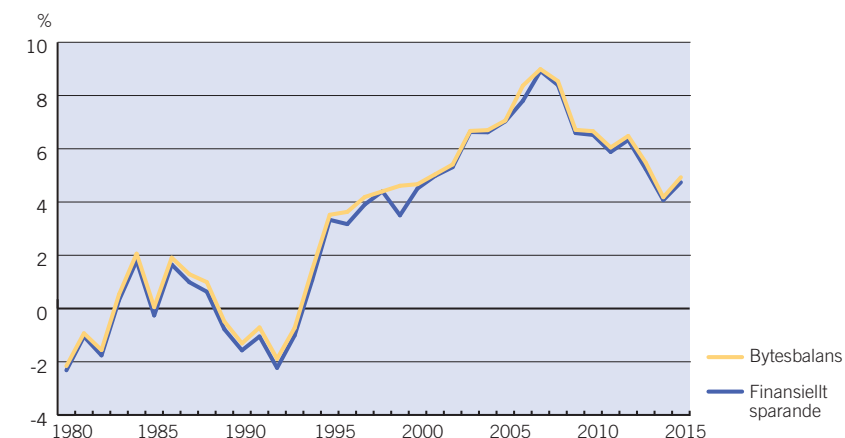
betalningarna motsvara 20 procent av slutlönen krävs ett dubbelt så stort sparkapital, 1 440 000 kronor.

Frågan är i vilken utsträckning enskilda individer sparar i den utsträckningen att de kommer upp i belopp av den storleksordningen.

9.3 Sverige har ett högt aggregerat sparande

Det sägs ofta att sparandet i Sverige är högt. Det som då avses är vanligen att det är ett stort överskott i den svenska bytesbalansen. Bytesbalansen är något förenklat uttryckt ett mått på ett lands nettosparande gentemot omvärlden och hänger därmed nära samman med hur mycket av ett lands inkomster som sparas (s.k. finansiellt sparande).⁵⁵ Överskottet i den svenska bytesbalansen har de senaste åren motsvarat omkring 4–6 procent av BNP (se diagram 9). Det är högre än i många andra EU-länder men lägre än i exempelvis Tyskland och Danmark.⁵⁶

Diagram 9. Bytesbalans och finansiellt sparande 1980-2015, andel av BNP

Källa: SCB.

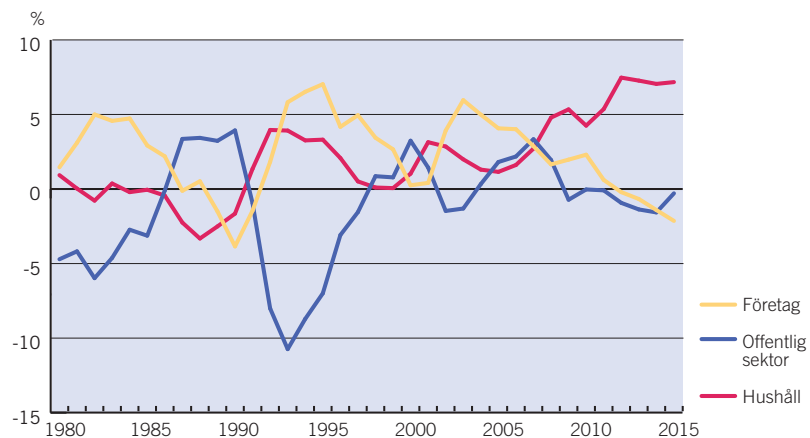
⁵⁵ Se Konjunkturinstitutet (2011), s. 61 ff.

⁵⁶ Se OECD (2016), tabell 52.

Det finansiella sparandet kan delas upp på tre sektorer: offentlig sektor, hushållen och näringslivet. På senare år har det höga finansiella sparandet främst skett i hushållen (se diagram 10).

Diagram 10. Finansiellt sparande i olika sektorer 1980-2015, andel av BNP

Källa: SCB.

Hushållens finansiella sparande utgörs av förändringar i hushållens finansiella tillgångar. Enligt SCB:s Sparbarometer uppgick hushållens finansiella tillgångar till knappt 9 000 miljarder kronor i slutet av 2015, se tabell 9.⁵⁷ En stor del av tillgångarna, 38 procent, finns i tjänstepensioner och premiepensioner. Andra stora tillgångsslag är direktägande i aktier, fonder och obligationer (30 procent), inlåning (17 procent) och privat försäkringssparande (12 procent).

Ett långsiktigt sparande kan bedrivas genom att amortera på bolån, vilket är en sparform som inte är en del av den finansiella statistiken. Visserligen ingår hushållens bolån i hushållens finansiella skulder, men det går inte att urskilja hur stor del av förändringarna av bolånestocken som beror på amorteringar.

⁵⁷ Bostadsrättsandelar och fritidshus i utlandet definieras i SCB:s statistik som finansiella tillgångar. De ingår inte i sammanställningen i tabell 9.

Tabell 9. Hushållens finansiella tillgångar och skulder 2015.

Miljoner kronor och procent

TILLGÅNGAR	Miljoner kronor	Procent
Sedlar, mynt	57 196	1
Inlåning	1 529 477	17
Aktier, fonder och obligationer	2 647 707	30
Privat försäkringssparande	1 031 819	12
Tjänstepensioner	2 502 420	28
Premiepensioner	891 205	10
Övrigt	311 987	3
Finansiella tillgångar totalt	8 971 811	100
SKULDER		
Lån	3 495 252	96
Övrigt	129 974	4
Finansiella skulder totalt	3 625 226	100
Finansiell nettoförmögenhet	5 346 585	

Källa: SCB Sparbarometern.

Den största delen (96 procent) av hushållens finansiella skulder består av lån i bank och bostadsinstitut. Dessa lån används till stor del för att finansiera köp av reala tillgångar, främst småhus och bostadsrätter. Reala tillgångar ingår inte i SCB:s finansiella statistik. Däremot omfattas bostadsrättsandelar och fritidshus i utlandet av den finansiella statistiken och uppgick 2015 till 2 267 miljarder kronor respektive 153 miljarder kronor. Baserat på taxeringsvärden går det att få en uppfattning om vilka värden som finns i småhus. De sammantagna taxeringsvärdena uppgick 2015 till 3 108 miljarder kronor. När även dessa tillgångar räknas med är hushållens nettoförmögenhet mer än dubbelt så stor än vad som redovisas i tabell 9.

9.4 Det saknas offentlig förmögenhetsstatistik på hushållsnivå

Sparande, tillgångar och skulder är ojämnt fördelade i befolkningen. Vissa personer har en stor privat förmögenhet medan andra har skulder som överstiger tillgångarna. Det går därför inte att utifrån statistik på aggregerad nivå dra några slutsatser om huruvida sparandet för enskilda individer är tillräckligt eller inte.

Den offentliga statistik som finns om sparande och förmögenhet är på aggregerad nivå. Sedan förmögenhetsskatten slopades 2007 finns det ingen förmögenhetsstatistik på individ- eller hushållsnivå.

Det framgår av förmögenhetsstatistiken för 2007 att förmögenheten var mycket ojämnt fördelad i befolkningen – betydligt mer ojämnt fördelad än exempelvis inkomster. Statistiken visar exempelvis att den rikaste tiondelen av befolkningen ägde 67 procent av den totala nettoförmögenheten och de rikaste 20 procenten ägde 87 procent. De fattigaste 20 procenten hade en negativ nettoförmögenhet, dvs. en nettoskuld. I åldersgruppen 50–64 år, där förmögenheten ur ett livscykelperspektiv borde vara som störst, hade 27 procent inte några reala tillgångar och 16 procent hade inte några finansiella tillgångar.^{58, 59}

9.5 Många är oroade inför sin pension

När människor tillfrågas om sin ekonomiska situation framkommer det att många är oroade över sin ekonomiska situation som pensionär. I en undersökning från 2009 som genomfördes av Svenskt Kvalitetsindex på beställning av Finansinspektionen tillfrågades 1 309 personer om hushållets ekonomi. En fråga som ställdes var ”Tror du att hushållets inkomster kommer att räcka för att leva på den levnadsstandard som ni vill ha vid

⁵⁸ http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Hushallens-ekonomi/Inkomster-och-inkomstfordelning/Hushallens-tillgangar-och-skulder/.

⁵⁹ I denna statistik ingår inte tjänstepensioner och premiepensioner.

⁶⁰ Finansinspektionen (2009).

pensioneringen?” I åldersgruppen 50–64 år var det 55 procent som svarade att inkomsterna nog skulle vara fullt eller nästan tillräckliga. 27 procent svarade att inkomsterna nog skulle vara ganska eller fullständigt otillräckliga. I åldersgruppen 30–49 år var det färre än bland 50–64-åringarna som svarade att inkomsterna skulle vara tillräckliga.⁶⁰

En liknande bild ges i en undersökning av TNS SIFO beställd av Pensionsmyndigheten. I studien, som genomfördes 2012, tillfrågades 2 002 personer om de känner oro för sin egen pension. I åldersgruppen 55–65 år var det 23 procent som var oroliga för sin egen pension. Oron var mer utbredd bland kvinnor än bland män. Högst andel oro fanns bland kvinnor 55–65 år (30 procent). Oron varierade med inkomsten; ju högre lön desto mindre oro för sin egen pension. Vid samma inkomst var oron mer utbredd bland kvinnor än bland män. Vidare var oron mer utbredd bland ensamstående än bland sammanboende. I gruppen ensamstående 55–65 år var 32 procent oroliga för sin egen pension. Andra grupper med särskilt hög förekomst av oro var arbetssökande och utrikes födda. Grupper med särskilt hög förekomst av lugn inför den egna pensionen var egna företagare, heltidsarbetande och studenter/tjänstlediga.⁶¹

9.6 Fackligt tryck på mer tjänstepension

Från fackligt håll drivs för närvarande frågan om att fler avtalsområden ska införa s.k. flexpension. Det innebär att arbetsgivarna gör en kompletterande avsättning till den individuella tjänstepensionen på i allmänhet 1,5 procent av den pensionsmedförande lönen. Detta kombineras med en förstärkt möjlighet att gå ner i arbetstid när man närmar sig pensionsåldern. Om den enskilde individen inte vill gå ner i arbetstid används pengarna i stället till en högre tjänstepension (se avsnitt 6.2.2).

För arbetstagarna är flexpension inte en fråga om att få arbetsgivarna att betala för högre löner och förmåner. Avsättningarna till flexpension tas från löneutrymmet, där priset för en högre tjänstepension är en lägre bruttolön. Den här utvecklingen kan snarare ses som en reaktion på dels

⁶¹ TNS SIFO (2012).

---

kravet att jobba längre, dels en uppfattning om att pensionerna är för låga. Utvecklingen kan även ses som en indikation på att det privata sparande som kompletterar allmän pension och tjänstepension inte uppfattas som tillräckligt högt i de kollektiv som omfattas.

9.7 Det avdragsgilla pensionssparandet

Under många år var 12 000 kronor om året det högsta beloppet som var möjligt att spara i avdragsgillt privat pensionssparande. En person som har sparat det beloppet i 10 år och har haft en årlig avkastning på 5 procent uppnår ett sparkapital på 158 000 kronor, medan ett lika stort sparande i 20 år ger 417 000 kronor och i 30 år 837 000 kronor.

För en person som har 30 000 kronor per månad i slutlön räcker respektive sparkapital till utbetalningar som motsvarar omkring 2, 6 och 12 procent av slutlönen i 20 år.

Beräkningen ger en indikation om att den som regelbundet och under lång tid har sparat i privat pensionssparande har kunnat minska skillnaden mellan faktisk och önskad pension på ett betydande sätt. Huruvida detta sparande har varit tillräckligt skiljer sig förstås åt mellan olika individer.

9.8 Sammanfattning

Det är en stor skillnad mellan faktisk pension och den pension som människor anser vara rimlig. Denna skillnad indikerar att det finns ett utbrett behov av ett kompletterande långsiktigt sparande. I vilken utsträckning enskilda individer sparar tillräckligt är svårt att säga. Bakom statistik om aggregerat sparande döljer sig stora individuella skillnader. Det är däremot tydligt att många personer som närmar sig pensionsåldern är oroade över sin ekonomiska situation som blivande pensionär. Något som kan tolkas som en reaktion på denna oro är att frågan om höjda tjänstepensionsavsättningar drivs från fackligt håll. Det är också tydligt att ett långsiktigt sparande som bedrivits inom ramen för det avdragsgilla pensionssparandet, som nu inte längre är möjligt, kunde bidra på ett betydande sätt till att minska den skillnad som finns mellan önskad och faktisk pension.

---

10. Stimulanser för långsiktigt privat sparande

I föregående avsnitt konstaterades att det för många behövs ett privat sparande till pensionen och att försäkringssparande kan fylla en funktion. Det konstaterades också att det för många tar emot att spara till pensionen även om det vore ekonomiskt rationellt. Hur kan då privat sparande till pensionen stimuleras? I Sverige har långsiktigt privat sparande tidigare uppmuntrats genom avdragsrätt för privat pensionssparande i kombination med en nedsatt beskattning av pensionskapitalet.

I det här avsnittet redogörs för hur skattesubventioner kan stimulera till ökat sparande. Därefter redogörs för vad forskningen säger om effekten av förändrade skatteincitament på människors sparande. Det redogörs även för andra sätt att uppmuntra till långsiktigt sparande och vilka egenskaper en sparstimulans bör ha för att bli framgångsrik.

10.1 Den svenska modellen för privat pensionssparande

En skattesubvention för privat sparande innebär att skatten som den enskilde betalar när sparandet bedrivs i en viss utpekad sparform är lägre än när sparandet bedrivs i en annan sparform. Att sparandet är skattesubventionerat säger däremot ingenting om skattenivån i sig. Skattenivån på ett skattesubventionerat sparande i ett land kan vara högre än skattenivån på ett icke-subventionerat sparande i ett annat land.

En skattesubvention kan utformas på olika sätt. I Sverige har vi erfarenhet av privat pensionssparande med avdragsrätt, där skattesubventionen ligger i den nedsatta beskattningen av sparkapitalet. Avdragsrätten innebär en skattesubvention för vissa personer, men inte för andra (se avsnitt 6.3.1).

Under en kortare period (januari 2005–februari 2007) kunde man spara i en s.k. kapitalpension, som är en hybrid av en kapitalförsäkring och en pensionsförsäkring. I en kapitalpension är försäkringspremierna inte avdragsgilla och utbetalningarna är skattefria. Kapitalet beskattas på samma sätt som i en pensionsförsäkring, med en nedsatt avkastningsskatt.

En skattesubvention på sparande kan fylla flera funktioner. Den enskilde får ett incitament att pensionsspara samtidigt som det sänder en signal om att det är viktigt att pensionsspara. Dessutom ger en skattesubvention möjlighet för lagstiftaren att ställa villkor på sparandet. Villkoren kan säkerställa att sparandet görs i pensionssyfte och inte används till konsumtion i förtid. Villkor som är centrala i den svenska skattelagstiftningen är att sparandet ska vara inlåst och inte ska gå att belåna.

Utan villkor om att sparandet ska vara inlåst och inte ska gå att belåna går det inte att garantera långsiktighet i sparandet. Det förs emellanåt fram att det är möjligt att genom frivilliga avtal låsa in sparandet så att det enbart kan användas i pensioneringssyfte och inte tas ut i förtid. Detta är en alltför förenklad bild. Säg att en privatperson och ett försäkringsbolag avtalar om villkoren för ett sparande och att det skrivs in att sparandet ska vara inlåst i 20 år. Efter 10 år ändrar sig spararen och vill ta ut sparandet. Spararen är beredd att betala en avgift för att ta ut sparandet. Försäkringsbolaget gör en beräkning av vilket kostnad det innebär att sparandet avslutas. Om kostnaden är lika stor eller lägre än den avgift spararen är beredd att betala kommer parterna att träffa ett nytt avtal som innebär att sparandet avbryts. Detta sker trots att det ursprungliga avtalet uttryckligen förhindrade förtida uttag. Detta visar att det är svårt att garantera pensioneringssyftet i ett sparande om inte villkoret är reglerat i lag.

10.2 Oklara effekter av skattesubventionerat sparande

Vilken effekt en skattesubvention har på sparande är en fråga som inom den ekonomiska forskningen har analyserats under många år. Det finns i

---

forskningen inget tydligt stöd som påvisar att skattesubventioner skulle leda till ökat totalt sparande.⁶² En skattesubvention tenderar att leda till ett ökat sparande i den subventionerade sparformen, men samtidigt trängs annat, icke-subventionerat, sparande ut. Ett skattesubventionerat försäkringssparande kan alltså leda till ett ökat försäkringssparande, och därmed en ökad pensionsinkomst, på bekostnad av annat sparande, som inte genererar någon regelbunden pensionsinkomst.

Det mesta av forskningen om skattesubventioner och sparande har gjorts på amerikanska förhållanden under 1980-talet. Det är två sparformer som står i fokus, dels individuella sparkonton (IRAs), dels 401(k)s, där både individen och arbetsgivare kan göra avsättningar. I en omfattande litteraturöversikt pekas bristen på bra data ut som den främsta anledningen till att kunskapsläget inte är bättre.⁶³

På senare tid har forskningen på området utvecklats genom att tillgången till registerdata har förbättrats. Dessutom har de ekonomiska modellerna utvecklats till att även beakta icke-traditionella, beteendekonomiska, effekter. Sammantaget har detta bidragit till nya insikter om sambanden mellan ekonomiska stimulanser och pensionssparande.⁶⁴

10.3 Danska erfarenheter av förändrad avdragsrätt

En studie som har fått stort genomslag använder dansk registerdata med 41 miljoner observationer över den danska befolkningens sparande.⁶⁵ I studien undersöks effekterna på totalt sparande av två olika förändringar. Den ena rör villkoren för avdragsrätt för en viss form av privat pensionssparande, som förändrades 1999. Ändringen innebar att skattesatsen som höginkomsttagare fick göra avdrag till sänktes med 14 procentenheter. Studien visar att den förändrade avdragsrätten för privat pensionssparande hade en mycket liten effekt på totalt sparande. Forskarna uppskat-

---

⁶² Bernheim (2002).

⁶³ Bernheim (2002).

⁶⁴ Friedman (2015).

⁶⁵ Chetty m.fl. (2014).

---

tar att varje krona i skattesubvention leder till att det totala sparandet ökar med 1 öre. De gör även bedömningen att omkring 15 procent av individerna var ”aktiva sparare” som reagerar på ekonomiska incitament, främst genom att flytta sparandet mellan konton, och att 85 procent av individerna var ”passiva sparare” som inte reagerar på skatteincitament. Forskarna finner även stöd för att aktiva sparare i jämförelse med passiva sparare i genomsnitt är äldre, har en större förmögenhet i förhållande till sin inkomst, har en högre utbildning och i större utsträckning har en ekonomisk utbildning. Forskarna drar slutsatsen att de individer som reagerar på ekonomiska incitament tenderar att vara de som redan planerar och sparar för pensionen.

10.4 Höjda tjänstepensionsavsättningar ökar totalt sparande

Den andra förändringen som undersöks i den danska studien gällde tjänstepensionen. Det som studeras är hur individer som byter jobb anpassar sitt totala sparande till ökade avsättningar till tjänstepensionen. Studien visar att ökade automatiska avsättningar till tjänstepension gav en stor effekt på det totala sparandet. I genomsnitt ökade individernas totala sparande med 80 öre för varje krona i ökad avsättning till tjänstepension. De flesta individerna förändrade inte alls sitt övriga sparande när tjänstepensionsavsättningarna ökade, vilket tyder på passivt beteende. I det här fallet medför det att deras totala sparande ökade och konsumtionen minskade.

En studie av automatiska avsättningar och sparande bland universitetsanställda i USA ger en liknande bild. Den visar att akademiker som flyttar från ett universitet till ett annat ofta får väldigt förändrade tjänstepensioner utan att det påverkar individernas övriga sparande i samma utsträckning. För varje dollar i ökad avsättning som arbetsgivaren står för minskade individerna i genomsnitt sitt frivilliga sparande med 30 cent. Det totala sparandet ökade därmed med 70 cent för varje dollar i ökad avsättning från arbetsgivaren.⁶⁶

⁶⁶ Card och Ransom (2011).

10.5 Etiketten på sparandet spelar roll

Av studien av universitetsanställda i USA framgår det även att det spelar roll hur man etiketterar en pensionsavsättning. De tjänstepensionsplaner som studerades hade två former av obligatoriska avsättningar, där den ena benämns arbetsgivarens avsättning och den andra arbetstagarens avsättning. Ur ett strikt rationellt perspektiv borde etiketten på det obligatoriska sparandet inte spela någon roll för hur mycket man sparar i annat, frivilligt, sparande. Studien visar emellertid att individernas sparande skiljer sig åt beroende på hur avsättningen etiketteras. Som nämnts påverkades individernas frivilliga sparande inte nämnvärt vid en ökad avsättning från arbetsgivaren. Däremot påverkades det frivilliga sparandet vid en ökad obligatorisk avsättning från arbetstagaren; för varje dollar i ökad obligatorisk avsättning som arbetstagaren stod för minskade individerna i genomsnitt sitt frivilliga sparande med 70 cent. Det totala sparandet ökade därmed med 30 cent för varje dollar i obligatorisk avsättning från arbetstagaren.

10.6 Matchning bättre än skattesubventioner

Det finns flera studier som indikerar att utformningen av den ekonomiska stimulansen påverkar sparandet.⁶⁷ I ett fältexperiment i St Louis i USA i samarbete med ett företag som erbjuder deklarationshjälp erbjöds låg- och medelinkomsttagare en matchande avsättning till pensionssparkonto (IRA) på noll (kontrollgrupp), 20 eller 50 procent, upp till 1 000 dollar per person. Resultatet var att fler personer började pensionsspara ju större matchningen var (3, 8 respektive 14 procent). Beloppet som sparades (exklusive matchningen) var däremot lika stort oavsett om matchningen var 20 eller 50 procent (765 dollar i kontrollgruppen och 1 100 dollar i matchningsgruppen).⁶⁸

I jämförelse med skattesubventioner som ekonomiskt sett ger lika stora stimulanser som matchningarna i experimentet gav stödet utformat som

⁶⁷ Friedman (2015).

⁶⁸ Dufflo m.fl. (2006).

---

en matchning betydligt större effekt på sparandet. En möjlig förklaring till den här skillnaden kan vara att skattesubventionen är svår att förstå.⁶⁹ Det finns även studier som visar att sparare är mer känsliga för matchningar som sätts in på pensionssparkontot än ekonomiskt sett lika stora stimulanser som i stället betalas ut kontant.⁷⁰ De här studierna visar att information om stöden påverkar individernas sparande. I fältexperimentet i St Louis informerades vissa av deltagarna i förväg via telefon och brev om att de skulle erbjudas en matchning när de kom till deklara-tionsföretagets rådgivning. Förhandsinformationen gjorde att deltagarna gavs möjlighet att planera i förväg och fick experimentet att mer likna en verklig situation. I verkligheten blir pensionssparare i allmänhet inte överraskade av reglerna utan känner till dem på förhand och tar in dem i sin långsiktiga ekonomiska planering. Förhandsinformationen fördubb-lade benägenheten att sätta igång ett matchat sparande.⁷¹

10.7 Totalt sparande, försäkringssparande och långlevnadsrisk

I ett sparande utan försäkringsinslag måste var och en som vill att sparkapitalet ska räcka livet ut spara till sin egen långlevnadsrisk. I ett försäkringssparande kan långlevnadsrisken delas med andra, och var och en behöver enbart behöva spara för att täcka den genomsnittliga livslängden. I studierna om vilken effekt ekonomiska stimulanser har på det totala sparandet diskuteras inte den här skillnaden mellan olika sparformer. En krona i försäkringssparande jämföras med en krona i vilket annat sparande som helst, trots att sparandet i det ena fallet genererar regelbundna pensionsinkomster och i det andra fallet enbart genererar ett sparkapital.

Om syftet med en sparstimulans är att förbättra människors pensionsinkomster, så är det viktigt att även effekterna på pensionsinkomsterna diskuteras, och inte enbart effekterna på det totala sparandet.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Saez (2009).

⁷¹ Ibid.

10.8 Sammanfattning

Ekonomisk forskning visar att människor inte alltid reagerar rationellt inför ekonomiska incitament som syftar till att öka pensionssparandet. Det finns inga klara bevis för att ändrade skattesubventioner skulle påverka det totala sparandet. Däremot leder subventioner av försäkringssparande till att sparande som genererar en regelbunden pensionsinkomst ökar.

Det finns vidare stöd för att ett ökat obligatoriskt sparande ökar det totala sparandet. Det finns även stöd för att en ekonomisk stimulans av frivilligt sparande har större möjlighet att bli framgångsrik om den är tydlig, föregås av information och är utformad som en matchande avsättning i stället för som en skattesubvention.

---

11. En blick framåt

Det finns många människor som har ett stort sparbehov, men det gäller inte alla. Min Pensions prognoser över 1950-talisternas pensioner visar att spridningen i kompensationsgrad är stor, och det finns ingenting som talar för att spridningen skulle komma att bli mindre för senare generationer. Den stora spridningen betyder att behovet av ett kompletterande långsiktigt sparande skiljer sig åt mellan olika individer.

I det här avsnittet tar vi avstamp i det sparbehov som människor kan förmodas ha och i den ekonomiska forskningen om ekonomiska stimulanser. Vi skissar därefter på en ny sparform som är utformad på ett sådant sätt att den har goda möjligheter att bidra till ett större pensionsparande i de grupper som har de största sparbehoven. I avsnittet redogörs även för den diskussion som förs på EU-nivå om en gemensam pan-europeisk pensionsprodukt. Dessutom diskuteras vilken roll försäkringsbranschen kan spela i sammanhanget.

11.1 Behov av en ny sparform

Många människor kommer att få en total pension som är betydligt lägre än 75–80 procent av slutlönen, vilket är den kompensationsgrad som många anger vara en rimlig och önskvärd pension. Det indikerar att det finns ett behov av ytterligare långsiktigt sparande. Vi ser samtidigt av Min Pensions prognoser över 1950-talisternas pensioner att spridningen i kompensationsgrad är stor, och det finns ingenting som talar för att spridningen skulle komma att bli mindre för senare generationer. Den stora spridningen betyder att behovet av ett ytterligare långsiktigt sparande skiljer sig åt mellan olika individer. Ett frivilligt sparande kan lättare anpassas till den enskildes sparbehov till skillnad från ett ökat obligatoriskt pensionsparande som är lika för alla och inte tar hänsyn till individuella skillnader i sparbehov.

Vilka alternativ finns det då för frivilligt pensionssparande? Den befintliga sparform som ligger närmast till hands är tjänstepensionen, där löneväxling gör det möjligt med ytterligare, frivilliga, avsättningar. För höginkomsttagare kan löneväxling vara ett alternativ. En nackdel med denna sparform är att individen avstår bruttolön, vilket för låg- och medelinkomsttagare innebär lägre socialförsäkringsförmåner. En lämplig sparform för låg- och medelinkomsttagare bör således innebära att det är utbetald lön som sparas.

Sparande i avdragsgillt privata pensionssparande påverkade inte socialförsäkringsförmånerna. I det avseendet var det en sparform som passade bra även för låg- och medelinkomsttagare. Däremot kunde avdragsrätten vara till nackdel för denna grupp, eftersom den kunde innebära en förväntad marginalsskatteförlust. En lämplig sparform för låg- och medelinkomsttagare bör av det skälet innebära att det är beskattad inkomst som sparas.

Mot denna bakgrund skulle en ny sparform som riktar sig till låg- och medelinkomsttagare kunna utformas med den tidigare sparformen kapitalpension som förebild. Sparande i kapitalpension påverkade varken socialförsäkringsförmåner eller marginalskatt. Sparstimulansen bestod i att kapitalet beskattades med en nedsatt avkastningsskattesats (se avsnitt 10.1). En fördel med en sådan utformning är att kapitalpension är en känd sparform och att skattesubventioner är det traditionella sättet att stimulera sparande i Sverige. Många människor skulle därför känna igen sig, vilket inte är oviktigt. Ekonomisk forskning indikerar dock att stimulanser i form av matchande avsättningar är mer effektiva än skattesubventioner för att öka det privata sparandet.

Sammanfattningsvis måste en sparform som är frivillig, men som med framgång ska påverka människors sparbeteende, vara lätt att förstå och ha en tydlig etikett. Enligt forskningen har en sparform för frivilligt sparande troligen större möjlighet att bli framgångsrik om den innehåller matchade avsättningar som sätts in på kontot än om den innehåller skatteincitament. Det är också viktigt att det satsas på information om sparformen och själva stimulansen.

11.2 Pensionskonto – en skiss

Mot bakgrund av att det för många, men inte alla, låg- och medelinkomsttagare finns ett behov av ett kompletterande långsiktigt sparande ser Svensk Försäkring ett behov av en ny sparform för privat, långsiktigt sparande. I det följande presenteras en skiss av hur en sådan sparform, här benämnd ”pensionskonto”, skulle kunna se ut.

11.2.1 Grundläggande om pensionskonto

Pensionskontot är i grunden en variant av en kapitalförsäkring eller ett investeringssparkonto med samma regler för beskattning. Sparandet kan bedrivas i fonder, fondförsäkring eller traditionell försäkring. Det finns inget tak för hur mycket pengar som får sparas på kontot.

Fördelarna med att hålla sig till både kapitalförsäkring och investeringssparkonto att det är sparformer som många människor känner till. Genom att utforma pensionskontot på liknande sätt blir det lättare för människor att känna igen sig, vilket minskar tröskeln till att komma i gång med ett sparande. En annan fördel är att ett pensionskonto under vissa förhållanden inte längre betraktas som ett pensionskonto utan som ett investeringssparkonto eller kapitalförsäkring, vilket vi återkommer till nedan.

En nackdel med att använda investeringssparkonto som grund för sparformen är att den till skillnad från en kapitalförsäkring inte kan kombineras med försäkringsmoment. Försäkringsinslag fyller en viktig funktion under både inbetalningsperioden och utbetalningsperioden. Som kommer att framgå föreslår vi att utbetalningarna från ett pensionskonto ska vara livsvariga (se avsnitt 11.2.4). Det innebär att i det fall sparandet bedrivs med ett investeringssparkonto som grund måste krav kunna ställas på institutet som erbjuder pensionskontot att i samarbete med ett försäkringsföretag säkerställa att utbetalningarna kan ske livsvarigt.

11.2.2 Ekonomisk stimulans

Den ekonomiska stimulansen ligger i att staten matchar individens insättning. Beloppet från staten sätts in på pensionskontot i efterhand

---

och uppgår till 20 procent av ett sparande på högst 12 000 kronor per år. Matchningen från staten uppgår därmed till högst 2 400 kronor per år. Vid en årsinkomst över 7,5 inkomstbasbelopp utgår ingen matchning.

Stimulansen utgörs alltså av ett belopp som sätts in på kontot och inte av en skattesubvention. Det har sina för- och nackdelar. Det som talar för en skattesubvention är den höga igenkänningsfaktorn. Det traditionella sättet att uppmuntra till sparande i Sverige är genom skattesubventioner. Det finns emellertid andra skäl till varför i stället matchning i form av ett belopp som sätts in på kontot är att föredra. För det första visar ekonomisk forskning att matchning där beloppet sätts in på kontot är mer effektivt än skattesubventioner. För det andra är målgruppen för stimulansen låg- och medelinkomsttagare, vilka inte är betjänta av avdragsrätt, eftersom avdragsrätt enbart innebär en skattefördel då marginalskatten är lägre vid uttag än vid insättning. En eventuell skattestimulans skulle således vara inriktad på hur kapitalet beskattas, det vill säga en nedsatt avkastningsskatt. Detta skulle i och för sig kunna vara en möjlig väg, som inte bör avfärdas. För det tredje anger de skattepolitiska riktlinjer som riksdagen har antagit att stöd på statsbudgetens inkomstsida (s.k. skatteutgifter) bör undvikas. Riktlinjerna anger även att tidpunkten för beskattning i möjligaste mån ska ligga i nära anslutning till inkomsternas förvärvande, vilket är ytterligare ett skäl som talar emot en sparform med avdragsrätt.⁷²

Hur stor stimulansen ska vara är ingen självklarhet. Vi har här skissat på tre parametrar: matchningsprocent, högsta belopp som betalas ut och en inkomstgräns.

När det gäller matchningsprocenten indikerar forskningen på området att det krävs en ganska hög matchningsprocent för att människor ska börja spara. Man kan därför ha som utgångspunkt att matchningen ska vara ganska stor. Mot bakgrund av det experiment som gjorts i USA framstår 20 procent inte som en orimlig matchningsprocent.

⁷² Prop. 2014/15:100, s. 104 f.

Taket för avsättningen på 2 400 kronor per år motsvarar ett årligt sparande från individens sida på 12 000 kronor. Utgångspunkten för detta tak är villkoren som gällde i det avdragsgilla privata pensionssparandet, där högst 12 000 kronor per år kunde dras av.

Inkomsttaket på 7,5 inkomstbasbelopp är satt utifrån att målgruppen för pensionskontot är låg- och medelinkomsttagare. Utan inkomsttak skulle den offentligfinansiella kostnaden för stödet bli högre, och det finns av fördelningspolitiska skäl ingen anledning att låta höginkomsttagare få del av stödet. Det kan däremot finnas andra skäl att inte ha något inkomsttak. Det främsta skälet är att det vore betydligt lättare att administrera ett system där det statliga stödet inte är beroende av den enskildes inkomst. Ett annat skäl är att den enskildes inkomst kan fluktueras mellan åren. Ett år kan inkomsten vara lägre än 7,5 inkomstbasbelopp för att nästa år vara högre än 7,5 inkomstbasbelopp. Det betyder att individen skulle ha rätt till det statliga stödet ett år men inte det andra. Frågan är om det skulle kunna påverka benägenheten att spara. Detta är förstås en risk, men samtidigt kan två aspekter lyftas fram. För det första är svårigheten att spara till viss del förknippad med tröskeln att sätta igång med sparandet. När man väl har en vana att spara är det lättare att fortsätta spara. För det andra är det ur ett samhällsekonomiskt perspektiv inte ett lika stort bekymmer om människor med höga inkomster inte sparar långsiktigt. Höginkomsttagare har i högre utsträckning en god allmän pension och dessutom tjänstepension. Personer som har en inkomst strax över 7,5 inkomstbasbelopp har synnerligen höga pensionsavsättningar. I intervallet 7,5–8,07 inkomstbasbelopp uppgår nämligen de totala pensionsavsättningarna för många till 47,21 procent av lönen. I detta intervall är avsättningarna i det allmänna pensionssystemet 17,21 procent och avsättningarna till tjänstepension 30 procent.

Såväl matchningsprocenten, som taket för bidraget och inkomsttaket påverkar den offentligfinansiella kostnaden för stimulansen. Kostnaden beror förstås även på hur många som skulle få stödet.

Vi antar att benägenheten att spara på ett pensionskonto är lika stor som benägenheten har varit att spara i avdragsgillt pensionssparande och att de sparade beloppen är lika stora. År 2014 var det omkring 1,3 miljoner personer som sparade i privat pensionssparande och hade en positiv sammanräknad förvärvsinkomst under 7,5 inkomstbasbelopp.^{73,74} De sparade i genomsnitt 5 300 kronor. Om staten skulle matcha detta belopp med 20 procent skulle den offentligfinansiella kostnaden för stödet skulle uppgå till knappt 1,4 miljarder kronor per år.⁷⁵ Detta belopp är detsamma som den offentligfinansiella intäkten för slopad avdragsrätt för privat pensionssparande. Den varaktiga offentligfinansiella intäkten av slopandet har av Finansdepartementet beräknats till 1,4 miljarder kronor.⁷⁶

11.2.3 Inlåsnig

Sparkapitalet på ett pensionskonto ska vara inlåst till den ålder som garantipension tidigast betalas ut (nu 65 år). Det ska gå att göra förtida uttag, men då betraktas kontot inte längre som ett pensionskonto och statens matchning, inklusive avkastning på den delen, ska betalas tillbaka.

Utgångspunkten ska vara att sparandet bedrivs i pensionssyfte. Därför är det rimligt att sparandet ska vara inlåst fram till pensionen. Det finns emellertid nackdelar med inlåsnig som kanske kan undvikas. Genom att tillåta förtida uttag kan den enskilde spararen ta ut sina sparpengar. Men genom att ta ut pengarna är det inte längre frågan om ett pensionssparande. Det är därför fullt rimligt att statens stöd som finns på kontot dras tillbaka. Det kan alltså för den enskilde vara en anseilig kostnad förknippad med uttag. Denna kostnad är tänkt att vara så pass avskräckande så att den enskilde spararen inte gör lättvindiga förtida uttag. Samtidigt

⁷³ År 2014 motsvarade 7,5 inkomstbasbelopp 426 750 kronor.

⁷⁴ Se statistik på <www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Hushallens-ekonomi/Inkomster-och-inkomstfordelning/Inkomster-och-skatter/Aktuell-pong/302201/Skatter/Riket/303801/>.

⁷⁵ $1,3 \text{ miljoner} \times 5\,300 \times 0,2 = 1,4 \text{ miljarder}$.

⁷⁶ Finansdepartementet (2015). Slopad avdragsrätt för privat pensionssparande, promemoria, januari 2015, s.12.

---

finns det förstås situationer då den enskilde spararen är beredd att ta den kostnaden. Det behöver inte alltid vara något negativt, utan ger en viss flexibilitet som inte är möjlig i ett helt inlåst sparande. En erfarenhet som har gjorts i banker och försäkringsbolag sedan avdragsrätten på privat pensionssparande slopades är att vissa individer väljer att öka sitt sparande när det skiftas över till en sparform där pengarna inte är inlåsta. Möjligheten till förtida uttag behöver därmed inte innebära minskat sparande, utan kan för sofliga innebära att man sparar mer.

För en person som har en så pass hög inkomst att sparandet på pensionskontot inte har matchats av staten, får ett förtida uttag inga särskilda följder. Pensionskontot är för dessa personer likställt med en kapitalförsäkring eller ett investeringssparkonto.

11.2.4 Livsvariga utbetalningar

Utbetalningarna ska vara livsvariga. Vid annan typ av uttag betraktas kontot inte längre som ett pensionskonto och statens bidrag ska betalas tillbaka.

Eftersom staten är med och finansierar sparandet kan krav ställas på hur sparandet betalas ut. Ett syfte med pensionskontot är att stärka den ekonomiska situationen för låg- och medelinkomsttagare. Det är för staten av särskilt intresse att se till att människor inte tar ut sitt pensionssparande under ett fåtal år, eftersom det kan innebära en påfrestning för de bidragssystem som är riktade till pensionärer, dvs. bostadstillägget och äldreförsörjningsstödet.

11.2.5 Flytträtt

På samma sätt som flytträtt gäller för privat pensionssparande är det rimligt att flytträtt ska gälla för pensionskonton.

11.3 EU-initiativ om pensionssparande

På EU-nivå initierades en diskussion om medlemsstaternas framtida pensioner när EU-kommissionen 2010 publicerade en grönbok om pensioner.⁷⁷ Syftet med grönboken var att inleda en europeisk debatt om de huvudutmaningar som pensionssystemen står inför samt hur EU kan stödja medlemsstaternas insatser för att garantera tillräckliga och långsiktigt bärkraftiga pensioner.

Grönboken följdes 2012 av en vitbok med konkreta initiativ för att stödja pensionsreformer.⁷⁸ En utmaning som kommissionen lyfte fram var att pensionen i förhållande till tidigare inkomst (kompensationsgraden) minskar i flertalet av medlemsländerna, bland annat i Sverige. För att säkra en tillräcklig kompensationsgrad i framtiden poängterades vikten av att människor arbetar längre och betydelsen av kompletterande pensionssparande, som tjänstepensioner och privat pensionssparande.

11.3.1 PEPP – en EU-reglerad, standardiserad pensionsprodukt

Kommissionen följde upp vitbokens uppmärksammande av privat pensionssparande med att ge i uppdrag åt den europeiska försäkrings- och tjänstepensionsmyndigheten (Eiopa) att analysera frågan om att införa EU-reglering för privat pensionssparande. En sådan reglering skulle enligt kommissionen bland annat kunna förbättra arbetskraftens rörlighet i EU, främja effektiviteten på marknaden för privat pensionssparande och medverka till att höja kompensationsgraden. Här kunde man tänka sig två olika vägar, antingen en harmonisering av befintliga regler för privata pensionsprodukter ("PPP"), eller en särskild EU-reglerad, standardiserad pensionsprodukt ("PEPP") som kan existera sida vid sida med andra produkter.

Särskilt frågan om en sådan europeisk produkt för privat pensionssparande har därefter aktualiserats i ett annat sammanhang. EU-kommissionen

---

tog under 2015 initiativ till en kapitalmarknadsunion.^{79,80} Målet med en kapitalmarknadsunion är att bygga upp en verklig inre marknad för kapital i syfte att stärka investeringar i Europas företag och infrastruktur på lång sikt. EU-kommissionen gör en koppling mellan behovet av långsiktigt kapital och behovet av långsiktigt sparande och för fram att införandet av en standardiserad europeisk pensionsprodukt skulle kunna tillgodose båda behoven.

I februari 2016 presenterade Eiopa sina råd till EU-kommissionen om PEPP.⁸¹ Enligt råden ska en PEPP kunna erbjudas av banker, försäkringsföretag, värdepappersföretag och andra finansiella institut inom ramen för befintliga tillstånd, så länge som tillstånden ytterst vilar på EU-reglering. En PEPP ska ha ett antal standardiserade, obligatoriska egenskaper och syfta till långsiktigt sparande. Ett begränsat antal investeringsalternativ ska kunna erbjudas, med ett förvaltsalternativ för den som inte vill välja. Det ska även vara möjligt att erbjuda riskskydd inom ramen för en PEPP. Förköpsinformationen till konsumenten ska standardiseras via ett faktablad.

Regleringen av PEPP föreslås begränsas till intjänandefasen, dvs. den period då sparkapitalet byggs upp. Det ställs därmed inga krav på exempelvis utbetalningstid. Principer för avgifter, kostnader och möjligheter till flytt ("switching") bör framgå av EU-lagstiftningen, men inte kvantitativa regler. Exempelvis frågan om eventuella avgiftstak bör överlämnas åt de enskilda medlemsstaterna att besluta om.

PEPP ska kunna erbjudas via alla distributionsformer, även om Eiopa särskilt betonar försäljning via internet. Därför bör det vara möjligt att sälja PEPP utan rådgivning, samtidigt som det är viktigt att säkerställa konsumentskyddet. Redan auktoriserade institut ska inte behöva något ytterligare tillstånd för att sälja PEPP. I stället föreslås ett notifieringssystem ("produktpass") likt vad som idag redan finns för värdepappersfonder.

---

⁷⁷ Europeiska kommissionen (2010).

⁷⁸ Europeiska kommissionen (2012).

⁷⁹ Europeiska kommissionen (2015a).

⁸⁰ Europeiska kommissionen (2015b).

⁸¹ Eiopa (2016).

Kommissionen avser enligt sin nyligen antagna statusrapport för kapitalmarknadsunionen⁸² att fortsätta arbetet med en eventuell PEPP-reglering genom en ytterligare konsultation. Det återstår ett antal frågor som måste lösas, både för att en PEPP-regim ska kunna fungera inom hela EU och för att enskilda individer ska betrakta en sådan produkt som ett intressant alternativ till de sparprodukter som redan erbjuds.

11.3.2 Svårigheter med gränsöverskridande pensionsprodukt

Ett framträdande hinder för en gränsöverskridande sparprodukt är den skattemässiga behandlingen. Beskattning av pensionssparande regleras på nationell nivå och reglerna för bland annat avdragsrätt skiljer sig åt mellan medlemsstaterna. För att en pensionsprodukt ska kunna förbättra arbetskraftens rörlighet i EU, vilket är ett av syftena med initiativet, måste det vara möjligt att kunna spara i en och samma produkt oavsett i vilket land man för närvarande befinner sig.

Det är alltså en stor utmaning att utforma ett regelverk som gör detta möjligt med förutsebara skattekonsekvenser för den enskilde. Men det finns även andra tänkbara hinder i nationell reglering kopplade till exempelvis kontraktsrätt, socialrätt och konsumentskyddslagstiftning som kan försvåra gränsöverskridande försäljning av PEPP. Enligt kommissionen statusrapport kommer även dessa frågor att utredas vidare.

I samband med att Eiopa lämnade sina råd om PEPP i februari 2016 bad man även om synpunkter på en eventuell harmonisering av reglerna för befintliga pensionsprodukter inom EU, dvs. det andra tänkbara regleringsspar som nämnts ovan (PPP). Preliminärt väntas Eiopas råd i den frågan komma under hösten 2016. Även om råden alltså ännu inte kommit i den delen framstår det dock redan nu som att alternativet med PEPP är kommissionens huvudspår. Detta gäller inte minst med tanke på de ännu större svårigheter som en harmonisering av befintliga produkter skulle innebära och de stora konsekvenser detta skulle få för nuvarande reglering.

⁸² Europeiska kommissionen (2016).

11.4 Försäkringsbranschens roll

Det finns för många människor ett behov av ett kompletterande långsiktigt sparande. Behovet är detsamma oavsett vilka politiska initiativ som tas i Sverige och i EU. Försäkringsbranschen har i detta sammanhang flera roller att fylla.

11.4.1 Att få individer att börja spara

Försäkringsprodukter karakteriseras i sig av en rad särskilda förutsättningar – de är komplexa, svåra att utvärdera, intresset för dem är lågt och de köps relativt sällan. Därtill är enskilda individer många gånger begränsade i sin rationalitet – de tenderar att använda tumregler, undviker helst osäkra utfall, har en bristande självkontroll och låter kortsiktiga intressen dominera samt nöjer sig många gånger med godtagbara resultat. Och bland försäkringsprodukterna hör produkter för långsiktigt sparande till de allra svåraste. Vid sidan av att de ger ett skydd mot ”risken” för att leva länge innehåller de även ett sparande. Det är även problematiskt att utvärdera försäkringen då nyttjandet av den ligger långt fram i tiden.

En svårighet är att få individer att börja med ett långsiktigt sparande. Även om den tidigare avdragsrätten för privat pensionssparande hade sina begränsningar bidrog den till att många påbörjade ett långsiktigt sparande som dessutom var inlåst fram till fyllda 55 år. Det var också i någon mening sanktionerat av staten då sparkapitalet beskattades med en nedsatt skattesats. I dag saknas den typen av stimulanser för att få individer att börjar spara.

En given utgångspunkt är att försäkringsföretagen utformar och erbjuder sparprodukter som fyller ett behov hos konsumenterna. I dag handlar det för långsiktigt sparande om kapitalförsäkringar med fondanknytning eller traditionell kapitalförsäkring. Många försäkringsföretag erbjuder därutöver, i samarbete med värdepappersbolag eller kreditinstitut, sparande i

---

investeringsparkonto, en sparprodukt utan försäkringsinslag. Därutöver kan löneväxling vara ett alternativ förutsatt att arbetsgivaren tecknar ett avtal med försäkringsföretaget.

11.4.2 Att uppmärksamma och identifiera ett behov av ökat sparande

Ur ett branschperspektiv är det viktigt att enskilda får en ökad insikt om ett eventuellt behov av ett ökat långsiktigt sparande. För att nå dit behöver konsumenterna ges sådan information som de behöver för att uppmärksamma sina behov av långsiktigt sparande och motiveras till att börja spara. Informationen bör vara individanpassad.

I den delen fyller i dag Min Pension en central roll. Genom att den enskilde individen kan logga in, se hela sin individuella pension och göra pensionsprognoser, inklusive allmän pension, tjänstepension och privat pension, bidrar Min Pension till att ge konsumenten en ökad insikt om ett eventuellt behov av ökat pensionssparande.

Om en individ behöver spara mer eller inte är förstås individuellt och beror på en rad olika faktorer som exempelvis vilken levnadsstandard som önskas som pensionär och vid vilken ålder pensioneringen sker. I rapporten har konstaterats att många människor kommer att få en pension som är betydligt lägre än de 75–80 procent av slutlönen som för många är en önskad nivå på pensionen. Det indikerar att de allra flesta behöver ett ytterligare sparande. En öppen fråga är då vilken sparprodukt som passar individens behov och hur stort sparande som behövs för att fylla upp skillnaden mellan faktisk pension och den önskade nivån.

11.4.3 Att definiera vilken produkt som passar just mig

Att välja produkt är relativt okomplicerat om utbudet är homogent. För långsiktigt sparande finns det en mängd olika alternativa sparprodukter hos olika försäkringsgivare. I det avseendet uppstår en lång rad frågor: Vill jag placera pengarna själv eller vill jag att någon annan gör det åt mig?

Vill jag ha försäkringsinslag i mitt sparande och i så fall vilka? Finns det skillnader i avgifter och kostnader beroende på vilken produkt jag väljer?

Här behöver konsumenten hjälp att jämföra olika alternativa sparformer för att definiera dem som passar just honom eller henne. Här är det viktigt att det ges ”lagom” mycket information. Vissa vill ha detaljerad information medan andra föredrar mer övergripande information. Ett sätt att behövsanpassa informationen är att ge den i olika skikt, där den översta nivån ger en relativt översiktlig information, huvudsakligen inriktad på att skapa ett intresse och vilja att söka mer information. Därefter ska konsumenten på ett enkelt sätt gradvis kunna fördjupa sig och söka mer information i den takt som önskas.

11.4.4 Att välja försäkringsgivare och storlek på sparandet

När konsumenten har kommit till insikt om att han eller hon behöver spara och vilken produkt som passar återstår att välja försäkringsgivare och sparbelopp. Även i den delen kan det behövas hjälp för att kunna jämföra olika alternativ. Det finns i dag såväl reglering som frivilliga branschinitiativ som syftar till att underlätta valsituationen vid köp av pensionsförsäkring. Ett exempel är de allmänna råden om faktablad och den därtill kopplade rekommendationen från Svensk Försäkring, faktablad om livförsäkringsprodukter av sparandetyper. Därutöver finns det rekommendationer om pensionstermer, förköpsinformation och informationsgivning i samband med flytt av pensionsförsäkrings värde.

Trots de rekommendationer som finns på området visar undersökningar att det är svårt för konsumenterna att jämföra olika alternativ. Konsumenternas Försäkringsbyrå arbetar för närvarande med att ta fram en s.k. räknenudda för beräkning av individualiserade jämförpriser för livförsäkrings- och pensionsprodukter (se även avsnitt 3.4.2). Lansering av räknenuddan beräknas ske i juni 2016. Konsumenternas Försäkringsbyrå har även relativt nyligen tagit fram stöd för att kunna jämföra kapitalförsäkringar. Den är i dag en av deras mest besökta jämförelser. Av jämförel-

---

sen framgår viktiga moment som avgifter, försäkringsskydd, lägsta/högsta sparbelopp och återköpsvillkor. De har även tagit fram en jämförelse för investeringssparkonton.

När produkt och försäkringsgivare är valda återstår frågan vilket belopp som är ”lagom” att spara. Här behöver konsumenten hjälp att identifiera vad som är lagom för just honom eller henne och svar på grundläggande frågor som: Hur mycket måste jag spara varje månad för att få x kronor mer i pension varje månad givet att jag lever y år efter pensioneringen? Den beteendeeconomiska forskningen visar på behovet av att utforma informationen med hänsyn till individers benägenhet att använda tumregler och andra enklare beslutsregler för att underlätta för individen att göra ett val.

Även om det är i det närmaste hopplöst att beräkna exakt hur mycket en individ måste spara till sin pension, antalet kombinationsmöjligheter av livslängd, spartid, avkastning, risk är oändliga, så finns det ett värde i att ta fram enkla tumregler givet ett antal antaganden. Som nämnts tidigare (se även avsnitt 9.2) kan man på ett relativt enkelt sätt visa att ett sparkapital motsvarande två årslöner räcker till utbetalningar som motsvarar 10 procent av lönen i 20 år. Ett sparkapital motsvarande fyra årslöner räcker till 20 procent av lönen i 20 år. Det innebär att en person som har 30 000 kronor per månad i slutlön skulle behöva ett sparkapital på 720 000 kronor för att komplettera pensionen med utbetalningar som motsvarar 10 procent av slutlönen i 20 år. Ska utbetalningarna motsvara 20 procent av slutlönen krävs ett dubbelt så stort sparkapital, 1 440 000 kronor. Med hjälp av sådana relativt enkla beräkningar kan varje enskild individ åtminstone göra en grov uppskattning av sitt sparbehov.

11.5 Behov av förutsägbar och långsiktigt stabil reglering

All reglering som försäkringsföretagen har att följa medför kostnader som i slutändan till stor del kommer att bäras av försäkringstagarna. Det handlar om initiala anpassningskostnader men även om löpande kostnader för

---

att följa kraven och för att internt säkerställa och kontrollera efterlevnad. Det är därför nödvändigt att reglerna är tydliga, förutsägbara och väl anpassade till försäkringsföretagens verksamhet.

För att möjliggöra en god anpassning är det en självklarhet att reglerna måste antas i god tid innan de ska träda i kraft. Det gäller inte minst för livförsäkringsföretagen, där grunden för verksamheten ligger i långsiktiga åtaganden som till del uppfylls genom långsiktiga investeringar. Långsiktigt stabila och förutsägbara regelverk är närmast en förutsättning. EU-kommissionen har även gett tydligt uttryck för att ”bättre reglering” (better regulation) är en viktig del av dess arbetsprogram. Avsikten är att minska byråkratin, undanröja regelbördor och främja investeringar.

Betydelsen av långsiktigt stabila och förutsägbara regelverk har även betydelse när det kommer till enskildas planering av sitt långsiktiga sparande. Föränderliga skatteregler skapar otydlighet och osäkerhet på ett för den enskilde redan komplext område.

För försäkringsbranschen är det även av stor vikt att regelverket för konsumentinformation anpassas efter nya sätt att distribuera och konsumera försäkring, att regelverket är teknikneutralt och inte bromsar den digitala utvecklingen. Den digitala utvecklingen skapar nya möjligheter för information och distribution av försäkring. Informationen kan exempelvis på ett relativt enkelt sätt presenteras i olika skikt, där den översta nivån ger relativt översiktlig information, huvudsakligen inriktad på att skapa ett intresse och vilja att söka mer information. Det i sig ökar konsumenternas möjligheter att tillgodogöra sig informationen och bidrar därför till ett gott konsumentskydd.

I dag finns det en konflikt mellan att å ena sidan ge korrekt information utifrån de informationskrav som ställs på försäkringsföretagen och, å andra, individers behov av och möjligheter att tolka information. Som exempel kan nämnas EU-förordningen om faktablad för paketerade och försäkringsbaserade investeringsprodukter för icke-professionella

---

investerarare (Priips-förordningen) som träder i kraft vid årsskiftet 2016/17 och direktivet om försäkringsdistribution (IDD). Dessa regelverk innehåller långtgående krav på form och innehåll avseende försäkringsföretagens information till kunder – krav som delvis överlappar krav i annan reglering och som sammantaget leder till en så omfattande och detaljerad formstyrd information att det kan ifrågasättas om informationen är ägnad att underlätta för kunderna.

Det kan i sammanhanget ses som positivt att Eiopa i samband med arbetet med PEPP (se vidare avsnitt 11.3) lyfter fram att PEPP ska kunna erbjudas via alla distributionsformer och dessutom särskilt betonar försäljning via internet.

11.6 Sammanfattning

Mot bakgrund av att många låg- och medelinkomsttagare har behov av ett örönmärkt långsiktigt sparande har Svensk Försäkring skissat på en ny sparform, kallad pensionskonto, som är riktad till låg- och medelinkomsttagare. Pensionskonto är i grunden en kapitalförsäkring eller ett investeringssparkonto. Utbetalningarna sker livsvarigt. Sparstimulansen ligger i att staten matchar insatta belopp med exempelvis 20 procent, upp till ett tak. På EU-nivå finns det initiativ om att införa en ny europeisk sparprodukt (PEPP). Förslaget om PEPP är inte färdigt, och det finns flera hinder som måste överbyggas innan ett ändamålsenligt regelverk är på plats.

Oavsett hur regelverken kommer att utvecklas finns det ett utbrett behov av ett kompletterande sparande. Försäkringsbranschen har en viktig funktion att fylla för att lotsa den enskilde spararen genom beslutprocessen, från att uppmärksamma ett sparbehov till att välja sparprodukt. För att kunna göra det på bästa sätt är det viktigt att de regelverk som omgärdar försäkringssparande är tydliga, förutsägbara och väl anpassade till försäkringsföretagens verksamhet.

---

12. Slutsatser

Svensk Försäkring har i denna rapport lyft fram betydelsen av ett långsiktigt privat försäkringssparande utifrån ett individuellt och ett samhälls-ekonomiskt perspektiv.

I det här avsnittet sammanfattas slutsatserna och ges en avslutande kommentar.

12.1 Behov av ett privat sparande till pensionen

Allt långsiktigt försäkringssparande, oavsett om det sker via det allmänna pensionssystemet, tjänstepensionssystemet eller genom ett kompletterande privat sparande innebär en trygghet för den enskilde och gör det möjligt att jämna ut konsumtionen över livet.

De flesta får en total pension som är lägre än 75–80 procent av slutlönen, vilket är den kompensationsgrad som många anser vara rimlig och önskvärd. Med utgångspunkt i Min Pensions studie av kompensationsgrader (den totala pensionen i relation till slutlönen) konstaterar vi att många människor kommer att få en total pension som är lägre än 60–65 procent av slutlönen. Spridningen i kompensationsgrad är stor. Det betyder att behovet av ytterligare sparande skiljer sig åt mellan olika individer. Vi kan således dra slutsatsen att det inte finns något allmänt behov av ytterligare obligatoriskt sparande.

Det är däremot viktigt att det finns bra möjligheter för den enskilde att kunna komplettera det obligatoriska sparandet med ett privat sparande. Hushållens aggregerade sparande är högt, men det är ojämnt fördelat. Hur stort sparkapitalet är i enskilda hushåll vet vi ganska lite om, eftersom det i Sverige inte längre finns någon offentlig förmöghetsstatistik. I undersökningar där människor tillfrågas om sin ekonomiska situation

---

framkommer det dock att många är oroade över sin ekonomiska situation som pensionär. Det är en indikation på att det inte är de hushåll som har de största behoven som sparar.

Ur ett offentligfinansiellt perspektiv fyller privat långsiktigt sparande ytterligare en funktion. Bidrag som bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd är inkomstprövade. Ett utbrett sparande bland låg- och medelinkomsttagare kan därför innebära lägre utgifter för sådana bidrag. Samtidigt ser Svensk Försäkring ett behov av att reformera reglerna för bostadstillägg, så att reglerna blir lättare att förstå och neutrala mellan olika sparformer. Till skillnad från de inkomstprövade bidragen påverkas inte garantipensionen av ett privat sparande. På lång sikt kan dock regelverket förändras. Privat långsiktigt sparande kan därmed även ha betydelse för statens utgifter för garantipension.

12.2 Behov av särskilda sparstimulanser

Den sparform som traditionellt sett har varit förknippad med privat pensionssparande är pensionssparande med avdragsrätt. Avdragsrätten slopades 2016 och sparformen har inte ersatts med någon ny stimulans. För många höginkomsttagare är det möjligt att utöka sitt tjänstepensions-sparande genom löneväxling. Löneväxling innebär att individer växlar bruttolön mot tjänstepension. Det är emellertid en sparform som inte lämpar sig för låg- och medelinkomsttagare, eftersom en minskad bruttolön innebär minskade socialförsäkringsförmåner för dem som har inkomster under 8,07 inkomstbasbelopp. För låg- och medelinkomsttagare saknas det därmed en lämplig sparform som är öronmärkt till pensionen. Det finns förstås andra sparformer som lämpar sig för långsiktigt sparande, men ingen som garanterar långsiktighet.

Pensionssparande är komplext och tyvärr ganska ointressant för de flesta. Det gör att många människor inte på frivillig väg sparar i tillräcklig utsträckning. Svårigheten för den enskilde att fatta långsiktigt rationella beslut gör att det finns samhällsekonomiska motiv för staten att på olika sätt underlätta för den enskilde att komma igång med ett regelbundet sparande.

Baserat på ekonomisk forskning om sparstimulanser skissar vi i rapporten på en ny sparform riktad till låg- och medelinkomsttagare. Vi ser att det största behovet av öronmärkt pensionssparande finns i denna grupp, och det är också av statsfinansiella skäl mest befogat att rikta en sparstimulans till de individer som kommer att få garantipension och stöd från kringliggande bidragssystem.

Den nya sparformen kallar vi pensionskonto och det är i grunden ett investeringssparkonto eller en kapitalförsäkring. Utbetalningarna sker varje månad, livet ut. Sparstimulansen är i form av ett matchande belopp från staten, upp till ett tak, som sätts in på pensionskontot.

12.3 Försäkringssparande är unikt

Försäkringssparande är unikt i meningen att det innehåller försäkringsinslag som inte går att uppnå inom andra sparformer. Pensionssparande har i allmänhet försäkringsinslag, oavsett om det gäller den allmänna pensionen, tjänstepensionen eller privat försäkringssparande. Det mest centrala försäkringsinslaget i ett pensionssparande är försäkring mot långlevnadsrisk. Det innebär att risken för att leva länge delas med andra, och var och en behöver enbart spara för att täcka den genomsnittliga livslängden. Andra försäkringsinslag som kan finnas i ett långsiktigt försäkringssparande är försäkring mot placeringsrisk, efterlevandeskydd och premiefrielseförsäkring. En annan skillnad gentemot andra sparformer är att det i ett försäkringssparande går att få regelbundna utbetalningar, exempelvis varje månad.

Försäkringsprodukter är komplexa, svåra att utvärdera, intresset för dem är lågt och de köps relativt sällan. Och bland försäkringsprodukterna hör de för långsiktigt sparande till de allra svåraste. Försäkringsbranschen har i detta sammanhang flera roller att fylla för att lotsa den enskilde spararen genom beslutsprocessen, från att uppmärksamma ett sparbehov till att välja sparprodukt.

12.4 Avslutande kommentar

Utöver en ny sparform och förändrade regler för bostadstillägg ser Svensk Försäkring behov av förändringar på andra områden. Det är slående hur stora skillnader det är i pension mellan kvinnor och män. Kvinnor har generellt sett lägre pensioner än män, både i kronor räknat och mätt som kompensationsgrad. Detta visar att alla mer eller mindre frivilliga val under livet speglas i pensionen. För att pensionerna ska bli såväl högre som mer jämställda krävs det en högre livsinkomst, i synnerhet för kvinnor. Det förutsätter ett mer jämställt familjeliv och ett arbetsliv som gör att människor vill och orkar arbeta längre.

Ett längre arbetsliv ger en högre pension. Det är därför viktigt för såväl politiker som arbetsgivare att vidta åtgärder som gör det möjligt att förlänga arbetslivet. Men för en del människor räcker det inte med att arbeta några år till för att pensionen ska bli tillräckligt hög. För andra är ett längre arbetsliv av olika skäl inte ett möjligt alternativ. För att så många som möjligt ska kunna få en rimlig och önskvärd ekonomisk standard som pensionär är det därför av avgörande betydelse att behovet av ett långsiktigt sparande ingår som en självklar del i diskussionen om våra framtida pensioner.

Referenser

Offentligt tryck

Finansdepartementet (2015). Slopad avdragsrätt för privat pensionssparande, promemoria, januari 2015.

FFFS 2011:39, Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om information som gäller försäkring och tjänstepension.

Prop. 1993/94:250, Reformering av det allmänna pensionssystemet.

Prop. 2014/15:100, 2015 års vårproposition.

Prop. 2015/16:1, Budgetpropositionen för 2016.

Socialförsäkringsbalk (2010:110).

SOU 2004:101, Genomförande av tjänstepensionsdirektivet, delbetänkande av Tjänstepensionsföretagsutredningen.

SOU 2015:68, Tjänstepension – Tryggandelagen och skattereglerna, slutbetänkande av Tjänstepensionsbeskattningsutredningen.

EG-rättsligt offentligt tryck

Eiopa (2016), Consultation paper on EIOPA's advice on the development of an EU Single Market for personal pension products (PPP), EIOPA-CP-16/001.

Europeiska kommissionen (2010), Grönbok med sikte på tillräckliga, trygga och bärkraftiga pensionssystem i EU, KOM(2010)365 slutlig.

Europeiska kommissionen (2012), Vitbok. En agenda för tillräckliga, trygga och bärkraftiga pensioner, KOM(2012) 55 slutlig.

Europeiska kommissionen (2015a), Grönbok. Att bygga en kapitalmarknadsunion. KOM(2015) 63 slutlig.

Europeiska kommissionen (2015b), Action Plan on Building a Capital Markets Union. SWD(2015) 83 final, SWD(2015) 84 final.

Europeiska kommissionen (2016), Capital Markets Union: First Status Report. SWD(2016) 147 final.

Litteratur

Bernheim, B. D. (2002), Taxation and Saving, i A. J. Auerbach och M. Feldstein (red.), *Handbook of Public Economics*, vol 3., Elsevier Amsterdam, kapitel 18.

Card, D. och M. Ransom (2011), Pension plan characteristics and framing effects in employee savings behavior, *The Review of Economics and Statistics*, 93(1): 228–243.

Chetty, R., J. N. Friedman, S. Leth-Petersen, T. H. Nielsen, T. Olsen (2014), Active vs. passive decisions and crowd-out in retirement savings accounts. Evidence from Denmark, *The Quarterly Journal of Economics*, s. 1141–1219.

Duflo, E., W. Gale, J. Liebman, P. Orszag och E. Saez (2006), Saving incentives for low- and middle-income families: Evidence from a field experiment with H&R Block, *The Quarterly Journal of Economics*, 121(4), 1311–1346.

Finansinspektionen (2009), Hushållens finansiella förmåga. En studie av svenska hushålls privatekonomi. Rapport 2009:11.

Fondbolagens förening (2014), Fondspecial: Aktiv förvaltning & indexförvaltning.

Friedman, J. N. (2015), Tax policy and retirement savings, opublicerad.

Hagen, J. (2013), A History of the Swedish Pension System, Working paper 2013:7, Uppsala universitet.

Inspektionen för socialförsäkringen (2015), Att välja uttagstid av tjänstepension, Rapport 2015:15.

Kjellberg, A. (2013), Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund, *Studies in Social Policy, Industrial Relations, Working Life and Mobility. Research Reports* 2013:1. Department of Sociology, Lund University. Uppdaterad den 8 mars 2016.

Konjunkturinstitutet (2011), Konjunkturläget mars 2011.

Konjunkturinstitutet (2015), Konjunkturläget augusti 2015.

Min Pension (2016), Hur stor blir pensionen? En rapport om kompensationsgrader hos användare av Minpension.se år 2015.

Morin, M. och R. Andersson (2016) Vad krävs för en hållbar pension? LO.

Møller, M. och N. C. Nielsen (2011), Framtidens tjänstepensioner, SNS Förlag.

OECD (2016), Main Economic Indicators, OECD Publishing, Paris.

Pensioner och förmåner (2014), Jakten på den perfekta tjänstepensionen.

Pensionsmyndigheten (2014), Från fattigvård till ekonomisk trygghet vid

---

ålderdom – beskrivning av grundskyddet i det svenska pensionssystemet.

Pensionsmyndigheten (2015), Indexering av pensionerna. Faktablad.

Premiepensionsmyndigheten (2009), Analytiskt testamente. 11 ½ år med premiepensionssystemet och PPM.

PTK (2015), Handbok om försäkringar.

Riksrevisionen (2013), Bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd till pensionärer – når förmånerna fram? RIR 2013:7.

Saez, E. (2009), Details matter: The impact of presentation and information on the take-up of financial incentives for retirement saving, *American Economic Journal: Economic Policy*, 1:1, s. 204–228.

SEB (2009), Välfärdsbarometer för 2009.

Svensk Försäkring (2013), Nöjda och trygga kunder – konsumentinformation inom försäkring. Svensk Försäkrings rapportserie 2013:2.

Svensk Försäkring (2015), Konsumentanpassade nyckeltal. Förslag från den oberoende expertgruppen.

TNS SIFO (2012), Pensionsmyndigheten. Oro inför pensionen och livet som pensionär. Kvantitativ undersökning.

Svensk Försäkring

Svensk Försäkring Box 24043, 104 50 Stockholm Karlavägen 108
Tel 08-522 785 00 Fax 08-522 785 15
www.svenskforsakring.se